

Länsstyrelsen
Skåne

LUNDS
UNIVERSITET

Mottagandet av nyanlända barn i familj: generella faktorer, risk- och skyddsfaktorer

En kunskapsöversikt och kartläggning

Titel: Mottagande av nyanlända barn i familj: generella faktorer, risk- och skyddsfaktorer

Utgiven av: Länsstyrelsen Skåne

Författare: Caroline Tomsfelt

Beställning: Länsstyrelsen Skåne
Samhällsbyggnad
205 15 Malmö
Telefon 010-224 10 00

Copyright: Länsstyrelsen Skåne

ISBN: 978-91-7675-212-8

Rapportnummer: 2021: 02

Tryckår: 2021

Omslagsbild: Mostphotos

Förord Länsstyrelsen Skåne

Med denna rapport vill Länsstyrelsen fördjupa den regionala dialogen gällande mottagandet av barn som kommer till Skåne med sina vårdnadshavare samt fortsätta arbetet med att utveckla mottagandet av barnen regionalt och lokalt utifrån ett barnrättsperspektiv.

I den regionala samverkan och dialogen om mottagandet av nyanlända ligger fokus främst på vuxna nyanlända, trots att nästan hälften av alla nyanlända är barn under 18 år. Men vad finns det egentligen för kunskap om hur ett gott mottagande av barn som kommer med sina familjer bör utformas för att främja en god etablering för barnen? Och hur är mottagandet av barn organiserat i Skåne?

För att få en bättre bild initierade Länsstyrelsen Skåne, inledningsvis i samverkan med Skånes Kommuner, under 2019 en kunskapsöversikt samt kartläggning som genomförts av Lunds universitet. Resultaten från kartläggningen bidrar tillsammans med kunskapsöversiktens slutsatser till en grund för rekommendationer i rapporten gällande kommunalt mottagande av nyanlända barn i familj med ett stärkt barnrättsperspektiv. I rapporten framgår det också att familjernas behov till exempel kan innefatta praktiskt stöd och vägledning avseende föräldraskapsstöd, något som Partnerskap Skåne tagit fasta på i en pågående pilotverksamhet, som ni kan läsa mer om i slutet av rapporten.

Malmö, 14 januari 2021

Åsa Stenbäck Holmér
Enhetschef

Enheten för samhällsetablering och integration
Samhällsbyggnadsavdelningen
Länsstyrelsen Skåne

Förord Lunds universitet

Länsstyrelsen Skåne vill i arbetet med mottagandet av nyanlända stärka barnrättsperspektivet. Det finns därför behov av att titta närmre på hur mottagandet av nyanlända barn och ungdomar som kommit till Sverige med sina vårdnadshavare är organiserat i länet, samt att i samband med detta genomföra en kunskapsöversikt gällande relevant forskning. Avdelningen för socialmedicin och global hälsa (SMGH) vid Lunds universitet fick hösten 2019 i uppdrag att ta fram en kunskapsöversikt gällande relevant litteratur om barn som har flytt eller migrerat med sin familj, samt genomföra en kartläggning av mottagandet av nyanlända barn i familj i Skåne län. Den kunskapsöversikt som presenteras i denna rapport kommer tillsammans med resultat från kartläggning i form av intervjuer med representanter från sju kommuner i Skåne, ligga till grund för rekommendationer om hur mottagandet av nyanlända barn med vårdnadshavare kan stödjas på regional och lokal nivå med beaktande av barnrättsperspektiv.

Caroline Tomsfelt, Lunds universitet, har sammanställt kunskapsöversikt och kartläggning samt genomfört intervjuer, analys och framtagandet av rapporten.

Malmö, 14 januari 2021

Anette Agardh
Professor, forskargruppschef

Socialmedicin och global hälsa
Institutionen för kliniska vetenskaper, Malmö
Lunds universitet

Sammanfattning

Länsstyrelsen Skåne har, initialt i samverkan med Skånes Kommuner, gett avdelningen för socialmedicin och global hälsa vid Lunds universitet i uppdrag att ta fram en kunskapsöversikt och kartläggning gällande nyanlända barn i familj. Kunskapsöversikten rör mottagandet av barn som har migrerat eller flytt och deras familjer. Den baseras på skandinavisk och internationell forskning samt rapporter från civilsamhälle, kommuner och myndigheter. Kartläggningen bygger på intervjuer med företrädare från sju skånska kommuners arbete med mottagandet av nyanlända familjer. Rapporten förhåller sig deskriptivt och baseras på ett urval av den studerade litteraturen samt intervjupersonernas egna redogörelser. Rapporten gör därför inte anspråk på att vara heltäckande, utan utgör ett vägledande dokument för fortsatt arbete och efterforskning.

Kunskapsöversikten presenterar sex genomgående teman som har framträtt i litteraturen: *hälsa och välbefinnande, mottagningsstruktur, familj, delaktighet och aktivitet, förskola och skola, samt socioekonomiska faktorer*. Sammantaget uppstår en bild av en samverkan mellan flertalet unika riskfaktorer för nyanlända barn i familj. När de till följd av sin situation som nyanlända är sårbara för särskilda riskfaktorer, finns det på grund av just villkoren i denna situation, inte samma skyddsfaktorer på plats för att minska effekten av sådan sårbarhet. Samtidigt visar internationell och skandinavisk forskning och rapporter att en mer närvarande helhetssyn i mottagandet, samt bättre anpassade förutsättningar för nyanlända barn och deras familjer inom skola, föreningsverksamhet och på bostadsmarknaden kan skapa förutsättningar för att säkerställa viktiga skyddsfaktorer.

Sveriges mottagningsstruktur påverkar nyanlända barn i familj genom lagar och reformer, lokala riktlinjer men även genom avsaknaden av riktlinjer och rutiner. En otydlig ansvarsfördelning noteras för de aktörer som ingår i mottagandet av denna målgrupp, vilket resulterar i en lucka vad gäller systematisk kontakt och kartläggning av sociala behov. Utöver förskola och skola beskrivs kommunernas roll som oklar. En oönskad konsekvens av bristande kartläggning och uppföljning är ett ökat ansvar för föräldrarna att guida sina barn i det svenska samhället. I egenskap av att själva vara nyanlända är föräldrarna inte alltid tillräckligt utrustade för en sådan uppgift.

Det framgår även att familjerelationer spelar en stor roll i ett nyanlönt barns tillvaro. Rådande villkor efter migration kan bidra till rollförskjutningar och identitetsförluster, vilket kan leda till en förändrad familjedynamik. Barnets roll kan komma att innefatta ett ökat ansvar i familjen, och hen kan uppleva en balansgång mellan två världar. Olika integrationsprocesser för generationer i samma familj kan bidra till en problematisk familjedynamik som inte främjar välmående och integration. De förändringar som familjen genomgår kan dock under rätt villkor

resultera i en balans mellan det som tidigare har fungerat i relationerna och den utveckling som sker i det nya samhället, och familjerelationerna är en viktig potentiell källa till skyddsfaktorer för det nyanlända barnet.

Vikten av sociala kontakter för både barn och deras föräldrar understryks och det argumenteras för dess främjande i mottagandet av nyanlända familjer. Samtidigt beskrivs hinder för att ta del av de samhälleliga arenor där sådana resurser kan skapas, och även diskriminering och mobbning framhålls som riskfaktorer för såväl välmående som integration. De möjligheter som finns inom föreningsverksamhet för att främja en rad skyddsfaktorer betonas samtidigt som en otillgänglighet påtalas, inte minst för just nyanlända barn i familj. Skolans roll beskrivs som en grund för skyddsfaktorer och för skapandet av sociala nätverk. Skolan har i avsaknad av annan systematisk kartläggning, en unik möjlighet att få inblick i barnens tillvaro. Trots dess pedagogiska utgångsläge har skolan därmed i viss mån fått ett växande ansvar för att uppmärksamma sociala behov.

Vikten av att ett nyanlönt barns föräldrar har en meningsfull sysselsättning, att familjen har en stabil ekonomi och ett stabilt boende är tydlig. Forskning och rapporter visar hur övergripande strukturer av bostadspolitik, arbetsmarknadspolitik, samt kommunala riktlinjer för nyanländas bosättning, påverkar familjen och dess tillvaro. Boendesituationen framstår som särskilt utmanande, med konstaterandet av närvarande riskfaktorer såsom kortsiktiga boendelösningar och frekventa flyttar, trångboddhet samt strukturella hinder för nyanlända familjer att etablera sig på bostadsmarknaden.

Kartläggningen beskriver de intervjuer som har genomförts med representanter från sju skånska kommuner. Genomgående teman har identifierats i kartläggningen liksom i kunskapsöversikten, och består av: *olikheter i arbetssätt och en föränderlig verksamhet, samverkan, uppföljning, nyanlända barn i familj som en heterogen grupp, föräldraskap och barnens roll i familjen, delaktighet och aktivitet, samt bostad.*

Kartläggningen visar att de kommunala mottagningssystemen för nyanlända barnfamiljer har utformats olika och att en föränderlig verksamhet i vissa fall har stramat åt de resurser som används till mottagandet och arbetet med integration. Det framkommer även att intrakommunal samverkan och samverkan med civilsamhället anses vara ett viktigt medel för framgång i mottagandet och med integrationsfrågor, och att det också här finns interkommunala skillnader. Arbetsmetoder för uppföljning ser även de annorlunda ut, och det argumenteras för en systematisk och ambitiös sådan. Vidare görs det tydligt att nyanlända barn i familj inte är en homogen grupp, samt att skillnader inom denna grupp bör beaktas i utformandet av kommunens mottagande. Genomgående är även perspektivet att ett nyanlönt barn i familj är i en särskilt

sårbar situation om hen får anta ett orimligt ansvar i familjen, samt att stödet till nyanlända föräldrar borde utökas för att undvika en sådan situation. Sociala sammanhang och organiserade fritidsaktiviteter för barn och vuxna bedöms som viktiga skyddsfaktorer, och kommunen anses kunna främja sådana sammanhang. Slutligen blir det även tydligt att bostadssituationen ser olika ut i Skånes kommuner och att eventuella brister ofta drabbar de nyanlända familjer som redan är särskilt sårbara.

Resultaten från kartläggning och kunskapsöversikt ligger till grund för följande rekommendationer gällande kommunalt mottagande av nyanlända barn i familj, med ett stärkt barnrätts- och barnperspektiv samt tillgängliggörandet av barns perspektiv:

- Skapa systematisk kontakt med både nyanlända barn i familj och deras föräldrar
- Tillämpa en kombination av initialt förstärkta stödinsatser och systematisk behovsanalys
- Se till att behovsanalys styr fortsatt planering av stödinsatser
- Se över eller skapa rutiner specifikt för målgruppen nyanlända barn i familj
- Skapa eventuellt en kompletterande samverkan med civilsamhället
- Betänk villkoren för de barn och föräldrar som tillhör särskilt sårbara grupper
- Gör integration och ett normmedvetet förhållningssätt till hela kommunens angelägenhet

Innehållsförteckning

<i>Inledning</i>	7
Lunds universitets uppdrag	7
Avgränsningar.....	7
Metod och material.....	8
Rapportens upplägg.....	9
<i>Kunskapsöversikt</i>	11
Del 1: Barnperspektiv	11
Forskning och synen på barnet.....	11
Del 2: Migrationsforskning	20
Migration, flykt och immigration	20
Integration och välbefinnande.....	25
Del 3: Litteraturens genomgående teman	30
Hälsa och välbefinnande.....	30
Mottagningsstruktur	32
Familj.....	40
Delaktighet och aktivitet.....	48
Förskola och skola.....	55
Socioekonomiska faktorer	61
Sammanfattande slutsatser	65
<i>Kartläggning</i>	69
Inledning	69
Olikheter i arbetssätt och en föränderlig verksamhet.....	70
Samverkan.....	74
Uppföljning.....	80
Nyanlända barn i familj som en heterogen grupp	83
Föräldraskap och barnens roll i familjen	88
Delaktighet och aktivitet	92
Bostad.....	95
Sammanfattande slutsatser och rekommendationer	99
<i>Referenslista</i>	103

Inledning

Lunds universitets uppdrag

Avdelningen för socialmedicin och global hälsa (SMGH) vid Lunds universitet har fått i uppdrag av Länsstyrelsen Skåne, initialt i samverkan med Skånes Kommuner, att ta fram en kunskapsöversikt gällande relevant litteratur om barn som har flytt eller migrerat med sin familj samt genom intervjuer genomföra en kartläggning av mottagandet av nyanlända barn i familj i Skåne län.

Uppdragstagaren ska mer specifikt:

1. Ta fram en kunskapsöversikt angående mottagandet av nyanlända barn och deras vårdnadshavare, innehållande aktuell forskning om vad som anses vara viktiga aspekter att ta hänsyn till i mottagandet av denna grupp. Kunskapsöversikten kan innehålla forskning som visar på risk- och skyddsfaktorer, goda metoder, förhållningssätt eller insatser, likväl som rapporter från civilsamhället samt andra myndigheter om målgruppens behov och tillgång till samhällets olika arenor.
2. Genom intervjuer med nyckelpersoner genomföra en kartläggning av mottagandet av nyanlända barn och deras vårdnadshavare i Skåne län. Kartläggningen ska belysa hur det faktiska mottagandet av barn och deras vårdnadshavare ser ut i länet. Goda exempel, utvecklingsbehov, behov av kompetensutveckling med mera ska framhållas.
3. Genom resultat från kunskapsöversikt och kartläggning identifiera rekommendationer för länets kommuner gällande deras arbete med mottagandet av nyanlända barn i familj och för arbetet med att på regional och lokal nivå stödja detta mottagande.
4. Dokumentera och sammanställa resultat från ovan nämnt arbete i rapportform.

Avgränsningar

Målgruppen för projektet är nyanlända barn (0-18 år) som anvisade eller självbosatta kommer till Skåne läns kommuner med sina familjer, samt ensamkommande barn i nätverkshem och ensamkommande barn som har återförenats med sina familjer. Med nyanlända avses här barn och vårdnadshavare som har beviljats uppehållstillstånd och vårdnadshavare som omfattas av etableringsinsatser enligt lagen (2010:197) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare. Asylsökande barn är inte primärt fokus men denna målgrupp är inte exkluderad från projektet då de tar del av kommunernas verksamhet gällande skola och ibland även socialtjänst.

Rapporten förhåller sig deskriptivt och baseras främst på ett urval av forskningsresultat och rapporter samt intervjupersoners redogörelser av kommunalt mottagande av nyanlända familjer. Rapporten utgör ett vägledande dokument för fortsatt arbete och efterforskning. Förestående kunskapsöversikt innehåller aktuell forskning och rapportering om barn som har migrerat eller flytt och belyser vad som läggs fram som viktiga aspekter att ta hänsyn till i mottagandet av dem och deras familjer. För att ge en bred kunskapsgrund är fokus för denna kunskapsöversikt större än ovan beskriven målgrupp, och innefattar nyanlända barn och deras familjer i Sverige men även internationellt. Om det i kunskapsöversikt eller kartläggning är relevant för jämförelse eller av annan anledning inkluderas även andra grupper i analysen, såsom ensamkommande barn eller asylsökande barn och deras vårdnadshavare.

Metod och material

Kunskapsöversikt

Kunskapsöversikten är ett nedslag i resultat från forskning och rapporter som i sammanhanget har ansetts relevanta. Inledande sökning efter sådant material har gjorts med informationssökning december 2019 och februari 2020 av bibliotekets forskningsstöd från Medicinska fakulteten på Lunds universitet. Sökningen har baserats på inkluderings- och exkluderingskriterier samt kombinationer av söktermer som har tagits fram i samarbete med forskningsstödet. Sökningarna har avgränsats till sju databaser, och till engelska och svenska fackgranskade artiklar publicerade under de senaste tio åren i vetenskapliga tidskrifter. Ytterligare källor har identifierats från referenslistor i vetenskapliga artiklar, referenslistor i rapporter, via kollegor och uppdragsgivare samt via ytterligare sökningar efter exempelvis rapporter, böcker och vetenskapliga artiklar. I enlighet med uppdragets utformning och fokus har genomgående teman i utvald litteratur identifierats. De presenteras i kunskapsöversikten.

Kartläggning

För kartläggningen har data samlats in genom nio kvalitativa intervjuer med sammanlagt 14 nyckelpersoner från arbetet med mottagandet av nyanlända familjer i sju skånska kommuner. Både gruppintervjuer och individuella intervjuer har genomförts med representanter från nedan listade kommuner:

- Eslöv
- Helsingborg
- Höör
- Kristianstad
- Lund
- Malmö
- Östra Göinge

Intervjupersoner har identifierats tillsammans med uppdragsgivaren (Länsstyrelsen Skåne) samt senare även genom rekommendationer av intervjupersonerna själva. Grundläggande tematiska intervjufrågor har också tagits fram i samråd med uppdragsgivaren. Potentiella intervjupersoner har kontaktats via mail innehållande information som beskriver syftet med projektet samt anger intervjuens tematiska frågor:

- Hur ser arbetet med nyanlända barn i familj ut i din kommun?
- Har nyanlända barn i familj tillgång till generella insatser i kommunen?
- Om inte, vilka hinder finns?
- Vidtas det åtgärder för att minska eller ta bort dessa hinder?
- Finns det några riktlinjer i kommunen för mottagandet av nyanlända barn i familj?
- Hur ser samverkan ut mellan kommunens verksamheter och mellan kommunen och civilsamhället?

Ovanstående frågor har sedan vid intervjutillfället kompletterats av en intervjuguide bestående av frågor som syftar till att söka förståelse för hur de olika intervjupersonerna upplever respektive kommuns arbete med nyanlända familjer, målgruppens behov och förutsättningar, samt lärdomar och rekommendationer för utveckling av arbetet. Även intervjuguiden har tagits fram i samarbete med uppdragsgivaren och är grovt indelad efter de tematiska frågorna med kompletterande frågor i varje kategori. Samtalen har sedan utvecklats utefter intervjupersonernas kunskap, arbetsområde och vad de själva anser är relevant att diskutera. Medverkan i intervjuerna har varit frivillig och godkännande har inhämtats för att spela in samtalen för transkribering. Intervjuerna har genomförts via telefon eller digitalt via Zoom eller Skype, mellan maj och september 2020. De har varat i mellan 30 minuter och 1,5 timme. Intervjuerna har sedan transkriberats ordagrant och återkommande teman och underteman har identifierats för analys och slutsatser. En av intervjuerna har på grund av tekniska problem inte kunnat spelas in, och istället har anteckningar förts.

Rapportens upplägg

Kunskapsöversikten inleds med en teoretisk diskussion kring barndomsforskning, barnperspektiv och relaterade begrepp, för att sedan beskriva teoretiska huvudspår inom migrationsforskning. Sedan presenteras de teman som vid inläsning av litteratur har framstått som genomgående. Det övergripande temat *hälsa och välbefinnande* ligger till grund för samtliga efterföljande teman: *mottagningsstruktur, familj, delaktighet och aktivitet, förskola och skola*, samt *socioekonomiska faktorer*. Därefter följer en avslutande sammanfattning och diskussion. Genomgående ligger fokus parallellt på både barn och deras föräldrar eller andra

vårdnadshavare, med grundantagandet att vuxnas förutsättningar för att vara just föräldrar starkt påverkar deras barn.

Därefter presenteras kartläggningen av Skåne läns mottagande av nyanlända barn i familj, med genomgående teman från intervjuer med anställda från de sju skånska kommunerna. De teman som presenteras är *olikheter i arbetssätt och en föränderlig verksamhet, samverkan, uppföljning, nyanlända barn i familj som en heterogen grupp, föräldraskap och barnets roll i familjen, delaktighet och aktivitet, och bostad*. Här diskuteras även överlappningar med de resultat som presenteras i kunskapsöversikten och en del teoretiska perspektiv återupptas. Med slutsatser från både kunskapsöversikt och kartläggning föreslås slutligen rekommendationer för kommunalt mottagande av nyanlända barn i familj.

Kunskapsöversikt

Del 1: Barnperspektiv

Forskning och synen på barnet

För att kunna diskutera barnperspektiv och dess roll i mottagandet av nyanlända barn i familj, inleds denna kunskapsöversikt med en kort redogörelse för hur barnperspektiv och andra närbesläktade begrepp tidigare har diskuterats inom forskning. Bland annat i samband med implementeringen av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som svensk lagstiftning har begreppet blivit allt mer aktuellt. Det är dock ett begrepp som kan variera i innebörd, och diskuteras tillsammans med andra närbesläktade termer av forskare världen över.

Barnets bästa

Idén om att värna om *barnets bästa* är en grundpelare i barnkonventionen. Artikel 3 slår fast att vid alla åtgärder som rör barn ska det i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Detta gäller beslut i offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ ¹. Begreppet barnets bästa och hänsynstagandet till vad som anses vara till gagn för barnet är varken nytt eller för alla samma sak. Cederborg menar till exempel att det är ett flexibelt begrepp som både tillåter anpassning till individuella behov men även tillåter manipulation och kan användas som ett retoriskt verktyg ². I barnkonventionen specificeras inte vidare vad barnets bästa betyder, dock har FN:s barnrättskommitté utvecklat en tolkning av begreppet som innefattar tre delar. Den första är en materiell rättighet, vilket innebär rättigheten för ett barn att få sitt bästa bedömt och satt i främsta rummet när olika intressen vägs mot varandra i beslut som gäller barnet. Den andra delen innefattar en grundläggande rättslig tolkningsprincip, varvid en rättsregel som är öppen för mer än en tolkning ska tolkas på det vis som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa. Den tredje delen är ett tillvägagångssätt som innebär att när ett barn, en grupp barn eller barn i allmänhet kommer att påverkas av ett beslut, måste beslutsprocessen innehålla en konsekvensbedömning för barnet eller barnen i fråga. Bedömningen ska vara rättssäker och beslutsmotiveringen måste dessutom visa att uttrycklig hänsyn har tagits till barnets bästa ³.

Barnperspektiv

Barnperspektivet, som enligt FN:s barnrättskommitté är ett villkor för beslut formade för barnets bästa, är inte heller ett klart definierat begrepp. Urie Bronfenbrenner var en av de första inom utvecklingspsykologin som presenterade en möjlig definition genom att beskriva begreppet som ett perspektiv som representerar vuxnas relativt framgångsrika försök att förstå barns tankar och uppfattningar om sina egna liv ⁴. Pramling, Sommer och Hundeide drar med denna definition slutsatsen att "Vuxnas konstruktioner om barn utgör med andra ord bara ett faktiskt barnperspektiv i den mån de ökar de vuxnas förståelse för barns tankar och uppfattningar om sina egna liv" ^{5:41}. Författarna menar att ett barnperspektiv riktar vuxnas uppmärksamhet mot en

förståelse av barns uppfattningar, erfarenheter och handlingar i världen. På så vis skapas ett barnperspektiv av vuxna som eftersträvar att rekonstruera barns perspektiv genom till exempel vetenskapliga koncept ⁵.

I likhet med detta menar Halldén att ett barnperspektiv är att fånga barns röster, men tillägger att det även handlar om att tolka dem som uttryck för ett diskursivt sammanhang, vilket innebär att tonvikt läggs på att studera de strukturer som utgör betingelserna för barns liv:

”Barnperspektiv innebär då att uppmärksamma hur konsekvenserna ser ut för olika politiska beslut eller vilka erfarenheter som ryms i de olika positioner som barn tillåts inta i ett bestämt samhälle” ^{6:14}. Pramling och kollegor menar dock att med deras definition som betonar vuxnas förståelse och inlevelse i barns syn på sin värld, borde kunskap om barn och barndom och beskrivningar av barns levnadsvillkor beaktas som externt till barnperspektivet. Detta utesluter dock inte att denna kunskap är högst relevant i andra sammanhang ⁵.

Barns perspektiv

Om barnperspektiv alltså refererar till vuxnas tolkning av barns upplevelsevärld, refererar således *barns perspektiv* till barns egna perspektiv. Johansson menar till exempel att barns perspektiv är det som visar sig för barnet, och att den vuxnes uppgift blir att försöka sätta sig in i barnets livsvärld ⁷. En retorisk fråga för distinktion mellan begreppen föreslås av Halldén: Vem är det som formar perspektivet? Är det barnet eller någon som representerar barnet? ⁶ Pramling och kollegor uttrycker att ”Barns perspektiv representerar barns erfarenheter, uppfattningar och förståelse av sin livsvärld. Till skillnad från ett barnperspektiv ligger fokus här på barnet som subjekt i sin egen värld, på barnets egen fenomenologi. Detta är vad vuxna försöker förstå via ett barnperspektiv [...]” ^{5:42}. Barns perspektiv, däremot, definieras av Pramling och Sheridan som någonting vuxna inte kan ha, men bör sträva efter att förstå. Detta ska uppnås genom att lyssna på barn och skapa utrymme för dem att förmedla erfarenhet, tankar, känslor och åsikter ⁸.

Barnrättsperspektiv

Att anta ett *barnrättsperspektiv* kan innebära bland annat det som understryks av Halldén, nämligen analyser av samhällsliga strukturers konsekvenser. Björkhagen Turesson, Hjortsjö och Straaf påpekar att ett barnrättsperspektiv medför dels att ta hänsyn till de mänskliga rättigheter som barn har, dels att säkerställa dessa rättigheter i åtgärder och vid beslut som rör barn. Ett barnrättsperspektiv kan använda sig av en barnkonsekvensanalys, med vilken artikel 2 (Rätt att inte diskrimineras), 3 (Barnets bästa), 6 (Rätt till liv, överlevnad och utveckling) och 12 (Rätt till att uttrycka sin mening) i barnkonventionen utgör vägledning och underlag för analys ⁹. Englund påpekar även att en viktig förutsättning för att barns mänskliga rättigheter ska uppfyllas är att barnen och vuxna i barns närhet känner till att rättigheterna finns, samt vilka möjligheter de har att påverka uppfyllandet av dessa rättigheter ¹⁰.

Att barnkonventionen implementeras som lag i Sverige indikerar en ambition till ett tydligare barnrättsperspektiv. Enligt Sveriges regering bidrar lagen (2018:1197) om Förenta nationernas

konvention om barnets rättigheter, som trädde i kraft den 1 januari 2020, till att synliggöra barnets rättigheter, och ett sätt att skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet ¹¹.

Agens och resiliens

Gemensamt för mycket av den moderna barndomsforskningen och forskning i utvecklingspsykologi är bilden av 'det kompetenta barnet' och perspektivet att barn och unga inte ska ses som passiva utan som sociala aktörer med så kallad agens, och som både påverkar och påverkas av sin omgivning ¹². Ett barns *agens* har bland annat beskrivits som förmågan att göra egna val och uttrycka sin egen vilja ¹³. Denna agens kan i sin tur påverkas av olika faktorer, såsom vilka platser barn har tillgång till ¹³, ekonomiska förutsättningar, kön, ålder, etnicitet och exponering av utsatthet ^{2,6}. Vidare kan även ett barns *resiliens* påverka och påverkas av olika risk- och skyddsfaktorer. Resiliens är ett begrepp som har använts i analyser på individ-, familje- och samhällsnivå för att hänvisa till en anpassningsförmåga eller motståndskraft vid motgångar, som leder till en positiv utveckling ¹⁴.

Genom att diskutera hur begreppen barnperspektiv och barns perspektiv definieras i nordisk forskning, påpekar Bergnehr dock att barn ofta positioneras som passiva och som helt beroende av vuxenvärldens tolkningar och förståelse. Bergnehr påminner om barns agens och vikten av att även studera barns påverkan på vuxna och samhället ¹². I sin diskussion kring barn och migration uttrycker Bak liknande argument. Hon beskriver att 'minoritetsbarndomen' som invandrande barn i Sverige har, skiljer sig från västerländska ideal om barndom som baseras på föreställningar om förutsägbarhet och trygghet i ett hem med geografisk och emotionell stabilitet. En sådan föreställning riskerar enligt Bak att på ett ensidigt sätt beskriva migrerande barn som utsatta, sårbara och i en offerposition, samt som passiva bihang till vuxna migranter. Detta skymmer sikten för den agens och resiliens som migrerande barn besitter, samt hur de agerar som sociala aktörer i transnationella familjer ¹⁵.

Barns Behov i Centrum

Begreppen agens, resiliens, barns bästa, barnperspektiv, barns perspektiv, samt barnrättsperspektiv är relevanta i diskussioner kring mottagandet av nyanlända barn. I senare avsnitt i denna kunskapsöversikt noteras det att framförallt för nyanlända barn med vårdnadshavare, har det på senare år noterats luckor vad gäller barnperspektiv och barnrättsperspektiv. Det framhålls till exempel att denna grupp tenderar att bli förbisedd då de inte på samma sätt som ensamkommande barn har kontakt med myndighetssverige.

Ett exempel på ett arbetssätt som kan anses vara grundat i ett barnrättsperspektiv samt gör en ansats till att säkerställa barnets bästa, inkludera barnperspektivet och även inhämta barns perspektiv, används i flertalet svenska kommuner genom BBIC, Barns Behov i Centrum. Vad som i Sverige anses vara de mest grundläggande risk- och skyddsfaktorerna som kan påverka barns välmående och psykosociala utveckling beskrivs bland annat i Socialstyrelsens utbildningsmaterial Grundbok i BBIC. BBIC utgår från FN:s barnkonvention och Sveriges socialtjänstlag (2001:453), SoL, och finner också stöd i forskning som Socialstyrelsen refererar

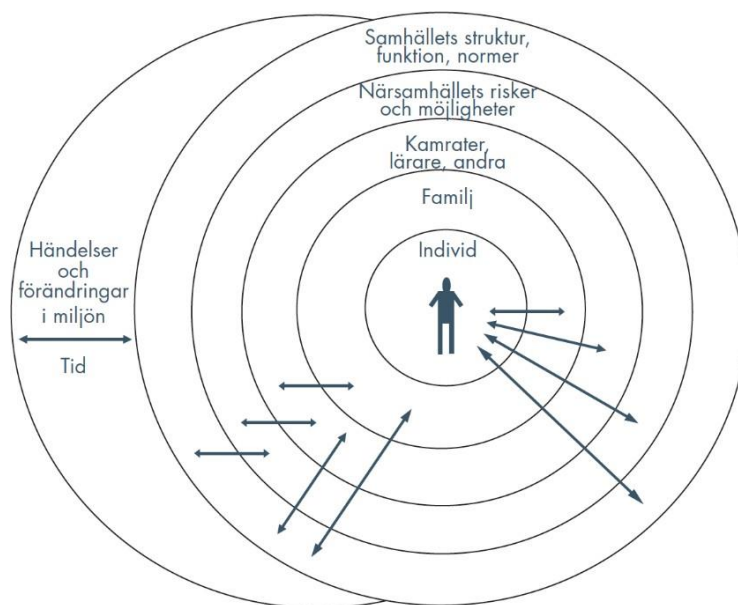
till i grundboken. Enligt Socialstyrelsen är målet med BBIC att tillhandahålla en nationellt enhetlig och evidensbaserad struktur för arbetet med den sociala barn- och ungdomsvården ¹⁶. Grundtanken är att genom arbete som stärker skyddsfaktorer och förebygger riskfaktorer, verka för en god psykosocial utveckling för alla barn. Dessa potentiella risk- och skyddsfaktorer kopplas till BBIC-triangeln, en modell som sammanfattar de områden inom vilka dessa faktorer kan vara verksamma (se modell nedan).

Figur 1: BBIC-triangeln. Ur Grundbok i BBIC – Barns Behov i Centrum ¹⁶

BBIC och Bronfenbrenners ekologiska modell

BBIC-metoden utgår ifrån att barnet utvecklas i interaktion med sin omgivning, och att denna utveckling i stor utsträckning bestäms av barnets individuella egenskaper i samspel med barnets känslomässiga, kulturella och socioekonomiska miljö. Här används Bronfenbrenners ekologiska förklaringsmodell ⁴, en etablerad modell för analyser av barns utveckling ¹⁷. Bronfenbrenner fokuserade i sin forskning på ömsesidiga förhållanden mellan barnet och så kallade ekologiska system, olika metaforiska lager vars närhet till och påverkan på barnet graderas i koncentriskt cirklar, och kallas för mikrosystem, mesosystem, exosystem och makrosystem. Systemen består av allt från nära relationer med familj och vänner, till omgivande miljö, övergripande kultur och politiska system. Eftersom de olika systemen direkt eller indirekt påverkar både barnet och även varandra, bör fokus inte bara ligga på barnet och dennes omedelbara familjeförhållanden. Det är även viktigt att uppmärksamma inreaktionen mellan samtliga lager ¹⁷⁻¹⁹. Med detta som grund illustreras det i Grundbok för BBIC hur barnet kan påverkas av och själv påverkar olika faktorer i sin tillvaro enligt modellen nedan. I centrum finns barnet med sina egenskaper, omgärdat av sin familj. Flera miljöer kommer sedan tillkomma under barnets uppväxt, och direkt eller indirekt påverka samt påverkas av barnet. Pilarna i modellen visar på möjliga påverkansriktningar mellan de olika nivåerna ¹⁶.

Figur 2: Ekologisk förklaringsmodell, ur Grundbok i BBIC – Barns Behov i Centrum¹⁶

Följande avsnitt sammanfattar de risk- och skyddsfaktorer som i Grundbok för BBIC identifieras som potentiellt aktuella i tillvaron för barn i Sverige. Alla faktorer kategoriseras under BBIC-triangelnns tre huvudområden; familj och miljö, barnets utveckling, samt föräldrarnas förmåga. Vidare kopplas risk- och skyddsfaktorer även till de fyra underkategorier som tillhör varje huvudområde (se BBIC-triangeln).

Familj och miljö

Nuvarande familjesituation

Vad gäller nuvarande familjesituation ligger fokus på familjens sammansättning, föräldrarnas hälsa och beteende samt syskonens hälsa och beteende. En riskfaktor som identifieras vad gäller familjens sammansättning är att leva i utsatta familjekonstellationer, exempelvis med många syskon, med endast en förälder eller i föränderliga familjekonstellationer. En riskfaktor som rör föräldrarnas hälsa och beteende är att ha en förälder som har en utvecklingsstörning, funktionsnedsättning, hälso- eller beteendeproblem. Detsamma gäller syskonens hälsa och beteende; en riskfaktor för ett barn är att leva med syskon som har ohälsa, funktionsnedsättning eller beteendeproblem¹⁶.

Familjebakgrund

Även familjebakgrunden anses viktig för barnets välmående. Här ligger fokus främst på föräldrarnas erfarenheter från sin egen uppväxt, samt tidiga händelser av betydelse i familjen. Riskfaktorer som identifieras är att ha föräldrar som har varit utsatta under sin uppväxt. Detta framförallt med tanke på hur erfarenheter som våld, missbruk, psykisk sjukdom eller andra allvarliga svårigheter kan påverka föräldraförmågan. Det innebär även en risk för barnet att svåra

händelser tidigare har hänt i familjen. Det innefattar bland annat traumatiska upplevelser som barnet eller dess föräldrar tidigare har upplevt. Ytterligare en riskfaktor är om barnet eller barnets syskon tidigare har varit utsatta för omsorgsbrist, vilket kan tyda på bristande omsorgsförmåga hos föräldrarna ¹⁶.

Boende, arbete och ekonomi

Boende, arbete och ekonomi påverkar också ett barns tillvaro. En skyddsfaktor anses vara att det finns stabilitet och kvalitet i boende, vilket således innebär att det är en riskfaktor att leva under bristfälliga bostadsförhållanden, vara hemlös eller ha ett kringflackande liv. Vad gäller föräldrarnas sysselsättning beskrivs den huvudsakliga riskfaktorn som att ha föräldrar med låg utbildning och svag anknytning till arbetsmarknaden. Det är även en riskfaktor att leva i en familj med ekonomisk stress och långvarig fattigdom, samt att bo i ett område med låg socioekonomisk status ¹⁶.

Socialt nätverk och integration

Familjens sociala och professionella nätverk, samt familjens integrering beskrivs även som viktiga delområden att fokusera på, då de har betydelse både för föräldraförmågan och barnets utveckling. En skyddsfaktor för barnet är att ha ett prosocialt nätverk, det vill säga stöd från exempelvis släkt, vänner och andra engagerade vuxna. Denna skyddsfaktor kan reducera effekten av flera riskfaktorer knutna till familjens situation. Att sakna eller att ha ett komplicerat socialt nätverk utgör en riskfaktor och kan påverka barnets socialisering och föräldrarnas förmåga negativt. Det professionella nätverket syftar på de kontakter som familjemedlemmarna har med till exempel socialtjänst, frivilligorganisationer eller vården. När dessa kontakter kan erbjuda fungerande stödinsatser och skydd finns en skyddsfaktor på plats ¹⁶.

Barnets utveckling

Hälsa

Att ha fysiska hälsoproblem, funktionsnedsättning eller utvecklingsförsening anses vara en riskfaktor som ökar risken både för att bli utsatt för bristande omsorg och för att utveckla egen psykosocial problematik. Ytterligare riskfaktorer är att få fysiska skador till följd av våld och övergrepp, samt att ha psykiska hälsoproblem. En tidig alkohol- eller drogdebut samt risk- eller missbruk av dessa är också riskfaktorer för ett barn eller en ung person, och kan öka risken för långvariga psykosociala problem. Med de beskrivna riskfaktorerna rörande hälsa som bakgrund är naturligtvis en viktig skyddsfaktor att ha rätt till och tillgång till hälso- och sjukvård samt tandvård. En otillräcklig kontakt med barnhälsovården eller behandlande läkare till ett sjukt barn kan tyda på bristande omsorgsförmåga hos föräldrarna ¹⁶.

Utbildning

Att gå i förskola och skola och att ha en positiv anknytning till dessa beskrivs som en viktig skyddsfaktor. Skolan kan fungera skyddande för barn som är i utsatta situationer och kan öka chanserna till positivt umgänge med kamrater. Att ha en oroväckande frånvaro, för låga förväntningar från vuxna och en bristande skolmiljö betraktas således som riskfaktorer. Likaså är det en riskfaktor att ha bristande språklig förmåga och inlärningssvårigheter. Inte bara för att det försvårar den positiva anknytningen till skolan, men även för att det har samband med psykisk ohälsa och utveckling av psykosocial problematik. I linje med detta resonemang är det även en riskfaktor att ett barn har bristfälliga studieresultat. Kopplat till en positiv skolgång är skyddsfaktorn att ha förmåga att leka och möjlighet att utveckla intressen ¹⁶.

Känslor och beteende

Det är i enlighet med BBIC viktigt att uppmärksamma känslor och beteenden som kan utgöra riskfaktorer hos ett barn, då dessa kan bidra till psykosociala problem på kort och lång sikt. De kan även vara tecken på bristande omsorg eller utsatthet. Att ha en otrygg eller desorganiserad anknytning är ett exempel på en sådan riskfaktor. Detta kan vara ett resultat av att anknytningspersonen, ofta föräldern, är upprepat hotfull mot barnet eller en anhörig till barnet, är känslomässigt otillgänglig eller villkorar sin känslomässiga tillgänglighet. Skyddsfaktorer för barnet är att känna glädje, nöjdhet och ha förmåga att hantera känslor på ett åldersadekvat sätt. Det bidrar till att barnet blir mer resursrikt och till en förmåga att kunna hantera problem och risker. Riskfaktorer är således att ofta känna ilska, nedstämdhet eller oro. Andra riskfaktorer som kopplas till känslor och beteende innefattar att uppvisa överaktivitet, impulsivitet eller ha svårt att koncentrera sig; att uppvisa negativa problemlösningar, tolkningar eller attityder; att uppvisa svårigheter med medkänsla, skuld eller ånger; att uppvisa rebelliska, normbrytande, kriminella värderingar och attityder; att brista i självständighet och integritet; att uppvisa trotsighet, ilska eller oräddhet; samt att uppvisa ett riskbeteende. Riskbeteenden kan röra sig om aggressivt, normbrytande, kriminellt eller missbrukande beteende ¹⁶.

Sociala relationer

I enlighet med BBIC kan trygga, stabila och positiva relationer med omgivande vuxna och barn utgöra skyddande faktorer för barnets utveckling. Det anses vara ett skydd för barnet att ha en pålitlig, förutsägbar och varaktig relation till sina föräldrar. Barns tidiga erfarenheter av denna relation lägger grunden till nya relationer i livet, och byten av personer med huvudsakligt ansvar för barnet kan utgöra en risk. Det är även en risk att ha föräldrar som har en konfliktfylld separation mellan sig. Vad gäller relationer till andra vuxna och barn utgör positiva sådana en skyddsfaktor, oavsett om det rör sig om en relation till kamrater, grannar, lärare, tränare, mor- och farföräldrar, etcetera. Att ha problematiska relationer till sina kamrater och att vara utsatt i skolan utgör en risk för barnets psykosociala utveckling. Detta kan vara att till exempel inte accepteras av eller vilja umgås med kamrater, att föredra umgänge med andra som har ett riskbeteende, samt att utsättas för sexuella trakasserier eller mobbning. Att utsättas för någon typ av våld eller kränkande behandling utgör alltid en riskfaktor för barns psykosociala utveckling. Våldet kan vara psykiskt, fysiskt eller hedersrelaterat.

Det kan även bestå av att barnet bevittnar olika typer våld eller kränkande behandling mot någon som står barnet nära. Våld och kränkning kan även bestå av sexuella övergrepp, sexuell exploatering eller utnyttjande av barnet ¹⁶.

Föräldrarnas förmåga

Grundläggande omsorg

Föräldrarnas förmåga påverkar barnets förutsättning för en god psykosocial utveckling på både kort och lång sikt. Brister i denna förmåga kan utgöra riskfaktorer. Vad gäller den grundläggande omsorgen för barnet är det en riskfaktor för barnet att ha föräldrar som brister i att ge omsorg, samt att ha föräldrar som försummar barnets behov av hälso- och sjukvård eller tandvård vid skada och sjukdom. Det är även en risk att ha föräldrar som brister i att skapa och upprätthålla rutiner eller som har oförutsägbara vardagsrutiner. En viktig del av föräldrarnas förmåga, och även ett skydd för barnet, är att kunna ta ansvar som anpassas till barnets ålder. En riskfaktor är att ha föräldrar som brister i att ta ansvar och ger ett orimligt ansvar till barnet, samt att ha föräldrar som brister i sin tillsyn av barnet ¹⁶.

Stimulans och vägledning

Föräldrar bör även kunna ge stimulans och engagera sig i barnet, samt ha realistiska förväntningar på barnets utveckling och förutsättningar. Att ha föräldrar som brister i detta är alltså en riskfaktor. Vidare spelar även uppfostringsstilen roll, och en tydlig och empatisk uppfostringsstil utgör en skyddsfaktor. Att ha föräldrar med en auktoritär uppfostringsstil, inkonsekventa uppfostrings-strategier eller försummande hållning utgör en riskfaktor, likväl som att ha föräldrar som har svårigheter att hantera konflikter och gränssättning ¹⁶.

Känslomässig tillgänglighet

Känslomässig tillgänglighet är en annan viktig förmåga hos föräldrar som kan utgöra ett skydd för barnet. Det bör då finnas stabilitet i kontakt, känslomässig reglering och skydd, samt känslomässigt stöd. Det är en risk för barnet om kontakten inte är tillräckligt stabil, alltså att ha föräldrar som är oförutsägbara i relationen med barnet och som upprepat har orsakat kontinuitetsbrott i relation till barnet. Det är även en risk för barnet att ha föräldrar som brister i sin känslomässiga reglering och sitt känslomässiga skydd, till exempel genom att vara aggressiv eller våldsam eller förvirrad och okontaktbar på grund av missbruk eller psykisk sjukdom. Föräldrarnas förmåga kan också brista på grund av hot och faror, som till exempel i krigssituationer eller politisk eller religiös förföljelse. De trauman som kan uppstå i sådana situationer kan påverka föräldrarna och deras omsorgsförmåga. Det är viktigt för barnet att ha föräldrar som ger ett känslomässigt stöd till barnet, och att barnet kan känna att detta stöd är kontinuerligt. En riskfaktor är att ha föräldrar som känslomässigt försummar barnet, till exempel genom att inte vara lyhörda eller ta kommunikativa initiativ ¹⁶.

Säkerhet

Det är en grundläggande skyddsfaktor för ett barn att ha föräldrar med förmåga att skydda barnet från olika typer av våld, övergrepp och utnyttjande, samt med insikt i dess skadliga effekter. Detta för att kunna ge känslomässigt stöd till barnet om någonting händer och även kunna se om ytterligare stödbehov finns. Det är en riskfaktor för barnet att ha föräldrar som av någon anledning utsätter barnet för psykisk och fysisk våld eller har en positiv attityd till uppfostringsaga, att ha föräldrar som har svårt att sätta gränser, och att leva i en familj där det förekommer våld mellan de vuxna ¹⁶.

Forskning och synen på barnet

Föregående teoretiska inledning har etablerat koncept i barndomsforskning som anses viktiga för alla barn oavsett bakgrund eller livssituation. Begreppen barnets bästa, barnperspektiv, barns perspektiv, barnrättsperspektiv, agens, och resiliens har adresserats. Barns Behov i Centrum (BBIC) har presenterats som ett exempel på en arbetsmetod med ambition att säkerställa barnets bästa genom fokus på barnperspektiv, barnrättsperspektiv och barns perspektiv. De huvudsakliga risk- och skyddsfaktorer som genom BBIC identifieras för barns psykosociala utveckling har också presenterats. Vad barn i förestående kunskapsöversikts och kartläggnings målgrupp har gemensamt utöver att de är just barn, är att de har migrerat eller är barn till föräldrar som har migrerat. För att bättre förstå målgruppens tillvaro krävs rimligtvis en beskrivning av ytterligare teoretiska perspektiv gällande migrationsprocessen. Följande avsnitt behandlar därför huvudsakliga inriktningar inom migrationsforskning, så att de forsknings- och rapportresultat som sedan presenteras kan tolkas ur teoretiska perspektiv både gällande barndom och migration.

Del 2: Migrationsforskning

Migration, flykt och immigration

Vad gäller migration och invandring finns det en uppsjö av forskning och teorier som berör olika faktorer av migrationsprocessen. Denna forskning försöker ofta svara på någon av följande frågeställningar: varför migration sker, vilka som emigrerar, hur migrationsmönster ser ut, vad effekterna av migration är för så kallade ursprungssamhälle och mottagningssamhälle, samt möjliga effekter för migranterna själva. Fokus kan läggas på faktorer innan, under eller efter migration, alltså på så kallade pre-, peri-, eller postmigratoriska faktorer. Fokus kan även läggas antingen på frivillig migration eller ofrivillig sådan, alltså flykt. Vad gäller forskning om integration av invandrare separeras dock inte alltid dessa kategorier. Denna kunskapsöversikt fokuserar framförallt på den postmigratoriska fasen och på de migranter som har flytt. Tillsammans med inledande avsnitt där relevanta begrepp från barndomsforskning presenteras, utgör följande del en bakgrund med ambition att ge en översiktlig bild av den forskningstradition som ligger till grund för de studier som i senare avsnitt kommer exemplifieras. Nedan presenteras en kort beskrivning av teoretiska huvudspår inom migrationsforskning.

Tidig forskning

Forskare från olika discipliner påpekar att tidig amerikansk migrationsforskning, vilken baserades framförallt på arbetskraftsinvandring, starkt har påverkat migrationsforskningsfältet^{20,21}. Fitzgerald och Arar menar även att detta forskningsfält växte fram i ett sammanhang där kategorin 'flyktingar' inte var konceptuellt aktuell. Även om det under den transoceanska europeiska invandringen till Amerika fanns grupperingar som enligt dagens definitioner skulle klassas som flyktingar, fanns det då inte ett separat mottagande för flyktingar och inga internationella riktlinjer för en sådan grupp. Alla som invandrade var helt enkelt, oavsett anledning, 'invandrare'. Som ett resultat förbisåg tidiga och efterföljande teoretiska ramverk inom migrationsforskning de specifika villkor som kan vara aktuella för just flyktingar. Forskningsfältet för flyktingstudier är en yngre vetenskaplig strävan, som på 1980-talet och framåt har formats kring utgångspunkten att flyktingar skiljer sig grundläggande från andra migranter på grund av de faktorer som driver deras rörelse, och staters unika lagliga skyldighet att skydda dem²⁰.

Fitzgerald och Arar beskriver vidare hur beslutet att migrera ofta är ett resultat av flera olika faktorer, och att en migrants rörelse kan sägas utspela sig på ett kontinuum av tvång. I ena änden är valen begränsade, eller är alla val dåliga. Skillnaden mellan att migrera och att inte migrera är liv eller död, vilket kan bero på allt från dödligt våld till svält som resultat av obördig jord. I andra änden finns de migranter som äger pass som tillåter dem förbigå visarestriktioner i västvärlden och som har högt finansiellt, humant och socialt kapital och inte upplever några negativa konsekvenser om de stannar där de är. Mellan dessa två poler finns de som migrerar för att uppnå vad de anser vara ett värdigt liv²⁰. Av de teorier och modeller som föreslagits för att bättre förstå migration märks alltså dock ett huvudsakligt fokus på den senare kategorin, med mer eller mindre frivillig migration för ändamål som arbete. Även teoretiska ramverk för

invandring och inkludering av invandrare i så kallade mottagningssamhällen har sitt ursprung i samma grund. Ett par huvudsakliga perspektiv som genom tid har vuxit fram inom sådan immigrationsforskning beskrivs nedan för att ge förståelse för det sammanhang som har format grunden för dagens forskning, och de studier som exemplifieras i denna kunskapsöversikt.

Klassiskt assimilationsperspektiv och multikulturella perspektiv

Frågan om vad som händer med migranter efter deras ankomst till det nya landet studerades först i USA under rubriken 'assimilation' ²¹. Den så kallade Chicagoskolans migrationsforskning influerade under 1920- och 30-talet starkt dåvarande och efterföljande forskning kring migration och invandring. Dess bidrag har skapat det assimilationsperspektiv som sedan har blivit en referenspunkt för vidare forskning kring inkorporering av invandrande grupper i mottagningssamhällen. Det klassiska assimilationsperspektivet fokuserar i grunden på en slutlig konvergens mellan invandrande grupper och mottagningssamhället över tid och genom generationer ²¹. Ett exempel är Chicagoskolans tregenerationsmodell, som utgår från ett linjärt assimilationsperspektiv i amerikansk kontext, där social assimilation och geografisk spridning anses hänga ihop. Denna simultana integrationsprocess ökar med varje generation och fulländas i regel genom den tredje generationen efter invandring. Social integration exemplifieras som behärskning av det nya språket samt giftermål med medlemmar av det som anses vara majoritetsbefolkningen. Geografisk integration betecknas som spridningen av den invandrade gruppens medlemmar från ghetton, via så kallade etniska enklaver, och slutligen till majoritetsbefolkningens förorter ²².

Tidiga forskare beskrev alltså denna assimilationsprocess som ett linjärt skeende, medan forskare därefter även såg hur assimilation av olika anledningar kan ske mer i form av en ojämn kurva, och att inkludering av invandrare i ett samhälle kan innebära olika typer av processer. 1964 vässade Gordon konceptet assimilation genom att beskriva vad han såg som olika typer av denna process i Amerika: *anglokonformitet*, varvid den invandrade gruppen anpassar sig efter den amerikanska normen; *smältdegeln*, som innebär förändring hos både invandrad grupp och mottagningsamhället och som tillsammans skapar en ny nationell identitet; samt *pluralism*, som i likhet med dagens användning av 'multikulturalism', beskriver hur invandrare anpassar sig till sitt nya samhälle på vissa sätt medan de samtidigt bevarar andra kulturella skillnader ^{21,23}. Många varianter av liknande indelningar har använts sedan dess. Peach, till exempel, differentierar mellan vad han kallar för assimilation i form av en 'smältdegelmodell', och multikulturalism i form av en 'mosaikmodell'. Den förra förutsätter enhetlighet med reducering av skillnader mellan mottagningssamhället och invandrande befolkning genom anpassning eller en förening av olika kulturer, medan den senare istället förutsätter pluralitet med en inkorporering av en grupp i samhället på så vis att dess unika identitet bibehålls. Peach påpekar att klassisk assimilation förutsätter geografisk spridning medan multikulturalism är möjlig med geografisk segregation. Han påpekar att pluralism dock inte alltid är frivilligt, utan kan vara resultatet av mer eller mindre avsiktligt påtvingad segregation från mottagningssamhället ²².

Invandrares förutsättningar som nackdel eller fördel

Sådan påtvingad segregation till följd av fördomar och diskriminering utgör grunden till de perspektiv som ingår i vad Bean och Brown kallar *ethnic disadvantage models*, som problematiserar vad assimilation innebär. Det är till exempel osannolikt att det skulle räcka med att lära sig mottagningssamhällets officiella språk eller att anpassa sig till rådande kulturella normer, när kvarlevande diskriminering och institutionella barriärer till exempelvis arbets- och bostadsmarknad hindrar full integration. Det är då relevant att fråga sig vad som egentligen menas med assimilation och vilka möjligheter människor har för att genomgå denna process, samt var ansvaret läggs: hos invandrande individer, mottagningssamhället, eller båda? En del forskare erkänner närvaron och kraften i assimilationsmekanismer samtidigt som de argumenterar för multikulturella modeller då de anser att det finns resurser i invandrande familjers samhällen som är konstruktiva och därmed bör bevaras. De som enligt Bean och Brown representerar dessa *ethnic resource and advantage models* anser att det ur ett integrationsperspektiv finns faktorer som beroende på sammanhang kan utgöra ett handikapp eller en styrka, eller inte ha någon större påverkan. Exempel på styrkor innefattar en social sammanhållning i närområdet och kontakter som underlättar barnens framgång i samhället, eller traditionella värderingar kring vikten av skolgång och goda skolresultat, vilka kan resultera i detsamma ²³.

Segmenterad assimilation och postindustriella individualistiska perspektiv

Forskare som belyser så kallad segmenterad assimilation inkluderar aspekter från samtliga ovanstående perspektiv²³ och betonar att invandrare och deras barn får tillgång till och engagerar sig i olika delar av samhället, vilket resulterar i flera typer av assimilationsvägar. Detta kan alltså ställas emot den gemensamma väg med ett enda slutmål, som förutsätts inom det klassiska assimilationsperspektivet. I ett amerikanskt sammanhang växte teorier om segmenterad assimilation fram genom observationer av att det finns olika referensgrupper till vilka assimilation kan ske. Det rör sig alltså inte alltid om assimilation bara till den vita majoritetsgruppen utan även andra, eventuellt marginaliserade grupper. I början av 90-talet började amerikanska forskare argumentera för att barn till invandrare hade assimilerats 'nedåt' i vad som bland annat kallades för 'andra generationens nedgång'. Koncept som uppåtgående och nedåtgående assimilation har inte stått oemotsagda, och självklara frågor som har ställts rör vad som egentligen innebär 'nedåtgående' eller 'uppåtgående' assimilation, samt vem som bestämmer vad som är det ena eller det andra. Mycket kritik har riktats mot att den amerikanska vita normen har använts som ett rättesnöre för god assimilation ²¹.

Att belysa segmenterad assimilation innebär att identifiera de kontextuella, strukturella och kulturella faktorer som separerar så kallad lyckad från misslyckad eller negativ assimilation ²³. Olika delar av invandrande grupper kan assimileras på olika vis och även samhället till vilket de assimileras kan vara segmenterat och förändras över tid. Detta perspektiv problematiserar alltså bilden av en homogen invandrargrupp och ett enhetligt, homogent mottagningssamhälle ²¹. Det går alltså en skiljelinje mellan det klassiska assimilationsperspektivet och pluralistiska perspektiv å ena sidan, och postindustriella individualistiska perspektiv å andra sidan. De förra beskriver likhet mellan de sociokulturella aspekterna av integration inom grupper men inte mellan dem, och de senare beskriver heterogenitet gällande de sociala aspekterna av integration både mellan

och inom grupper. Här påpekas det att postindustriella samhällen har utvecklats på så vis att det nu finns större utrymme för individuell mångfald ²³.

Transnationalism

Under sent 80-tal växte transnationalism fram som ett nytt fält inom migrationsforskning, och utmanade i dess initiala fas assimilationsperspektivet. Till skillnad från de teoretiska perspektiv som hittills beskrivits går det inom ramen för transnationalism inte att förstå en migrants upplevelser genom fokus enbart på processer mottagningslandet. Genom att fokusera på de emotionella, sociala, kulturella, ekonomiska och politiska relationer som bibehålls över landsgränser mellan individer från så kallade ursprungs- och mottagningsländer genom och efter migration, indikerades det att den linjära assimilationsprocess varvid migranter gradvis släpper taget om sitt ursprung kunde anses motbevisad. Det har dock senare betonats att transnationella relationer inte utesluter en assimilationsprocess ^{20,21}. Bak och Von Brömssen belyser barns situationer ur ett transnationellt perspektiv och menar till exempel att begreppet globala familjer fångar familjers transnationella relationer och belyser dynamiken mellan lokal förankring och globala samhörigheter, samt att lokala och transnationella nätverk inte står i motsättning till varandra utan snarare stöttar varandra. Barn bidrar själva till upprätthållandet av transnationella relationer, och de använder resurser i sin omgivning för att förverkliga detta nätverksskapande ²⁴.

Socialt kapital

Som teoretiskt begrepp kan även socialt kapital hjälpa till med att belysa rollen av migranternas sociala nätverk både innan, under och efter migration. Socialt kapital delas ofta in i kategorierna *överbryggande* samt *anknyttande*. Det överbryggande sociala kapitalet karaktäriseras av kontakter mellan grupper vars medlemmar inte känner varandra väl, och det anknyttande sociala kapitalet karaktäriseras däremot av kontakter inom grupper med närmare band. Överbryggande socialt kapital kan länka ihop tillgångar, grupper och behov och expandera en individs sociala och ekonomiska marknader. Anknyttande socialt kapital kan skapa solidaritet och reciprocitet inom en grupp, ge en känsla av tillhörighet, identitet och erbjuda såväl praktiskt som psykologiskt stöd ²⁵. Socialt kapital kan även definieras som förtroende för och tillit till andra människor och samhällsinstitutioner och kopplas på detta vis inte sällan till migranternas välbefinnande. Östergren menar till exempel att en individs förtroende för samhällsinstitutioner påverkar benägenheten att vända sig till dem för hjälp, samt hur information från dessa institutioner mottas och införlivas. Förtroendet för människor omkring dig påverkar i sin tur i vilken utsträckning du är villig att ta del av samhället och bygga relationer som är viktiga för ditt välbefinnande ²⁶.

Migration, flykt och immigration

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det råder delade meningar om den process som innefattar migranternas inkludering eller exkludering i ett mottagningssamhälle, gällande vad denna process ska kallas, vad slutmålet för processen bör vara, och hur detta slutmål lämpligast ska nås. Fitzgerald och Arar påpekar i linje med detta att analyser av integration av internationella flyktingar pekar på de begränsade möjligheter som finns för universell teoretisering av integrationsprocessen ²⁰. Oberoende av vilka begrepp som används går det att anta att den postmigratoriska perioden påverkar migranter och deras familjer på flera olika sätt. Eftersom denna kunskapsöversikt ämnar att belysa nyanlända barnfamiljers tillvaro och välbefinnande, är det även relevant att beskriva forskning som rör deras hälsa. Nästa avsnitt bygger vidare på den teoretiska diskussionen kring invandranens inkludering, genom att diskutera denna process ur ett hälsoperspektiv.

Integration och välbefinnande

I föregående avsnitt presenteras olika perspektiv gällande de samhälleliga processer som sker i samband med invandring. Genom forskning har även ett mer specifikt folkhälsoperspektiv växt fram, som belyser hur migration och flykt påverkar individers, familjers, grupper och samhällens välmående. Även här finns en uppsjö av teoretiska perspektiv som även de berör pre-, peri- och postmigratoriska faktorer som anses ha potential att påverka både fysiskt och psykiskt mående hos de som har migrerat eller flytt. Nedan presenteras ett par teoretiska perspektiv och modeller som rör framförallt den postmigratoriska fasen och psykiskt mående, och i nästkommande avsnitt kopplas empirisk forskning på genom att inleda resultatpresentationen med en övergripande diskussion om migranternas och flyktingarnas välmående.

Ackulturaton

En av de mer välkända sociokulturella konceptuella ramverken för den postmigratoriska etableringsprocessen presenterades under 90-talet och framåt av Berry, och kallas *the acculturation framework* ²⁷, översatt här till ackulturationsramverket. Ackulturation beskrivs av Berry som de förändringar som sker när grupper och individer från olika kulturer kommer i kontakt med varandra. Ackulturationsramverket består av fyra möjliga scenarion i vilka ackulturation utvecklas på olika sätt, baserat på den utsträckning som värde placeras på att behålla sin egen kultur å ena sidan och interaktion med och anpassning till mottagningssamhället å andra sidan. Berry menar att om den invandrande individen inte behåller sin kulturella identitet och i hög utsträckning söker interaktion med mottagningssamhället, tyder detta på att en strategi av *assimilation* är aktuell. Om individen värderar att behålla sin egen kultur och samtidigt undviker kontakt med mottagningssamhället, ägnar hen sig istället åt *separation*. När det finns intresse av att både behålla delar av sin egen kultur och att anamma mottagningssamhällets kultur, kallas denna strategi för *integration*. Om individen varken behåller sin tidigare kulturella identitet eller interagerar med mottagningssamhället, uppstår istället *marginalisering* ²⁸⁻³⁰. Här går det att dra paralleller till varianter av begreppen *assimilation* och *multikulturalism* som hittills har diskuterats, då Berrys kategori *assimilation* stämmer väl överens med det klassiska assimilationsperspektivet och *integration* kan liknas med en del multikulturella modeller.

Ackulturationsstress

Enligt Berry kan upplevelsen av ackulturation bidra till både möjligheter och svårigheter, och det senare kan anses vara stressfaktorer. Beroende på konsekvenserna av dessa stressfaktorer och individens förmåga att hantera dem, upplevs olika nivåer av stress. Om ackulturationsprocessen genomgås någorlunda smidigt och de anpassningar som görs till den nya miljön inte innebär någon nämnvärd psykisk stress, går det att påstå att individen genomgår *beteendeförskjutningar* (behavioural shifts). Om förändringarna upplevs som problematiska men ändå kontrollerbara och överkomliga, upplever individen *ackulturationsstress* (acculturative stress). När ackulturationsprocessen skapar problem som inte känns kontrollerbara eller överkomliga, upplever individen *psykopatologi* (psychopathology) ²⁸. Williams och Berry påpekar att de fyra olika ackulturationsstrategierna påverkar nivån av upplevd ackulturationsstress. De menar att marginalisering och separation leder till höga nivåer av ackulturationsstress, medan *assimilation* i

regel resulterar i en medelnivå av ackulturationsstress, och integration leder till den lägsta nivån av ackulturationsstress²⁹. Andra efterföljande studier inom forskningsfältet har på liknande vis indikerat att integrationsstrategin kan kopplas till de mest fördelaktiga psykologiska och sociala effekterna³¹.

Det är nämnvärt att detta konceptuella ramverk skapades med migranter som helhet i åtanke. Även om internationella flyktingar utgör en undergrupp som ingår i moderna migrantdefinitioner³², är det som tidigare nämnt inte osannolikt att flyktingar upplever unika stressfaktorer eftersom det till de svårigheter i ackulturationsprocessen som erfars av migranter som helhet, kan adderas specifika flyktingupplevelser som förtryck, politiskt våld, ofrivillig familjeseparation, långa asylprocesser samt oro för kvarvarande familj och samhället som har lämnats^{29,33,34}. Berry kopplar senare tillsammans med Williams ihop ackulturationsramverket till flyktingar och noterar denna ökade börda av riskfaktorer som gör flyktingar till en speciellt sårbar grupp. De påpekar dock att trots att flyktingar utsätts för fler riskfaktorer, kan många av dem förebyggas och deras konsekvenser reduceras²⁹.

Resursperspektiv

Ryan, Dooley och Benson poängterar i likhet med Berry vikten av att beskriva den stress och psykiska ohälsa som migranter kan uppleva som varierande och på ett spektrum. Samtidigt framför de kritik gällande det uteslutande kulturella fokus som presenteras i ackulturationsramverket, och menar att det riskerar att bidra till en överkulturaliserad syn på migranternas anpassningsprocess. Resultatet av ett sådant perspektiv kan vara att faktorer som inte är direkt kopplade till kultur underskattas. I fall när människor migrerar eller flyr till miljöer som är kulturellt lika den ursprungliga, är det trots allt möjligt att notera faktorer som bör betraktas som riskfaktorer för välbefinnande, såsom förlust av sociala nätverk; familjeseparation; arbetslöshet; låg materiell levnadsstandard; samt långa asylprocesser som leder till en känsla av meningslöshet i det dagliga livet. Med denna grund argumenterar de för en resursbaserad modell, som beskriver processen genom vilken individer försöker tillgodose sina behov, eftersträva sina mål och hantera krav som uppstår efter migration. Modellens kärna ligger i beskrivningen av en individs resurspool, som består av personliga fysiska eller psykologiska resurser, såväl som materiella, sociala och kulturella resurser. Perioderna före, under och efter migration eller flykt påverkar denna resurspool, och psykisk stress uppstår sannolikt när en individs sammanhang begränsar eller försvagar befintliga resurser samtidigt som det erbjuder få möjligheter till att återuppbygga dem²⁷.

Sammanfogade perspektiv

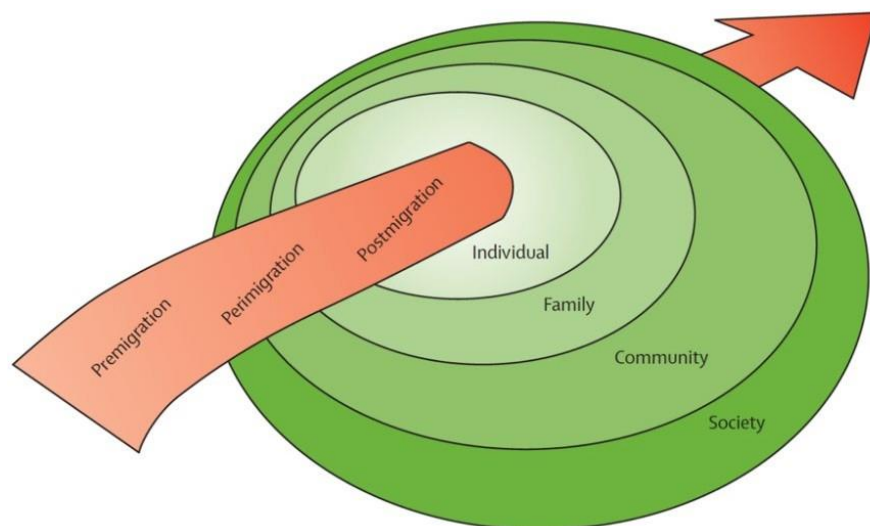
Precis som Fitzgerald och Arar konstaterar att det finns en svårighet i att skapa en universellt applicerbar integrationsteori, noterar Riedel, Wiesmann och Hannich detsamma för migration och psykisk hälsa. Den psykologiska anpassningen och dess effekter beror på flertalet faktorer som är närvarande innan, under och efter migration. Empiriska studier av dessa når tvetydiga slutsatser, och som en konsekvens av denna multifacetterade och svårfångade bild menar författarna att den empiriska användbarheten av Berrys ramverk är begränsad. För att förstå

migranternas psykiska hälsa finns ett behov av ytterligare teoretiska dimensioner, och författarna förespråkar ett teoretiskt ramverk som kombinerar ovanstående perspektiv genom att koppla ihop Berrys ackulturationsstrategier med Antonovskys salutogena teori från 1987. Det salutogena perspektivet fokuserar på resurser och självreglerande egenskaper som skapar hälsa i ett sammanhang med faktorer som verkar för ohälsa. Den självreglerande processen är avhängig på närvaron av *Generalised Resistance Resources* (GRR) och *Sense of Coherence* (SOC) ³¹.

GRR kan vara personliga, gruppbaseade eller samhällsliga resurser, och fungerar som medel för omorganisering eller hantering av den påfrestning som skapas av de faktorer som verkar för ohälsa. Dessa resurser är generella i den mening att de kan vara hjälpsamma i olika situationer ³¹. GRR kan liknas vid resiliens och kan på så vis även kopplas till Ryan och kollegors resursperspektiv i vilket migranternas resurspool utgör en källa till resiliens. SOC, i Sverige kallat *känsla av sammanhang*, KASAM, betecknar en individs upplevelse av koherens och begriplighet i sin tillvaro, förmåga att hantera problem, samt meningsfullhet i livet. Riedel och kollegor menar att höga nivåer av GRR och SOC kan kopplas till ackulturationsstrategin integration, medan låga nivåer av desamma kan kopplas till marginalisering. En migrants ackulturationsstrategi, antingen vald eller som ett resultat av omständigheter, påverkar tillgängligheten till och upptagandet av resurser i det nya samhället. Detsamma gäller det omvända förhållandet; tillgängligheten till samhällets resurser genom till exempel landets integrationspolicy och etableringsprogram, påverkar vilken ackulturationsstrategi som utvecklas ³¹.

Migrationsforskning och barns välbefinnande

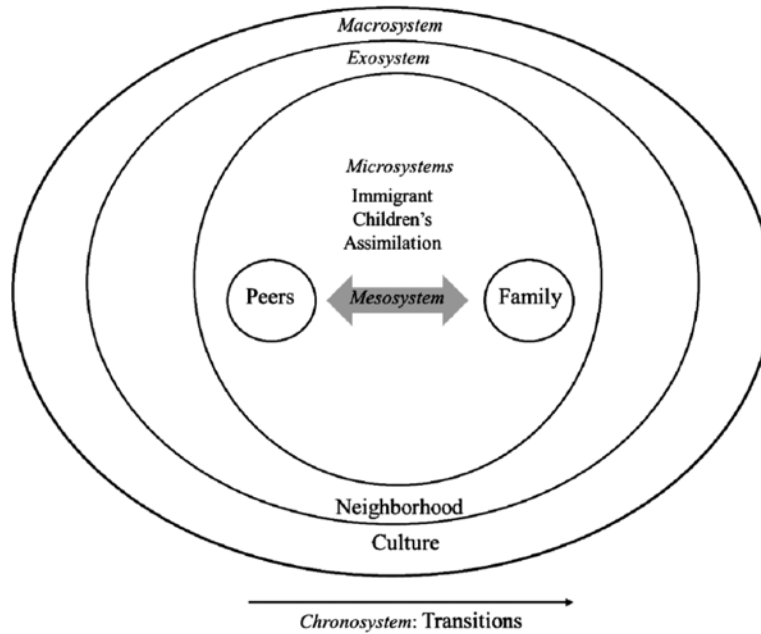
Internationell och skandinavisk forskning och rapporter gällande invandrande barn eller barn som har flytt presenterar olika riskfaktorer påverkan på barns fysiska och psykiska hälsa. Ibland visas det även hur dessa faktorer påverkar integrationsprocessen i ankomstsamhället, antingen direkt eller indirekt genom hälsoeffekter. En modell som kan illustrera detta fokus är den som presenteras av Reed, Fazel, Jones, Panter-Brick och Stein i deras systematiska litteraturöversikt gällande barn som har flytt till låg- och mellaninkomstländer. Även deras modell inspireras av Bronfenbrenners ekologiska förklaringsmodell, och visar hur avgörande faktorer för ett barns välmående kan uppstå före, under, och efter migration. Den visar i likhet med Bronfenbrenners ekologiska system att dessa faktorer kan vara individuella, familjerelaterade, kopplade till barnets sociala nätverk eller på en mer övergripande samhällsnivå (se modell nedan) ¹⁷.

Figur 3: A conceptual framework to understand the ecological and chronological determinants of mental health in forcibly displaced children ^{17:258}

Som tidigare nämnt utgör postmigratoriska risk- och skyddsfaktorer fokus för denna kunskapsöversikt. Det går här att ta hjälp av det konceptuella ramverk som har presenterats i Paats litteraturstudie av forskning om barn som har invandrat eller har invandrade föräldrar, och deras etablering i det nya samhället. Paat använder sig precis som Reed och kollegor och Socialstyrelsen genom BBIC, av Bronfenbrenners ekologiska förklaringsmodell. Eftersom Paat däremot fokuserar både på den invandrande familjen och den postmigratoriska fasen, blir hans perspektiv speciellt användbart i denna kunskapsöversikt. Det som Paat benämner som den familjeekologiska paradigmen i sitt konceptuella ramverk, utgår från relationerna mellan den invandrade familjen och andra ekologiska system som skola, boendeområde och barnets vänner. Att se på en invandrad familj ur denna synvinkel är enligt Paat avgörande eftersom en sådan familj inte existerar i ett vakuum utan omges av en större social struktur, som i sin tur är sammankopplad med andra sociala institutioner ¹⁸.

Modellen nedan visar hur Paat med Bronfenbrenners modell som grund beskriver de fem ekologiska system som omger ett invandrat barn eller ett barn till invandrade föräldrar. De ekologiska systemen kan inte existera utan hänvisning till varandra, och består av: *mikrosystem*, till exempel familj och vänner; *mesosystem*, som representerar kopplingarna mellan mikrosystemen, till exempel interaktion mellan barnets familj och skolan eller vänner; *exosystem*, som består av mer avlägsna sociala sammanhang som indirekt påverkar barnet, såsom boendeområde, socialt nätverk, och det bredare samhället; *makrosystem*, vilket definieras som det stora övergripande systemet av sociala värderingar, kulturella föreställningar, politiska ideologier, normer, seder och lagar; samt *kronosystem* som består av övergångar och skeenden i livet och individuella förändringar över tid, till exempel den migration barnet kan ha genomgått, spenderad tid i det nya landet, eller övergången till vuxenlivet ¹⁸.

Figur 4: Conceptual framework of the family ecology paradigm ^{18:955}

Integration och välbefinnande

Sammanfattningsvis kan det konstateras att mycket uppmärksamhet har riktats mot de konsekvenser som migration och flykt har för individers och gruppers välmående, och teoretiska modeller har ur hälsoperspektiv skapats även för den postmigratoriska fasen. Sådana perspektiv kan belysa faktorer som för denna kunskapsöversikts målgrupp, nyanlända barn och deras familjer, påverkar välmående och återhämtning. Det har noterats att varianter av Bronfenbrenners ekologiska förklaringsmodell, som tidigare har presenterats i samband med BBIC, i forskning har använts för att belysa risk- och skyddsfaktorer specifikt för barn som har flytt eller invandrat. Paats konceptuella ramverk har även presenterats som speciellt hjälpsamt för denna kunskapsöversikts fokus. Del ett och två av denna kunskapsöversikt har därmed beskrivit en teoretisk grund vad gäller barndomsforskning och migrationsforskning, som kan vara hjälpsam att ha i åtanke i följande presentation av de teman som genomgående har varit synliga i inläsning av internationell och svensk forskning samt rapporter från myndigheter och icke statliga organisationer.

Del 3: Litteraturens genomgående teman

De teman som genomgående har varit närvarande i internationell och svensk forskning och rapporter sammanfattas här genom kategorierna hälsa och välbefinnande, mottagningsstruktur, familj, delaktighet och aktivitet, förskola och skola, samt socioekonomiska faktorer. Alla identifierade teman är högst sammankopplade och det finns därför ingen avsikt att tydligt avgränsa dem från varandra. Det gäller framförallt hälsa och välbefinnande, som i mycket hög grad påverkas av flertalet andra faktorer. Presentationen av kunskapsöversiktens genomgående teman inleds därför med en generell diskussion kring resultat från studier som rör hälsa och migration. Hälsfaktorer kommer sedan att inkorporeras i efterkommande avsnitt som presenterar resterande teman.

Hälsa och välbefinnande

FN:s flyktingkonvention, eller 1951 års konvention om flyktingars rättsliga ställning, definierar 'flykting' som en person som med anledning av välgrundad fruktan för förföljelse på grund av etnicitet, religion, nationalitet, politisk åskådning eller tillhörighet till en viss samhällsgrupp befinner sig utanför det land där hen är medborgare, och som inte kan begagna sig av landets skydd ³⁵. Med denna definition i åtanke är det inte förvånande att mycket forskning kring invandrade flyktingar har fokuserat på hur de svårigheter som ingår i flyktingdefinitionen, har påverkat den psykiska hälsan hos de som tvingats fly sina hem. Genom att studera till exempel PTSD, depression, ångest och suicid når internationell forskning varierande resultat gällande prevalens av psykisk ohälsa hos flyktingar och invandrande grupper. Det har upprepat påpekats att uppskattningar av flyktingars ohälsa har visat stora variationer beroende på urval, studerade variabler och annan metodologi ^{32,36-39}. Även flyktingars heterogenitet har påpekats, och det har framförts att det är irrelevant att dra svepande slutsatser om flyktingars psykiska ohälsa utan att bryta ner resultat på gruppnivå ^{34,40}.

Likväl pekar en stor del av internationell forskning mot att flyktingar och grupper av flyktingar är speciellt sårbara för psykisk ohälsa ^{33,37,41-45}. Svensk forskning, till exempel, har noterat att asylsökande och nyanlända lider av psykisk ohälsa ⁴⁶⁻⁵⁰, ofta i högre grad än nationella eller regionala genomsnitt ⁵¹⁻⁵⁵. Prevalensen av psykisk ohälsa attribueras till faktorer som är vanliga eller unika för flyktingars erfarenheter, såsom pre- eller perimigratoriska upplevelser inom kategorin kumulativ exponering för trauma ^{18,2}. Det har dock ofta föreslagits att postmigratoriska riskfaktorer som är närvarande i integrationsprocessen i det nya landet, spelar en minst lika stor roll vad gäller flyktingars hälsa ^{29,49,50,56}. Sådana argument läggs fram genom att visa på riskfaktorer såsom långa asylprocesser och tillfälliga uppehållstillstånd ^{48,51,57-59}, diskriminering och rasism ^{40,46,50,51,60}, isolering och brist på sociala nätverk ^{46,50,51,61,62}, ekonomisk instabilitet ^{40,46,62,63}, svårigheter med boende ^{46,63}, eller svårigheter med att etablera sig på arbetsmarknaden ^{49,50,63,64}.

Vad gäller barn som har flytt eller migrerat och den forskning som ligger till grund för denna kunskapsöversikt, framkommer hälsa och välbefinnande också som ett tydligt grundläggande tema. I enlighet med BBIC är barnets egna, men även föräldrars och syskons hälsa och beteende, mycket viktig; att någon i familjen har fysiska eller psykiska hälsoproblem utgör en riskfaktor. Att ett barn ofta känner ilska, nedstämdhet eller oro utgör riskfaktorer - men att känna glädje, nöjdhet och att kunna hantera sin känslor på ett åldersadekvat sätt bidrar till att barnet blir resursrikt och kan förebygga riskfaktorer¹⁶. Pre- och perimigratoriska riskfaktorer som i internationell och svensk forskning har identifierats specifikt för barn som har flytt är till exempel att ha utsatts för eller bevittnat organiserat våld, tortyr eller övergrepp^{17,65-69}, förlorat sitt hem⁶⁶, separerats från eller förlorat föräldrar eller andra som står en nära^{65,68,70}, vistats i förvar eller flyktingläger⁶⁵, eller ådragit sig fysiska skador eller sjukdomar^{68,70}. Dock står det för många klart att dessa faktorer påverkar barn och deras familjer på både kort och lång sikt, vilket innebär att även integrationsprocessen i det nya landet i hög grad kan påverkas av pre- och perimigratoriska faktorer. De riskfaktorer som kan kopplas till psykisk ohälsa hos barnet eller dess föräldrar, såsom upplevelse eller bevittnande av traumatiska händelser, påverkar måendet och således förmågan att integreras i ankomstsamhället. Bland annat betonas traumatiska händelser som hindrar föräldrarnas förmåga att i ögonblicket skydda sina barn och därför stör framtida anknytning dem emellan, och på lång sikt påverkar föräldrarnas omhändertagande förmåga och känslomässiga tillgänglighet^{67,71,72}.

Som tidigare nämnt spelar även postmigratoriska faktorer en stor roll för nyanlända barn, och förestående kunskapsöversikt ämnar genom kommande tematiska avsnitt att mer detaljerat belysa just dem. En generell bild av hälsoläget i den postmigratoriska fasen för nyanlända barn i Sverige ges av Folkhälsomyndigheten i deras resultatrapport från 2019 om kartläggningen av hälsa, livskvalitet och levnadsförhållanden bland nyanlända barn från Afghanistan, Irak och Syrien. Genom en enkätundersökning genomfördes denna kartläggning, vars resultat visar att 95 procent av respondenterna uppger att de mår bra, samt att 80 procent av 12-15-åringar och 60 procent av 16-18-åringar upplever en hög tillfredsställelse med livet. I åldrarna 12-15 år har 22 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna haft minst två psykiska och/eller somatiska besvär mer än en gång i veckan eller i stort sett varje dag under det senaste halvåret. I åldrarna 16-18 upplevdes detta av 47 procent av flickorna samt 39 procent av pojkarna. Sammantaget beskrivs alltså en bild där de allra flesta av respondenterna mår bra och är tillfreds med livet. Med denna överlag positiva bild identifieras samtidigt vissa besvär och potentiella riskfaktorer för ohälsa och ogynnsamma levnadsförhållanden, till exempel att familjens ekonomi inte är bra, svårigheter i skolarbetet och med språket, samt upplevelser av mobbning⁷³.

Resterande kunskapsöversikt fokuserar på de postmigratoriska faktorer som inom forskning och rapporter har identifierats som relevanta på så vis att de kan underlätta eller försvåra för nyanlända barn och deras familj att må bra och integreras i ankomstsamhället. Även här går det att ana generella mönster av vad som anses vara viktiga risk- och skyddsfaktorer. De berör samtliga nivåer kring barnet av de ekologiska modeller som har presenterats i den teoretiska bakgrunden, alltså faktorer som är individuella, familjerelaterade, kopplade till barnets sociala nätverk eller en mer övergripande samhällelig nivå.

Mottagningsstruktur

Mottagningsstrukturen representerar genom till exempel politik, lagar och riktlinjer det för barnet relativt oåtkomliga system som reglerar den nyanlända familjens tillvaro och skapar förutsättningar för dess medlemmar att verka i. Nedan beskrivs begränsningar eller möjligheter som uppstår till följd av de villkor som mottagningsstrukturen skapar. För nyanlända i Sverige kan mottagningsstrukturen sägas utgöra en del av det yttersta lagret i Paats ramverk, som består av makrosystem och innefattar samhällets övergripande kulturella, ekonomiska och politiska kontexter^{18,19}. Enligt Paat har förändringar i makrosystem en stor betydelse för mikro-, meso- och exosystemen, och trots att makrosystem kan verka avlägsna bidrar de enligt Paat med ett sammanhang inom vilket föräldraskap äger rum. Eftersom makrosystem definierar och vägleder samhället i stort kan de påverka invandrande familjers anpassning i samhället¹⁸.

I enlighet med BBIC är fungerande stödinsatser viktiga för barns psykosociala utveckling. Framförallt gäller detta de barn som av någon anledning är i behov av extra stödjande insatser av exempelvis socialtjänsten, hälso- och sjukvård och skola. Det betonas att för att dessa insatser ska fungera är det viktigt att de inte motverkar varandra och att de är väl samordnade¹⁶. De behov av extra stödinsatser som beskrivs finns alltså inte hos samtliga barn i Sverige, men behovet av en väl fungerande mottagningsstruktur finns hos samtliga nyanlända barn då de på många vis startar sin tillvaro i Sverige med en typ av resursunderskott. Paat beskriver till exempel hur invandrande familjer är missgynnade som nykomlingar på grund av att de inte känner till dominerande kulturell praxis och sociala normer. De har även en mindre förmåga att göra sin röst hörd och utöva rättigheter relaterade till sina barn¹⁸. Det går alltså att förutsätta att det precis som för alla barn i Sverige med behov av stödinsatser, är viktigt att mottagningsstrukturens insatser för nyanlända barn är väl samordnade och inte motverkar varandra. I följande avsnitt finner vi de risk- och skyddsfaktorer som kan kopplas till riktlinjer, samverkan och organisering av etableringen i Sverige på nationell samt kommunal eller regional nivå. En övergripande riskfaktor skulle kunna beskrivas som att befinna sig i en ineffektiv, kontraproduktiv eller otydlig mottagningsstruktur. Här utgörs den tillgängliga litteraturen främst av rapporter och kartläggningar.

Sveriges integrationspolitik och etableringsreformen

Inom makrosystemet Sveriges mottagningsstruktur finns det flera olika faktorer som kan påverka nyanlända barn och deras familjer. Exempel på sådana faktorer är Sveriges integrationspolitik och dess lagar och reformer, såsom etableringsreformen från 2010; lag om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning (bosättningslagen) från 2016; lagen om tillfälliga uppehållstillstånd från 2016; regionala och lokala riktlinjer och mål såsom regionala överenskommelsen om mottagande och etablering (RÖK) och lokala överenskommelsen om mottagande och etablering (LÖK); samt nationell och lokal politisk och samhällelig diskurs som för nyanlända kan vara välkomnande eller avståndstagande och alienerande i olika grad. Eriksson beskriver i sitt kunskapsunderlag för arbete med stöd till nyanlända, hur den svenska invandringspolitiken har skiftat över tid och i linje med politiska och samhälleliga idéströmningar. Sveriges invandring under 60-talet bestod till stor del av invånare från de nordiska länderna som kom för att arbeta i den växande industrisektorn, och många av dem

bosatte sig endast under korta perioder. Efter ändringar i flyktingkonventionen och i samband med oljekrisen 1973 förändrades migrationsmönstren och fler personer migrerade till Sverige som flyktingar. Politiken som då utvecklades kallades 'invandrarpolitik' och utgick från den multikulturella modell som tidigare nämnts i denna översikts presentation av teoretiska perspektiv. Efter kritik som bland annat bestod i att denna politik genom säråtgärder ansågs ha bidragit till ett "vi och dom" där invandrargrupper förknippades med ett annorlundaskap, antogs 1997 en ny inriktning. Politiken kallades nu 'integrationspolitik' och fokuserade på generella insatser för att möjliggöra samhälleligt deltagande på lika villkor för alla grupper. Under 00-talet utvärderades utvecklingen efter denna reform, och betoning lades på att invandrare som grupp var överrepresenterade bland arbetslösa. För att öka sysselsättningsgraden föreslogs det att arbetslinjen skulle stärkas som ledstjärna i integrationspolitiken, och 2010 lagstodgades etableringsreformen ⁷⁴.

Eriksson beskriver hur integrationsinsatser innan etableringsreformen i större utsträckning fokuserades på social inkludering, sammanhållning och att motverka diskriminering. Med reformen formulerades istället det betalda arbetet som lösningen på invandrades sociala exkludering: "Etableringsprogrammet syftar till att göra individer självförsörjande, och politiskt definieras 'etablering' således snarast som att vara etablerad på arbetsmarknaden" ^{74:16}.

Reformen innebar även en stor organisatorisk förändring. Landets kommuner hade förut ansvarat för introduktionen av nyanlända invandrare, och genom att staten tog över skulle insatser bli mer enhetliga över landet. För att befästa kopplingen mellan integration och arbetsmarknadsetablering, fick nu Arbetsförmedlingen det samordnande ansvaret ⁷⁴. Qvist och Tovatt poängterar i sin rapport om etableringsreformens effekter på lokal nivå, att denna reform rörde förvaltning snarare än integrationspolitik. Detta eftersom de integrationspolitiska målen från 1997 inte har förändrats, dock har synen på hur de ska uppnås gjort det ⁷⁵.

Kommunens roll

I en kartläggning av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) om nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen, noteras det att det är kommunen som ansvarar för insatser för alla nyanlända under 20 år, och det poängteras att skolverksamheten spelar en avgörande roll i detta sammanhang ⁷⁶. På Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) hemsida går det att utläsa att kommuners ansvarsområden i mottagningen av nyanlända är boende till de som anvisas till kommunen enligt bostättningslagen, eventuell praktisk hjälp i samband med bostättning, förskola och skola, utbildning i svenska (SFI), vuxenutbildning, samhällsorientering, försörjningsstöd vid behov, boende och omsorg för ensamkommande barn, samt att anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare till ensamkommande barn med uppehållstillstånd ⁷⁷. Av dessa ansvarsområden kan vi alltså koppla förskola och skola till nyanlända barn i familj, och det går även att se hur andra områden kan påverka indirekt genom att utgöra stöd till föräldrar.

De organisatoriska förändringar som Eriksson samt Qvist och Tovatt beskriver har även uppfattats ut ett tjänstemannaperspektiv. I sin rapport om synliggörandet av barn i etableringen i Stockholms län redovisar Ganibegovic resultat från intervjuer med personal från

arbetsförmedling, socialtjänst, förskolor, skolor, BUP och Transkulturellt Centrum. Där framkommer bland annat hur ansvarsöverföringen till Arbetsförmedlingen har inneburit att fokus har hamnat på de vuxnas etablering, och att socialtjänsten inte längre träffar alla nyanlända familjer. Handläggare på arbetsförmedlingen följer upp de vuxnas etableringsplaner men träffar inte barnen i familjerna, och det finns inga rutiner om att fråga om barnens behov eller mående. Slutsatsen dras att barnen och deras behov inte synliggörs i etableringen. Även gällande lokala riktlinjer såsom LÖK, slår rapporten fast att barnen borde uppmärksammas tydligare genom en egen rubrik och tydliga riktlinjer kring barnets situation och behov, och att det i kommuners nätverk för samverkan alltid borde finnas deltagare som arbetar med nyanlända barn ⁷⁸.

Även i Olssons kartläggning av situationen för nyanlända barn i familj i Göteborgsregionens kommuner, framhålls det att när samordningen för mottagandet överfördes från kommuner till Arbetsförmedlingen, hamnade ansvaret för kommunernas del huvudsakligen på skolan. Då skolans huvuduppgift dock är att genomföra främst en pedagogisk kartläggning, finns det ingen i kommunerna som har ett övergripande obligatoriskt ansvar för familjen och integrationsprocessen ⁷⁹. Brendler-Lindquist och Hjerns kartläggning av mottagandet av asylsökande och nyanlända barn i de nordiska länderna, som publicerades strax innan etableringsreformen, pekar dock på liknande mönster redan då. Trots att det fanns krav på integrationsplaner för barn och rekommendationer för kartläggning av barns eventuella behov av stöd, menar författarna att introduktionsplanerna hade ett starkt fokus på arbetsmarknadsintegration och därför ofta blev ett verktyg för nyanlända flyktingar i arbetsför ålder. De kommunala introduktionsplaner som upprättades för barn fokuserades framförallt på skola ⁸⁰.

Etableringsreformens ansvarsförflyttning innebär att kommuners engagemang och resurser får spela en stor roll, och att det är upp till varje enskild kommun att skapa förutsättningar för att synliggöra nyanlända barns situation och på så vis arbeta för ett starkt barn- och barnrättsperspektiv. I en rapport om etablering och integration i Skånes kommuner poängterar till exempel Kommunförbundet Skåne att "När staten tog över samordningen av nyanländas etableringsinsatser, gjorde många kommuner erfarenheten att de inte längre var viktiga eller önskade i etableringsarbetet" ^{81:34}. Det framgår även att Skånes kommuner uppfattar sin roll olika och agerar på olika sätt när det kommer till insatser för att främja nyanländas etablering. När anställda inom kommunerna tillfrågas i kartläggningens enkätundersökning om hur deras kommun agerar i frågan, framkommer stora skillnader. En del kommuner upplevs som mer passiva med hänvisning till att arbetsförmedlingen hanterar frågan, och andra kommuner beskrivs som mer aktiva i sitt arbete med etableringen av nyanlända personer ⁸¹. Signifikant i sammanhanget är att rapporten, som är en generell undersökning av arbetet med etablering och integration i Skånes kommuner, i regel inte berör frågan om nyanlända barn. Detta gäller till exempel resultaten av rapportens enkätundersökning samt de goda exempel som ges. Detta kan tolkas som en naturlig konsekvens av etableringens vuxenfokus, som beskrivs av bland annat Ganibegovic samt Brendler-Lindquist och Hjern.

Det finns delar av kommunens verksamheter som oavsett lagar och reformer alltid spelar en viktig roll i barns tillvaro, till exempel förskola och skola. Däremot har det argumenterats för att socialtjänstens roll i nyanlända barns tillvaro är otydlig, och att det inte finns en systematisk kartläggning eller uppföljning av nyanlända barns sociala behov. I Göteborgsregionen beskriver de som arbetar med nyanlända på socialtjänsten att de kommer i kontakt med målgruppen om en orosanmälan lämnas in, eller om familjemedlemmar själva söker hjälp. Ingen kommun uppfattar att det finns någon överrepresentation av orosanmälningar gällande nyanlända barn, jämfört med barn i regionen överlag. Det finns däremot en uppfattning av att det är sällan som nyanlända föräldrar eller barn själva ansöker om stöd från socialtjänsten, vilket skulle kunna bero på låg kunskap hos målgruppen angående vilket stöd som finns, eller en rädsla för socialtjänsten. Denna uppfattning återfinns även bland andra verksamheter inom kommunen, och antas bero på ryktesspridning och en missuppfattning om att socialtjänsten mer eller mindre utan vidare tar ens barn och inte finns där för att i första hand erbjuda hjälp. Även tidigare upplevelser av auktoritära myndigheter i hemlandet antas spela roll ⁷⁹.

Vad gäller gruppen nyanlända familjer skulle kommuners arbete idag kunna beskrivas som reaktivt för vissa, istället för proaktivt för alla. Det finns beskrivningar av att det innan etableringsreformen stundtals har varit proaktivt för alla, då kommunen stod för samordningen av nyanlända familjers mottagning och således hade en naturlig ingång för kartläggning av eventuella behov ⁷⁸. Det finns samtidigt beskrivningar av hur sådana ambitioner dock inte införlivades i praktiken ⁸⁰. Ganibegovics kartläggning av kommuner Stockholmregionen beskriver hur kommunerna har många verksamheter som arbetar förebyggande för kommunens invånare och som har som mål att ge stödinsatser i ett tidigt skede, men att personal är osäkra på om och hur dessa verksamheter ska arbeta med nyanlända ⁷⁸. I Olssons kartläggning av Göteborgsregionen redovisas kommuners förslag till arbetssätt och insatser inom det sociala området. De innefattar stöd till föräldrar, kompetensutveckling och ökad samverkan inom socialtjänsten. De flesta som intervjuades till Olssons kartläggning anser att föräldrautbildningarna bör erbjudas till samtliga nyanlända föräldrar, kanske till och med som en obligatorisk del av deras etableringsplan. Det skulle alltså vara en insats som är proaktiv för alla, som ett komplement till det reaktiva stöd som erbjuds till vissa i socialtjänstens vanliga arbete med orosanmälningar och egna ansökningar om stöd ⁷⁹.

Samverkan och samordning

I sin kartläggning av nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen, definierar Forte det som omger nyanlända barn i Sverige för struktur istället för system. Detta för att ett system i likhet med en struktur åsyftar en helhet, men att det i ett system finns ett övergripande mål som styr både helhet och delar. Detsamma gäller inte en struktur, där olika delar kan styras av olika mål. Rapporten poängterar att Sveriges mottagning av nyanlända är en struktur av skilda delar med verksamhetsområden på olika nivåer. Polisen, Migrationsverket, kommuner, regioner, civilsamhälle och privat sektor styrs alla av olika mål. Vidare påpekas det att det finns skillnader mellan mottagandet av ensamkommande barn och barn i nyanlända familjer, och i vissa avseenden är den senare kategorin mer sårbar för utanförskap i samhället. Detta gäller framförallt de som bor i familjer med eget boende istället för ett av kommunen anvisat sådant. Författarna efterlyser effektiv samverkan mellan och inom de olika delarna av

mottagningsstrukturen, med hänvisning till att nyanlända barn kan falla mellan stolarna på ett sätt som försvårar deras etablering och skapar marginalisering. Detta kan till exempel ske genom en fördröjning av tillträde till hälso- och sjukvård samt skola, och att ett större ansvar istället läggs på föräldrarnas ofta begränsade förmåga att navigera systemet ⁷⁶. Även Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) påpekar i sin rapport om samverkan kring insatser för nyanlända, att många olika aktörer utgör mottagandet av asylsökande och stöd till nyanländas etablering, och att det i detta finns en risk att de olika aktörerna enbart fokuserar på sin egen del och att helhetsperspektivet går förlorat ⁸².

Liknande reflektioner kring samverkan återkommer från ett kommunalt tjänstemannaperspektiv, och tidigare nämnda kartläggningar av Skånes, Stockholms och Göteborgsregionens kommuner beskriver en skiftande bild. Anställda inom integrationsverksamheter i Göteborgsregionen önskar till exempel att socialtjänsten i större utsträckning skulle utnyttja deras kompetens, och skolan efterfrågar mer gemensamma möten med socialtjänsten för samverkan ⁷⁹. För Stockholms del påpekar Ganibegovic att behovet av socialt stöd är som störst i början av mottagningen, och det finns många frågor som rör detta stöd som inte är reglerade. Mellan myndigheterna finns det heller ingen gemensam definition av socialt stöd ⁷⁸. I Kommunförbundet Skånes rapport beskrivs samverkan i arbetet med nyanlända överlag positivt. Detta tack vare gemensamma mål, god kompetens, möjligheter och tid till att träffas samt pragmatik i arbetet. När samverkan brister ses detta ofta som ett resultat av att det saknas gemensamma strategier, och att då samverkan hänger på enskilda drivna individer. Även extern samverkan upplevs överlag positivt, samtidigt som en del svar i enkätundersökningen visar på brister i samverkan med framförallt Region Skåne och arbetsförmedlingar. Det är påtagligt att det finns en uppfattning om att tydliga samverkansformer och samverkansprojekt behövs för ett gott samarbete ⁸¹.

Svenska forskningsstudier av kommunalt mottagande av nyanlända barn är relativt sällsynta. Ett exempel är dock en studie av Wimelius, Eriksson, Isaksson, och Ghazinour som med fokus på ensamkommande barn studerar mottagandet i en svensk kommun. Studien drar slutsatser om en kombination av brister i samverkan, frånvaro av tydlig politisk vision för integration, samt avsaknad av systematiska utvärderingar och långsiktiga uppföljningar. De påpekar även att den samverkan som finns inom kommunens verksamhet är för otydlig och att det finns en tendens till dubbelarbete då medvetenheten om olika samverkansgrupper inte alltid är på plats ¹⁹.

Ensamkommande barn och nyanlända barn i familj

Det Wimelius och kollegor beskriver i ovan nämnda studie är brister i det kommunala system som omger ensamkommande barn. Här finns lärdomar att dra, samtidigt som skillnaden mellan det organiserade mottagandet av ensamkommande barn och barn i familj även bör belysas. Çelikaksoy och Wadensjö har studerat arbetsmarknadsintegrationen för ensamkommande barn och andra invandrare barn som folkbokfördes mellan 2003 och 2012. De konstaterar att de ensamkommande barnen i något större utsträckning är i arbete än de som har kommit från samma länder till Sverige men tillsammans med sina föräldrar. De menar att en möjlig förklarande faktor är att ensamkommande barn är positivt selekterade i den mening att det krävs hög

kapacitet för att klara sig själv på flykt hela vägen till Sverige. Det skulle även kunna vara så att de integreras bättre i samhället på grund av de kontakter de får i sin etableringsprocess. En tredje möjlig förklaring är att ensamkommande barn har en större press på sig att skaffa arbete för att kunna skicka pengar till kvarvarande släkt eller betala flyktingsmugglare ⁸³.

Çelikaksoy och Wadensjö sätter fingret på något som flera andra har noterat, nämligen det kontaktnät som nyanlända barn i olika grad får tillgång till. Wimelius och kollegor beskriver det system med professionella vuxna som för ensamkommande barn är tänkta att fungera som ställföreträdare för föräldrar. I detta system är ett flertal aktörer lagligt bundna att se till och verka för de ensamkommande barnens behov ¹⁹, och dessa professionella roller beskrivs även i Socialstyrelsens handbok för socialtjänsten gällande arbete med ensamkommande barn och unga ⁸⁴. På kommunal nivå är återkommande personer i ett ensamkommande barns tillvaro personal på boende eller familjehemsföräldrar, god man och socialsekreterare samt eventuellt familjehemssekreterare. Kommunen har bland annat ansvar för att se till att barnet har boende antingen i form av familjehem eller hem för vård och boende (HVB), samt att säkerställa att barnet blir inskrivet i skolan. God man bevakar bland annat barnets ekonomi och hjälper till vid formella ärenden hos olika myndigheter. Om barnet erhåller uppehållstillstånd tillsätts istället en särskilt förordnad vårdnadshavare. En socialsekreterare från socialtjänsten följer barnets utveckling tillsammans med personal på HVB eller familjehemsföräldrar, och arbetar tillsammans med barnet för att uppnå till exempel mål för hälsa och utbildning som beskrivs i vårdplaner och genomförandeplaner för barnet. Bor barnet i familjehem ska även en familjehemssekreterare sköta bedömning av familjehemmets vård samt uppföljning av familjehemmets roll i att verka för barnets utveckling i enlighet med vårdplan. HVB-personal och familjehem rapporterar löpande till social- och familjehemssekreterare ^{19,84}.

Tidigare beskrivs en förvirring gällande kommunens roll i tillvaron för nyanlända barn i familj. Klart är dock att om ett nyanlänt barn kommer till Sverige med vårdnadshavare, har hen av naturliga anledningar inte tillgång till detta system av ställföreträdare som Socialstyrelsen samt Wimelius och kollegor beskriver. Olsson noterar att socialtjänsten inte har ansvar för nyanlända barn i familj till skillnad från ensamkommande barn, och poängterar samtidigt att Socialstyrelsen anser att socialtjänsten bör uppmärksamma behov av stöd och skydd som nyanlända barn i familj kan ha. I Olssons intervjuer framkommer även en bild av att kommuner har arbetat mer riktat för att nå ensamkommande barn, men att det för barn i familj inte har varit ett lika tydligt engagemang. Hon påpekar att ensamkommande barn har ett större kontaktnät i kommunen jämfört med de barn som har kommit med sina familjer: "Barn som har kommit till Sverige tillsammans med vårdnadshavare eller andra omsorgsgivare har inte behövt uppleva påfrestningen av en separation från föräldrar/familj, men har inte samma stödstrukturer som ensamkommande barn har." ^{79:10} Ganibegovic hävdar på ett liknande sätt att nyanlända barn i familj saknar en socialsekreterare som regelbundet träffar dem och följer upp deras boendeplacering. De ingår i ett hushåll där endast de vuxna har en regelbunden myndighetskontakt, och det är med arbetsförmedlingen ⁷⁸.

Nyanlända barn i familj har alltså i regel ingen given professionell person som har i uppgift att utvärdera deras mående eller följa upp deras utveckling, det finns inga obligatoriska vård- eller genomförandeplaner där mål sätts upp, det finns ingen given etablerad person som kan hjälpa till med kontakter till föreningsliv, myndighetskontakter med mera. Dessa uppgifter kan då istället hamna på de nyanlända föräldrarna. I jämförelse med individer som har kunskap om, erfarenhet av, samt etablerade kontaktnät i det svenska samhället, går det att ana att nyanlända föräldrar inte har samma förutsättningar för att sköta kontakter med svenska myndigheter, föreningsliv, hälso- och sjukvård med mera, och av naturliga skäl inte heller förmågan att visa sina barn hur det svenska samhället fungerar. Med denna bakgrund är det relevant att påminna om den del av BBIC som specifikt betonar föräldrars förmåga som en risk- eller skyddsfaktor för barn. Föräldrarnas förmåga att upprätthålla rutiner, samt ge grundläggande omsorg, stimulans och vägledning, känslomässig tillgänglighet och säkerhet, kan på grund av flertalet pre- peri- och postmigratoriska faktorer vara nedsatt.

Nyanlända barn i nätverkshem

Ovan jämförs den mottagningsstruktur som gäller för nyanlända barn i familj och ensamkommande barn som är placerade av socialtjänsten i familjehem eller på HVB. Nyanlända ensamkommande barn kan även placeras hos släktingar eller bekanta, alltså i sitt befintliga nätverk. En sådan boendeform kallas ofta för nätverkshem ^{85,86}. Vad gäller de villkor som råder för barn i nätverkshem beskrivs en mycket varierad bild. Utöver givna fördelar såsom ett delat språk och en eventuell trygghet i och med en redan etablerad relation, tyder forskningsresultat på en kontinuitet vad gäller placeringar i nätverkshem. Socialstyrelsen rapporterar till exempel att internationell forskning stödjer det faktum att placering av barn hos släkting eller annan närstående bidrar till större kontinuitet än om placeringen skulle ske i familjehem utanför nätverket ⁸⁶. Vad gäller ensamkommande barn bekräftas detta i Stretmo och Melanders rapport om arbetet med ensamkommande barn i Göteborgsregionen. I intervjuer med myndighets- och resurspersoner samt ensamkommande barn framkommer det att en placering i nätverkshem är mer stabil än en placering hos rekryterade familjehem eller HVB. Barnen som var placerade i nätverkshem hade flyttat i snitt färre gånger än andra placerade barn. Författarna påpekar dock att bilden inte är ensidig och att även flertalet riskfaktorer associeras med en nätverkshemsplacering, såsom sämre socioekonomiska förutsättningar samt det faktum att nätverkshemmen själva ibland är nya i Sverige och upplever alla de utmaningar som medföljer denna situation ⁸⁷.

I Rädda Barnens rapport om erfarenheter från projektet Access, beskrivs resultat från workshoppar, intervjuer och fokusgrupper med ensamkommande barn i nätverkshem samt socialsekreterare, gode män, kuratorer, lärare, vuxna i nätverkshem och personer från civilsamhället. Här beskrivs också en bild med flera gråskalor då förutsättningarna för nätverkshem är olika, och det har noterats att en del fungerar bra och andra är i behov av stödinsatser. Bland de riskfaktorer som beskrivs för barn som är placerade i nätverkshem inkluderas social isolering, trångboddhet, brist på stöd, utnyttjande och andra former av utsatthet. En särskild utsatthet för dessa barn noteras i jämförelse med andra ensamkommande barn ⁸⁵:

På många områden riskerar de att inte få samma möjligheter och förutsättningar som andra ensamkommande barn. Rättssäkerhet och uppföljning brister i flera avseenden bland annat för att det personella och ekonomiska stödet kan variera beroende på var i landet barnen placeras, vilka resurser den lokala socialtjänsten har, vem barnen bor hos eller vem som är deras gode man ^{85:4}.

Barn med tidsbegränsade uppehållstillstånd

Ytterligare en grupp av nyanlända barn i familj som i forskning och rapporter beskrivs som särskilt sårbar, är de barn som lever i familjer som har tidsbegränsade uppehållstillstånd. Dessa uppehållstillstånd infördes genom 2016 års lag om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige ⁸⁸, vilken sedan har förlängts fram till 2021 ⁸⁹. Bris påpekar till exempel att Sveriges snabba omställning av migrationspolitik under 2015-2018 och den resulterande ökningen av tidsbegränsade uppehållstillstånd, har lett till en permanent tillfällighet som undergräver möjligheterna till långsiktig etablering. Rent praktiskt kan det till exempel för ett barn med status alternativt skyddsbehövande innebära att genomföra en förlängningsansökan varje läsår, vilket leder till att barnet får ägna nästan en hel termin varje läsår åt att vänta på besked om förnyat uppehållstillstånd ⁹⁰. Även i Fortes rapport diskuteras den då kommande lagstiftningen, med slutsatsen att den kraftigt skulle begränsa möjligheten för nyanlända till långsiktig planering inför framtiden. I de intervjuer som delvis ligger till grund för rapporten, framgår det att detta förslag redan innan implementering skapade en känsla av meningslöshet och uppgivenhet hos asylsökande ⁷⁶. Tillfälliga uppehållstillstånds effekt på nyanländas motivation har uppmärksammats även av Al Adhami ⁹¹, samt Johannesson och Westerling som i sin studie visar på en koppling mellan tidsbegränsade uppehållstillstånd och psykisk ohälsa ⁴⁸. Röda Korset konstaterar i sin rapport om humanitära konsekvenser av den tillfälliga utlänningslagen, att tidsbegränsade uppehållstillstånd bidrar till psykisk ohälsa och försvårar för nyanlända att tillgodogöra sig de stödande insatser de får, i väntan på nytt beslut ⁵⁷.

Mottagningsstruktur

Sammanfattningsvis beskriver den studerade litteraturen att Sveriges mottagningsstruktur påverkar nyanlända barn och ungdomar i familj genom lagar och reformer, lokala riktlinjer men även genom avsaknaden av riktlinjer och rutiner. En otydlig roll- och ansvarsfördelning har noterats, vilket resulterar i en lucka i mottagningsstrukturen vad gäller systematisk kontakt med och kartläggning av behov hos nyanlända barn i familj. Utöver förskola och skola beskrivs kommunernas roll som oklar och i viss mån upp till varje enskild kommun att definiera och utforma. En önskad konsekvens av bristen på systematisk kontakt med och uppföljning av nyanlända barn med vårdnadshavare är att ansvarsbördan vad gäller introduktion in i det svenska samhället till viss del hamnar på nyanlända föräldrar, vilka inte kan antas ha samma resurser och kunskaper för detta som etablerade individer har. Nästkommande avsnitt presenterar temat familj och visar bland annat på hur nyanlända familjer behöver stöd i denna process, samtidigt som familjen utgör en värdefull resurs och en skyddsfaktor för barnet.

Familj

Familjelivet är ett tydligt tema inom vilket viktiga risk- och skyddsfaktor för barn som har flytt presenteras. I enlighet med BBIC har familjens situation en stark påverkan på ett barn, då familjens sammansättning, föräldrarnas hälsa och beteende samt syskonens hälsa och beteende utgör risk- och skyddsfaktorer. Även föräldrarnas förmåga vad gäller att ge omsorg, tillsyn, tillgodose barnets behov av vård, upprätthålla rutiner, samt tilldela åldersadekvat ansvar anses spela en stor roll för barnets välmående och utveckling¹⁶. Ett barn som har flytt kan ha en plötsligt förändrad familjesammansättning, och barnets föräldrar eller syskon kan till följd av riskfaktorer före, under eller efter flykten uppleva ett sämre mående.

Paat beskriver ett barns familj som det mest intima mikrosystemet i sitt konceptuella ramverk. För ett barn som har migrerat erbjuder familjen den grund med vilken hen lär sig navigera och passa in i det nya samhället. Paat menar att invandrade familjer utgör, precis som andra familjer, öppna och dynamiska system som är mottagliga för förändringar. Däremot erfar de en högre social press för att anpassa sig och passa in i det nya samhället. I en ackulturationsprocess antas familjer som präglas av sammanhållning och gemenskap ha en fördel då de kan vara mer stöttande, flexibla och mottagliga för barnens behov. Därmed kan de reducera de påfrestande faktorer som tillhör den postmigratoriska fasen¹⁸. I detta sammanhang är självklart även de mesosystem som familjen är en del av viktiga. Exempel på sådana mesosystem är familjens eller föräldrarnas förhållande till mottagningssamhället, skolan, barnets sociala nätverk med mera. Fazel, Reed, Panter-Brick, och Stein konstaterar i sin litteraturstudie om risk- och skyddsfaktorer för barn som har flytt till höginkomstländer att inte mycket är klarlagt vad gäller effekten av föräldrars uppfostringsstrategier i flyktningfamiljer⁶⁹. Samtidigt publiceras en växande mängd studier kring hur familjer påverkas av migrationsprocessens olika faser. Exempel på sådana diskuteras nedan och vanligt förekommande begrepp från forskningen presenteras.

Familjen som en viktig faktor för barnets välbefinnande

Porter och Haslam noterar i en systematisk litteraturstudie av pre- och postmigratoriska faktorer som kan associeras med psykisk hälsa eller ohälsa hos internationella och interna flyktingar, att unga flyktingar tenderar att uppvisa större resiliens än vuxna. Detta, menar författarna, tyder på att barn och ungdomar som har flytt påverkas mindre av de varaktiga stressfaktorer som hör till flykten³³. Andra forskare pekar samtidigt på barns särskilt utsatta situation och betonar hur föräldrar till barn som har flytt både kan utgöra skydds- och riskfaktorer. Utgångspunkten är naturligtvis att föräldrar är ett grundläggande skydd för sina barn, och att som barn fly utan sina föräldrar eller att separeras från sin familj presenteras ofta som en av de huvudsakliga riskfaktorerna för barn som har flytt, även i den postmigratoriska fasen^{63,69,92}. Samtidigt är det tydligt att inte bara den blotta närvaron av en vårdnadshavare är viktig, utan även vilken typ av stöd som denna person är kapabel att erbjuda. På så sätt blir föräldrarnas eget mående en nyckelfaktor i nyanlända barns situation.

Betancourt, Abdi, Ito, Lilienthal, Agalab, och Ellis har genom fokusgruppsdiskussioner studerat relationen mellan vårdnadshavare och barn hos somaliska familjer som har flytt till USA. Författarna beskriver ur ett resursperspektiv hur barns upplevelse av tillvaron efter flykt och eventuella resursförluster filtreras genom föräldrarna. De kan på så vis utgöra en sköld mot eventuella riskfaktorer i barnens tillvaro. När föräldrarna själva måste handskas med olika sociala eller materiella resursförluster är det dock svårare för dem att utgöra denna sköld ⁹³. I Hynie, Guruge och Shakyas studie av familjerelationer i afghanska, karenska och sudanesiska familjer i Kanada, poängteras också föräldrarnas roll i att erbjuda socialt stöd i migrantfamiljer. Denna roll blir kritisk då nivåer av stress och utmaningar höjs för hela familjen i samband med migrationen ⁹⁴. Även Lustig och kollegors litteraturstudie av studier om psykisk hälsa hos barn och ungdomar som har flytt, visar på att föräldrars välmående spelar en viktig roll för hur barn hanterar sina upplevelser och för skydd mot stress efter migration. Författarna hänvisar till studier som visar på samband mellan föräldrars psykisk hälsa och barns stressnivåer och prevalens av PTSD ⁶⁵.

Ur ett svenskt perspektiv studerar Mangrio, Carlson, och Zdravkovic hur syriska nyanlända föräldrar uppfattar etableringsprogrammet. I studiens intervjuer framkommer ett par genomgående teman: 1) att leva med stress och kämpa för överlevnad, 2) slå nya rötter genom att möta nya utmaningar, och 3) att lämna familj och släkt och anpassa sig till en ny situation. Föräldrarna beskriver att det som har upptagit deras tankar är den initiala långa väntetiden på uppehållstillstånd, jakten på en stabil bostad, att försöka förstå det svenska systemet, barnens anpassning till Sverige, drömmar om framtiden gällande att börja arbeta och lära sig språket, att anpassa sig till en annorlunda social tillvaro, samt psykiskt dåligt mående kopplat till detta. Författarna rekommenderar att det stöd som erbjuds till nyanlända föräldrar ska fokuseras framförallt på språkinläring, stabilt boende, möjligheter för ett socialt liv och familjeåterförening ⁹⁵.

Mangrio och kollegors studie visar på en tillvaro där förutsättningarna för nyanlända att vara goda föräldrar är annorlunda än för andra föräldrar. En familjebehandlare i Olssons kartläggning av kommuner Göteborgsregionen, beskriver på ett liknande vis den mångfacetterade situation som nyanlända föräldrar möts av ⁷⁹:

Hur ska man vara förälder i det nya landet? Det är en stor fråga och viktig fråga... Det är så fruktansvärt svårt att veta hur man ska vara förälder i en kultur som är vitt skild från den egna. Plus att barnen lär sig språket snabbt, de förstår sammanhang, de jämför med kompisar, de kommer hem och serverar sanningar – så gör man Sverige, det här får alla göra. Sen står föräldrarna där och vet inte... jag tycker att det är ett stort bekymmer och jag känner att vi sviker väldigt många föräldrar när vi inte ger dem något ordentligt att stå på... Jag pläderar för föräldrautbildning för alla nyanlända föräldrar. De ska ha en gedigen föräldrautbildning

⁷⁹:29.

Förändringsprocesser, resursförluster och resiliens

Hynie och kollegor påpekar att invandrande familjer och familjer som har flytt delar många utmaningar i migrationsprocessen, såsom att lära sig en ny kultur, separation från kvarvarande släkt, samt svårigheter i åtkomsten av utbildning och arbete. Familjer som har flytt skiljer sig dock från andra invandrande familjer, då det är sannolikt att de inte har valt tidpunkt, medel eller mål för sin migration. De möter ofta även unika utmaningar vad gäller att upprätthålla kontakt med sitt hemland och kvarvarande släkt. Med dessa utmaningar kan intergenerationella relationer inom en familj som har flytt utvecklas annorlunda ⁹⁴. Boyle och Ali föreslår även en teoretisk förfining vad gäller ackulturationsteorier för att de bättre ska belysa just flyktingars erfarenheter av denna process. De understryker ur ett transnationellt perspektiv med resultat från sin intervjustudie med somaliska familjer i USA, att den pågående och eventuellt instabila situationen i hemlandet, samt effekterna av transnationella band, påverkar flyktingar i större utsträckning än andra migranter ³⁴.

I rapportens inledande teoretiska avsnitt om migrationsforskning exemplifieras olika teoretiska perspektiv gällande migration och psykiskt välmående. Bland annat presenteras resursperspektiv från Ryan och kollegor samt Riedel och kollegor, där individers eller grupper samlade fysiska, psykologiska, materiella, sociala och kulturella resurser påverkar och påverkas av migrationsprocessen. Betancourt och kollegor resonerar i likhet med Ryan och kollegor samt Riedel och kollegor ur ett resursperspektiv och utforskar resursförlust och ackulturationsstress i sin studie av somaliska familjer som har flytt till USA. De noterar att trauma ofta blir fokus för forskning kring flyktingars erfarenhet, men att det även är viktigt att utreda vilka resurser som behövs för att hantera dessa trauman och andra riskfaktorer, samt hur förlusten av sådana resurser kan se ut under och efter flykt. De använder sig av Hobfolls *Conservation of Resources (COR) model* som utgår från att individer strävar efter att behålla, skydda eller bygga resurser som är kritiska för att navigera stressfaktorer ⁹³.

I studien delas resursförluster in i olika kategorier: materiell förlust (*object loss*), till exempel arbetslöshet, fattigdom och boende i socioekonomiskt utsatta områden; förändrade sociala tillstånd (*condition loss*), såsom förändrad social status, diskriminering och förändring av traditionella familjeroller; samt personliga resursförluster (*personal resources*), såsom språkkompetens och kommunikation mellan barn och föräldrar. Studiens resultat visar hur den postmigratoriska fasen innebär flera olika typer av resursförluster, och att dessa förluster i sin tur påverkar familjedynamiken. Framförallt objektörlust i form av fattigdom samt förändrade sociala tillstånd i form av diskriminering och förlorad status skapar situationer där föräldrar upplever det svårt att bibehålla inflytande över sina barn. I linje med så kallade ethnic resource models, som också nämns i inledande teoretisk bakgrund, betonas samtidigt andra resurser inom det somaliska samhället som kan bygga resiliens och mildra effekterna av denna resursförlust. Särskilt framhålls religiös tro som underlättar kommunikation inom familjen, samt sociala nätverk som kollektivt skapar ett stöd för föräldrar i deras barnuppfostran ⁹³.

I likhet med tidigare noterat fokus i barndomsforskning på det migrerande barnet som passivt och i offerposition istället för på barnets aktörskap och resiliens, noterar Bergnehr hur forskning kring den postmigratoriska fasen tenderar att fokusera på rotlöshet snarare än de resurser som finns hos föräldrar för att återskapa känslan av hem i nya miljöer. I sin studie utforskar Bergnehr irakiska mödrars aktörskap och hur de använder sig av reflektion och aktiva strategier för att skapa goda förutsättningar för sina barn i Sverige. Bergnehr menar att detta står i kontrast med forskning som framställer invandrande föräldrar som passiva ⁹⁶. Hon har även med utgångspunkt i barns aktörskap och med konstaterandet att välbefinnande uppnås i och genom relationer med andra, studerat hur barn påverkar välbefinnande och ackulturationsstress i familjer som har flytt. Studiens resultat visar att barnen indirekt och direkt påverkar sina föräldrar. Studien pekar på att ackulturationsstress uppstår i samband med oväntade effekter av integrationsprocessen, såsom konflikter mellan barn och föräldrar och problem med skolarbete. Sådana påfrestande faktorer adderas till andra riskfaktorer som är aktuella för flyktingfamiljer, såsom arbetslöshet, bidragsberoende, boendeproblem, samt låga kunskaper i det svenska språket. Bergnehr framhåller dock att denna ackulturationsstress kan mildras av barnens skolframgång samt ömsesidiga handlingar av omtanke, bland annat att hjälpa till med sysslor i hemmet och stötta varandra på andra sätt ⁹⁷.

Även Samarasinghe och Arvidsson beskriver hur forskning har tenderat att fokusera på flyktingars patologi snarare än hälsa, och de presenterar därför det forskningsspår som har uppstått som reaktion på detta. I detta spår betonas flyktingfamiljens extraordinära resiliens och förmåga att trots oproportionerliga nivåer av riskfaktorer fungera som en vanlig familj. Genom intervjuer med medlemmar i familjer från Balkan, Kurdistan och Östafrika framkommer fyra deskriptiva kategorier som beskriver familjernas välbefinnande och hälsa: 1) den ansträngda familjen som lever under långvarig påfrestning, 2) familjen som är nöjd och lever ett tillfredsställande liv, samt 3) den nedslagna familjen som känner sig övergiven (egen översättning). Författarna exemplifierar den resiliens som framkommer i studien genom att beskriva hur familjer har tagit sig från ett tillstånd av bedrövelse till ett tillstånd av återhämtning, och alltså rört sig mellan dessa deskriptiva kategorier. Bidragande faktorer till en negativ situation var kopplade till asylprocessen, efterföljande arbetslöshet och förändrade roller inom familjen. En vänlig och förstående attityd från det svenska samhället var den starkast bidragande faktorn till god hälsa inom familjerna ⁴⁹.

Från kollektiv till liten grupp

I egenskap av sin roll som psykoterapeut på Orienthälsan och docent i psykiatri, beskriver Al-Baldawi upplevelser som är återkommande i arbetet med flyktingfamiljer i en interkulturell och psykosocial kontext. Al-Baldawi har arbetat med individer och familjer som har kommit till Orienthälsan för stödsamtal, antingen själva eller på uppmaning av socialtjänsten. Han bygger sina resonemang bland annat på skillnader mellan individ- och gruppbaserad social organisation, och förklarar att när en familj från ett gruppbaserat samhälle i mellanöstern kommer till det individbaserade samhället i Sverige, ställs de två modellerna mot varandra. Det handlar till exempel om Sveriges folkhemsmodell som har resulterat i att individer inte är lika beroende av familj och släkt för att överleva, och därför inte behöver underkasta sig familjen. I Sverige finns det istället ett omfattande mandat hos myndigheter att bevaka individens rätt, framförallt vad

gäller barn. Al-Baldawi beskriver en postmigratorisk förändringsprocess där familjen behöver ändra sina relationer för att anpassa sig till det nya samhällets krav, vilket kan vara svårt och kräva uppoffringar ⁹⁸.

Även Bergnehr beskriver i sin studie av Irakiska mödrars strategier för att skapa tillhörighet i Sverige, hur förändringar i familjestruktur och sociala nätverk är ett centralt tema; ”Gruppen till vilken en person känner tillhörighet i form av familj har minskat betydligt, från att bestå av ett hushåll med upp till 20 personer till en mindre kärnfamilj med förälder/föräldrar och barn.” ^{96:58} I och med att det lokala nätverk som tidigare har erbjudit praktiskt och emotionellt stöd kan bli mindre i Sverige, får den lilla familjen en större betydelse. Samtidigt kan tillhörighet till, och gemenskap i, familjen bli ännu viktigare på grund av svårigheter att känna tillhörighet utanför hemmet. Detta med tanke på arbetslöshet, långvarigt beroende av försörjningsstöd, språksvårigheter, med mera ⁹⁶. I en antologi om nätverksfamiljen påpekar Nyberg att för barn i migration kan den närmsta familjen vara detsamma som den utvidgade familjen, alltså kärnfamiljen samt släktingar som tidigare eller tillsammans med barnet kommit till Sverige, såsom mor- och farföräldrar samt föräldrars syskon ⁹⁹. Hedlund framhåller vidare i en antologi om barnperspektiv i socialtjänstens arbete, att för barn i migration kan Sveriges familjenorm i form av kärnfamiljen bli en stark kontrast till barnets tillvaro, och familj som begrepp kan få en ny innebörd för många barn ¹⁰⁰. Även Boyle och Alis intervjustudie med somaliska flyktingfamiljer i USA beskriver skiftet av familjen som en del av större, täta nätverk av relationer, till relativt autonoma enheter ³⁴.

Familjens ackulturation

I likhet med Berry delar Al-Baldawi in den förändringsprocess som invandrade familjer genomgår i olika kategorier, baserade på ”Familjens förhållningsstrategi till sin ursprungsstruktur under anpassningsprocessen i det nya landet” ^{98:116}. Vissa familjer strävar efter att bevara den gamla familjestrukturen, och beskrivs av Al-Baldawi som *bevarande* familjer. De som försöker hitta en balans mellan det som tidigare har fungerat i familjens relationer och den utvecklig som sker i det nya samhället strävar efter att vara öppna och flexibla och kallas för *anpassningssträvande* familjer. De familjer som strävar efter att lösa upp den gamla strukturen för att istället imitera vad de betraktar som svenska familjerelationer, beskrivs som *upplösande* familjer ⁹⁸. Det går här att dra paralleller till Berrys ackulturationsstrategier, då bevarande familjer kan tänkas ägna sig åt separerande eller marginaliserande ackulturation; anpassningssträvande familjer skulle kunna tänkas sträva efter integration; och upplösande familjer kan antas sträva efter assimilation. I linje med Berry och andra forskares argument för integrationsstrategin som den mest fördelaktiga vad gäller välbefinnande, beskriver Al-Baldawi också hur familjer som strävar efter en balans mellan det gamla och det nya - som är anpassningssträvande - bättre kan hantera de utmaningar de möter i Sverige ⁹⁸.

Familjestrukturen definieras av Al-Baldawi som summan av alla relationer mellan familjens medlemmar, samt familjens sätt att tillsammans hantera yttre utmaningar. Det finns ett flertal externa och interna faktorer i familjens historia som påverkar denna struktur. De interna faktorerna innefattar familjens socioekonomiska status, utbildningsnivå och föräldrarnas hemort.

Det framgår med detta att det inte helt oväntat finns skillnader mellan familjer som har invandrat från samma land. De externa faktorerna innefattar samhällets sociohistoriska utveckling, nivån av individuella rättigheter i sociala relationer, och de normer som styr sociala relationer ⁹⁸. Alltså visar Al-Baldawi hur exempel på de makrosystem som Paat beskriver i sin modell påverkar mikrosystemet familjen samt de mesosystem som påverkar familjens förhållande till det nya samhället. I och med de skillnader som finns mellan familjer med liknande ursprung, argumenterar Al-Baldawi för en differentierad modell för att ta emot flyktingfamiljer. Denna modell bygger på att kommunen fördelar insatser och stöd utifrån individers resurser och brister. Det kräver att individers behov och anpassning utvärderas utifrån bakgrund, nuvarande prestationsförmåga, motivation och individuella resurser. Eftersom Al-Baldawi ser hur olika individer har olika stor förmåga att anpassa sig, anser han även att vissa individer behöver ett större och mer specialiserat stöd än andra. Kommunens resurser är begränsade och det ökar behovet av att så tidigt som möjligt bedöma individers resurser, brister och motivation. Ett sådant flexibelt och dynamiskt mottagande innebär alltså inte att ge samma stöd till alla, utan att utvärdera allas behov. Al-Baldawi föreslår en kombination av en bedömning gjord av tjänstemän från till exempel socialtjänst eller arbetsförmedling, och familjemedlemmarnas egen bild av sina resurser, förmågor och behov ⁹⁸.

Segmenterad assimilation

I inledande avsnitt om migrationsforskning beskrivs idéer om segmenterad assimilation och postindustriella individualistiska perspektiv. Kopplat till familjen har segmenterad assimilation etablerats som ett centralt begrepp vad gäller migration och integration. Portes och Rumbaut beskriver till exempel hur segmenterad assimilation kan ske genom att den yngre generationen antar en avståndstagande, samarbetande eller selektiv assimilationsprocess i relation till majoritetssamhället ¹⁵. Inom analyser av segmenterad assimilation ryms även deras begrepp *dissonant ackulturation* och *konsonant ackulturation*. Det förra betecknar en process där yngre generationer assimilerar sig både snabbare men även på andra sätt än sina föräldrar, och det senare betecknar en assimilation som sker simultant för både yngre och äldre generationer ²¹. Paat påpekar att familjedynamik kan forma ett barns integrationsprocess, och att segmenterad assimilationsteori belyser tre olika assimilationsriktningar som barn till invandrade föräldrar kan genomgå. Med en *uppåtgående assimilation* blir dessa barn över tid kulturellt omöjliga att särskilja från mottagningssamhället, vilket ofta innebär utveckling av en ny identitet och försakandet av sin tidigare livsstil. *Nedåtgående assimilation* associeras med social stagnering och dissonant ackulturation, och sker mest sannolikt för barn med föräldrar som i det nya samhället förlorar sin kontroll och har små resurser vad gäller föräldraskap. *Uppåtgående assimilation med bikulturalism* karaktäriseras av färdigheter som passar i den nya kulturen, vilka hjälper barnet att navigera och behålla band med två olika världar och på så vis minimerar intergenerationella konflikter inom familjen och ökar barnets välbefinnande ¹⁸.

Kopplat till segmenterad assimilation och dissonant ackulturation är begreppet ackulturationsgap (*acculturation gaps*), som diskuteras i forskning av invandrande familjer. Dessa gap består av skillnader mellan generationers ackulturationsprocess som kan skapa dissonans inom familjen. Det kan till exempel röra sig om språkkunskaper och efterlevnad av nya värderingar i enlighet med mottagningssamhällets rådande kulturella normer. Inom forskning av ackulturation

adresseras dessa intergenerationella förhållanden, och utgångspunkten är ofta att yngre invandrare söker en ny kulturell identitet i högre utsträckning än sina föräldrar. Detta bland annat eftersom yngre personer exponeras mer för de nya normerna och värderingarna genom sin skolgång. De lär sig också ofta språket fortare och har på ett annat sätt än sina föräldrar tillgång till nya sociala nätverk. Föräldrar beskrivs som mer benägna att klamra sig fast vid sina ursprungliga kulturella värderingar, och utvecklar i jämförelse med sina barn interkulturella kompetenser i långsammare takt ¹⁰¹.

Rollförskjutning och identitetsförlust

Flertalet faktorer och förändringsprocesser har studerats gällande förhållanden inom familjer som har migrerat. Till exempel uppmärksammas rollförskjutningar mellan kvinnor och män, men även andra rollförskjutningar inom familjen framhålls, till exempel när yngre familjemedlemmar antar ett större ansvar i familjen och kanske även blir familjens representant i relation till myndigheter och andra kontakter. Detta till följd av ackulturationsgap som för barnen har medfört större språklig och kulturell kompetens samt kunskap om samhällssystemet. I enlighet med BBIC är det en riskfaktor för barn att ha föräldrar som brister i att ta ansvar och ger ett orimligt ansvar till barnet ¹⁶. Det kan alltså hävdas att faktorer i den postmigratoriska fasen gör det svårare för nyanlända föräldrar att behålla denna förmåga. Al-Baldawi beskriver hur detta kan innebära en identitetsförlust för föräldrarna vilket, i kombination med en oro över det okända samhälle till vilket barnen nu anpassar sig, kan leda till ökad kontroll mot barnen för att kompensera för denna förlust. Familjer som tidigare har haft en hög grad av individuell frihet kan därför bli striktare efter ankomst till Sverige ⁹⁸.

Hynie och kollegor utforskar sådan rollförskjutning i sin studie av afghanska, karenska och sudanesiska ungdomar i Kanada, och konstaterar att trots att ungdomars inträde i föräldrarnas ledarroller ofta förknippas med psykologisk påfrestning, har forskning även visat på att detta bidrag till familjen kan skapa positiva känslor. Studiens resultat pekar på att ungdomarnas ledarskapsroll i familjerna balanserar på en smal gräns mellan ökad egenmakt och sårbarhet, men att det för studiens ungdomar inte har inneburit negativa konsekvenser för familjeförhållanden, samt att flertalet informanter talar positivt om det ansvar de har i deras familj och samhälle. Dock pekar författarna på att det faktum att ungdomar i flyktfamiljer tar på sig så pass stort ansvar i familjen indikerar på stora brister i policy och mottagningssystem; ungdomarna pressas till att kliva in och ta ett ansvar som egentligen skulle ha tagits av myndigheter ⁹⁴.

Att balansera på gränsen mellan två världar

I inledande teoretisk överblick i denna kunskapsöversikt nämns transnationalism och dess fokus på de emotionella, sociala, kulturella, ekonomiska och politiska relationer som efter migration behålls över landsgränser. Att barn som anpassar sig snabbare än sina föräldrar balanserar på en gräns mellan två olika kulturer och två olika geografiska sammanhang, kan ses ur ett transnationellt perspektiv och är ett återkommande tema inom migrationsforskning. I en rapport om hemlösa barns vardagsliv i Malmö påpekar Björkhagen Turesson att barn som har migrerat kan uppleva två former av att höra till, dels i det lokalområde där de kan komma att bo, dels

genom relationer till sitt och familjens ursprungsland ¹⁰². Samarasinghe och Arvidsson beskriver vidare hur tonåringar är speciellt sårbara för psykisk ohälsa då de befinner sig i en del av sitt liv där de själva söker efter sin identitet, samtidigt som de anpassar sig till en svår process av att balansera två olika kulturella system. Denna balansgång visar sig i studien utgöra en stressfaktor med negativ påverkan på familjesammanhållning ⁴⁹. I Lustig och kollegors genomgång av risk- och skyddsfaktorer för barn och unga som har flytt, är denna känsla av splittring en del av den övergripande riskfaktorn migrationsstress (*resettlement stress*), och beskrivs på följande vis: "Barn som har flytt slits ofta mellan hemlandets kultur såsom den framstår i deras eget (eller föräldrarnas) minne, det nya landets kultur, såväl som en generell flyktingkultur" (egen översättning) ^{65:27}.

I Bak och Von Brömssens intervjustudie med nyanlända barn i Sverige visar resultaten dock på hur barn kan finna sig i denna dubbla tillhörighet utan att nödvändigtvis uppleva förvirring eller stress. Författarna beskriver hur barnen själva förhandlar sin identitet och tillhörighet till platser, hur de gör sina egna distinktioner mellan vad de ser som 'hemma' och 'hemlandet' och hur de i sitt vardagsliv aktivt bidrar till att bibehålla transnationella nätverk. Genom sitt aktörskap konstruerar de själva sitt multipla tillhörande utan att känna sig tudelade eller att de slits mellan två världar ¹⁰³. Paat pekar som tidigare nämnt även på hur bikulturalism gynnar invandrande barn och ungdomar i deras integrationsprocess. Bak och Von Brömssen samt Paats argumentation går i linje med Williams och Berrys betoning på integrationsstrategin som den mest gynnsamma för individens välbefinnande, då integrationsstrategin baseras på bevarandet av vissa delar av ursprungskulturen parallellt med förändring av andra delar. För att ägna sig åt Berrys definition av integration krävs alltså en viss mån av bikulturalism och balans mellan olika kulturella sfärer.

Familj

Sammanfattningsvis visar den studerande litteraturen att familjen spelar en stor roll för ett nyanlännt barns välmående och integrationsprocess. Forskning visar hur familjer som har invandrat eller flytt inte har samma utgångsläge som andra familjer eftersom de saknar flera olika typer av materiella och immateriella resurser. Den postmigratoriska fasens påfrestningar beskrivs som bidragande till rollförskjutningar och identitetsförluster, vilket kan leda till en förändrad familjedynamik. Barnets roll beskrivs med reflektioner kring ökat ansvar och en balansgång mellan två världar. Det forskas kring riskerna för dissonant ackulturation med ackulturationsgap inom familjen, som kan bidra till en problematisk familjedynamik som inte främjar välmående och integration. Det poängteras dock att de förändringar som familjen genomgår, under rätt villkor kan leda till att familjen hittar en balans mellan det som tidigare har fungerat i familjens relationer och den utveckling som sker i det nya samhället. Trots att det alltså finns riskfaktorer som är unika för familjer som har flytt, kan familjerelationerna vara en källa till skyddsfaktorer för det nyanlända barnet. Följande avsnitt beskriver ett tredje genomgående tema, delaktighet och aktivitet, som genom att indikera på känsla av tillhörighet och socialt kapital kan kopplas till den nyanlända familjens välbefinnande.

Delaktighet och aktivitet

Delaktighet och aktivitet har framkommit som ett tredje återkommande tema i forskning och rapporter om nyanlända barn och deras familjer. Temat har att göra med de förutsättningar som finns för att både känna sig delaktig i det svenska samhället, och att rent praktiskt vara delaktig. Socialt kapital kan här vara ett behjälpligt teoretiskt begrepp genom att belysa olika faktorer som underlättar eller förhindrar denna delaktighet och aktivitet. Paat beskriver som tidigare nämnt mesosystemen i sitt konceptuella ramverk som ett nätverk av kontakter och relationer mellan två eller fler olika mikrosystem. Detta kan till exempel vara relationer mellan familj och skola eller mellan familj och barnets vänner, alltså relationer mellan barnets olika sociala nätverk ^{18,19}. I enlighet med BBIC har delaktighet och tillhörighet i sammanhang utanför familjen, i form av sociala nätverk, stor betydelse för föräldraförmåga och barnets utveckling. Det sociala nätverket kan bestå av till exempel släkt, vänner eller grannar, och kan förstärka skyddsfaktorer samt minska effekten av vissa riskfaktorer ¹⁶. Med denna bakgrund kan faktorer som försvagar ett barns eller en familjs sociala kapital, och bidrar till utanförskap i samhället, ses som riskfaktorer i barnets tillvaro.

Nyanlända föräldrar och socialt kapital

I tidigare avsnitt om familjen konstateras betydelsen av familjedynamiken och föräldrars mående i ett nyanlönt barns tillvaro. Socialt kapital i form av överbryggande och anknytande relationer samt tillit till andra människor och samhällsinstitutioner, har även diskuterats i den teoretiska överblicken. Med dessa perspektiv på socialt kapital och med vetenskapen om betydelsen av föräldrars mående finns det en rad forskningsresultat som är intressanta i den mening att de visar på faktorer som påverkar föräldrar som har flytt, och således indirekt påverkar nyanlända barn.

Resultat från undersökningar som kartlägger hälsan hos nyanlända flyktingar i Skåne visar att majoriteten av den studerade befolkningen inte litar på människor i allmänhet ^{54,59,104,105} och att förtroendet för vissa samhällsinstitutioner, särskilt primärvård, är lågt ^{54,105}. Flyktingar har även rapporterats vara mindre benägna att diskutera sina hälsoproblem samt ha en lägre tro på nyttan av professionell hjälp ¹⁰⁶. Ett av de huvudteman som presenteras i Shannon, Wieling, Simmelink-McCleary och Bechers kvalitativa studie av flyktingar från fyra olika etnokulturella grupper, är till exempel uppfattningen att det inte hjälper att prata om ens känslomässiga besvär med hälso- och sjukvårdspersonal. Studien identifierar också en brist på förtroende för tolkar och en rädsla för att det som sägs i en tolkad konversation kan skvallras om i samhället ¹⁰⁷. Hadgkiss och Renzahozs systematiska granskning av studier om asylsökandes hälsostatus och vårdutnyttjande i olika länder finner också en brist på förtroende för hälso- och sjukvårdsinstitutioner och tolkar ¹⁰⁸ - ett resultat som återspeglas i vissa svenska studier ^{54,109}.

Vad gäller överbryggande och anknytande socialt kapital har internationell och svensk forskning belyst bristen av socialt deltagande och socialt stöd för flyktingar, och det har noterats att den självupplevda ensamheten är hög ^{44,64,104,105}. Studier har också pekat på det faktum att sådana tillstånd bidrar till psykisk ohälsa ^{46,49,55}. Tinghög, Al-Saffar, Carstensen och Nordenfelt finner i

en svensk enkätstudie med svar från vuxna invandrare från Finland, Irak och Iran, ett samband mellan psykisk ohälsa och svaga sociala nätverk ⁶². I Sundell Leceröfs avhandling om hälsofrämjande åtgärder för nyanlända dras slutsatsen att socialt kapital i form av sociala nätverk, samhällsdeltagande och förtroende för andra individer och myndigheter, verkar vara en skyddande faktor mot psykisk ohälsa ⁴⁷. Genom att konstatera dessa samband mellan tillit, sociala relationer och välbefinnande är det inte förvånande att många forskare argumenterar för hälsofrämjande initiativ som syftar till att förbättra migranternas sociala kapital - med fokus på förtroende, socialt stöd och nätverksbyggande ^{26,46,104,105,110}. Tinghög, Arwidson, Sigvardsdotter, Malm och Saboonchi förespråkar till exempel initiativ för att minska och förebygga psykisk ohälsa genom att stärka nyanländas egna resurser och resiliens. Denna förstärkning ska ske genom att underlätta deltagande i samhället, tillgång till information och till sociala nätverk ⁵⁵. På ett liknande vis noterar Ikonen i sin rapport om nyanländas hälsa och välbefinnande kopplat till etableringsprogrammet, att rapportens intervjupersoner beskriver isolering och avstånd från samhället som ett av deras största problem, och det sociala sammanhang som etableringsprogrammet erbjuder uppfattas som en väsentlig fördel ⁵⁰. En viss balansakt noteras dock eftersom mängden introduktionsaktiviteter också kan uppfattas som intensiv och tidskrävande, vilket leder till en känsla av att som förälder behöva prioritera mellan flera olika viktiga aktiviteter, samt att det är svårt att kombinera sitt familjeliv med programmet ^{50,91}.

Nyanlända barn och socialt kapital

I tidigare avsnitt om familjen presenteras bland annat argument för att nyanlända barn i högre grad än sina föräldrar har tillgång till sociala nätverk i det nya landet, och på så vis bygger upp ett större socialt kapital. I både forskning och rapportering från myndigheter och civilsamhälle framkommer dock bilden av svårigheter med att skapa sociala nätverk och delta i samhällets olika arenor på samma villkor som svenskfödda barn eller de som har befunnit sig i landet längre. Gladoic Håkansson har studerat socialt kapital bland nyanlända barn och ungdomar i Skåne. I resultaten framgår det att de har lägre socialt kapital än kontrollgrupperna svenskfödda och utrikesfödda, samt att lågt socialt kapital negativt påverkar den nyanlända gruppens hälsa ¹¹¹. I en annan studie med fokus på riskbeteende visar Gladoic Håkansson även att nyanlända upplever sig ha färre vänner att anförtro sig åt än vad svenskfödda och utrikesfödda gör ¹¹².

Vidare konstaterar Forte i sin rapport om nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen: "När ljuset sätts på mottagningsstrukturen som helhet framkommer en bild av en parallell vardag för gruppen nyanlända barn och ungdomar i jämförelse med deras jämnåriga i Sverige" ^{76:46}. Författarna menar att nyanlända barn av olika skäl åtskiljs från andra jämnåriga, vilket kan leda till marginalisering. Ju längre tid en sådan marginalisering fortlöper, desto svårare blir det att bryta det utanförskap som barnet har hamnat i ⁷⁶. Konsekvenserna av ett sådant utanförskap exemplifieras i Fazels och kollegors systematiska litteraturstudie av risk- och skyddsfaktorer för barn som har flytt till höginkomstländer. Resultaten visar att en låg känsla av samhörighet mellan ett barn och dess närområde kan associeras med depression, medan närvaron av breda sociala nätverk och en hög frekvens av besök i hemmet utgör skyddsfaktorer ⁶⁹. I sin analys av integrationsprocessen för barn i invandrande familjer i USA drar Paat på ett liknande vis slutsatsen att starka band mellan familjen och sociala institutioner som skolan samt goda relationer med jämnåriga elever utgör skyddande faktorer för barnet ¹⁸.

Mobbning och diskriminering

Svårigheterna för nyanlända barn och deras föräldrar med att skapa sociala nätverk i Sverige pekar mot vad som enligt Berrys modell skulle tyda på en marginaliserande eller separerande process. Berry har, tillsammans med flertalet andra forskare, även poängterat att sådana processer sker mer eller mindre frivilligt och även kan vara ett resultat av strukturer i mottagningssamhället. I inledande avsnitt av denna kunskapsöversikt beskrivs *ethnic disadvantage models*, alltså de spår inom migrationsforskning som problematiserar grundantagandet för en enkel assimilation och belyser diskriminering och institutionella barriärer som försvårar invandrande individers egna försök till integration. Företeelser som i detta sammanhang kan kopplas till sociala nätverk och socialt kapital är mobbning och diskriminering, vilka kan påverka både psykiskt mående och skapandet av socialt kapital i form av relationer och tillit. Enligt BBIC identifieras problematiska relationer till kamrater, att sakna ett socialt nätverk, samt att vara utsatt i skolan som riskfaktorer för barn ¹⁶. Forskning har visat att upplevelsen av mobbning och diskriminering påverkar fysisk och psykisk hälsa ¹¹³⁻¹¹⁵, och på så vis kan upplevelsen av att vara mobbad eller diskriminerad skapa förutsättningar som är ogynnsamma för nyanlända barn och deras familjers integration i det nya samhället ¹¹⁶.

Upplevd diskriminering har i internationell forskning associerats med sämre psykisk hälsa då det har visat sig påverka bland annat självförtroende och kompetens ⁶⁰, samt bidra till en känsla av statusförlust ⁹³. Statusförlust och förändrad identitet är i sig en riskfaktor som kan påverka både individ och familjedynamik, och har diskuterats i föregående tematiska avsnitt om familjen. Systematiska litteraturstudier och metaanalyser av litteratur etablerar ett återkommande samband mellan upplevd rasism eller diskriminering, och negativa hälsokonsekvenser ^{114,117-120}. Även i Sverige har diskriminering eller upplevd diskriminering identifierats som en riskfaktor till exempel för nyanlända Irakiska migranter ⁴⁶. I sin intervjustudie med familjer som har flytt från Balkan, Kurdistan och östra Afrika till Sverige, visar Samarasinghe och Arvidsson att känslan av att vara accepterade och inkluderade i det svenska samhället upplevs som den huvudsakliga faktorn som främjar familjernas hälsa ⁴⁹.

I Sverige har arbete mot diskriminering ansetts allt mer viktigt och diskrimineringslagen från 2008 samt krav på aktiva organisatoriska åtgärder mot bland annat arbetsmarknads-diskriminering har bidragit till att många arbetsplatser och organisationer har sett över och utvecklat policydokument och riktlinjer mot diskriminering. Trots detta indikerar forskning och rapporter att ledare inom facklig verksamhet inte prioriterar frågan, och det påpekas även att diskrimineringslagen inte kommer åt mer indirekta former av diskriminering, såsom nätverksbaserad rekrytering till arbeten ¹²¹. Redan 2001 indikerade Rooth med resultat från en studie av empiriska data att individer som "inte ser svenska ut" har en lägre sannolikhet att bli anställda än individer som "ser svenska ut" ¹²². Rooth har sedan fortsatt att belysa liknande diskriminering. I en studie från 2007 visar Carlsson och Rooth till exempel på etnisk diskriminering i rekryteringsprocessen av arbetssökande med arabisk klingande namn ¹²³, och andra forskare har fortsatt visat på förekomst av diskriminering av personer från mellanöstern, både vad gäller anställning och lönesättning ¹²¹. Senare studier genomförda av Bursell samt Arai,

Bursell och Nekby speglar sådana resultat, genom att visa till exempel på arbetsmarknadsdiskriminering av män med arabiska eller nordafrikanska namn ^{124,125}. Även diskriminering och upplevd diskriminering inom vården har beskrivits av Statens offentliga utredningar ¹²⁶ och Socialstyrelsen ¹²⁷.

Fazel och kollegor visar i sin systematiska litteraturstudie av barn och ungdomar som har flytt, att en av de gemensamma riskfaktorer som identifieras för barnens psykiska hälsa är diskriminering ⁶⁹. Även i Bronstein och Montgomerys systematiska litteraturstudie om psykisk hälsa hos barn som har flytt, fastslås diskriminering som en viktig postmigratorisk riskfaktor då den påverkar barnens psykiska hälsa ⁷⁰. I en dansk studie utgår Montgomery och Foldspang ifrån tidigare etablerade samband mellan psykisk ohälsa hos flyktingar och låg social anpassning i ankomstsamhället. De finner att upplevd diskriminering hos nyanlända barn från mellanöstern leder till vissa typer av psykisk ohälsa, och att diskriminering kan kopplas till sämre social anpassning ¹¹⁶. Bjereld konstaterar även i sin avhandling om mobbning bland barn och unga i de nordiska länderna, att barn med invandrarbakgrund har löpt en större risk att utsättas för mobbning än andra barn. Det understryks att förtroendet för vuxenvärlden är lågt hos de barn som mobbas, samt att en faktor som kan mildra effekterna av mobbning är att ha flera nära vänner ¹¹⁵. Folkhälsomyndighetens rapport som kartlägger hälsa, livskvalitet och levnadsförhållanden bland nyanlända barn från Afghanistan, Irak och Syrien, identifierar mobbning och diskriminering som en potentiell riskfaktor för ohälsa och ogynnsamma levnadsförhållanden för nyanlända barn i Sverige. Ungefär ett av sex barn i åldern 12-15 uppger att de hade blivit retade eller mobbade av andra elever, och även bland de i åldrarna 16-18 anger en hög andel att de har blivit retade. Var femte barn uppger även att de ibland eller oftare har känt sig diskriminerade, alltså illa behandlade på grund av sin bakgrund. Folkhälsomyndigheten drar slutsatsen att resultaten visar på vikten av ett aktivt värdegrundsarbete i skolan för att förebygga mobbning ⁷³.

Idrott och föreningsverksamhet

En arena som anses vara ett viktigt verktyg i arbetet mot diskriminering och mobbning och som ökar aktivitet och en känsla av delaktighet i samhället är idrotts- och föreningslivet. Idrott och föreningsverksamhet anses inte sällan vara en viktig arena i mottagningen av nyanlända barn, då det i likhet med skolan kan ge möjligheter för att skapa sociala nätverk och delta i det svenska samhället ⁷⁶, men med fördelen att ha så kallat lägre trösklar i form av kunskaps- och språkkrav. I en kartläggning av integration och inkludering för en aktiv fritid påpekar till exempel Individuell Människohjälp (IM) att för nyanlända barn kan en organiserad fritidsaktivitet utöver fysisk träning eller kulturella aktiviteter medföra en positiv social gemenskap samt goda vuxna förebilder, och på så vis vara ett viktigt steg för att kliva av utanförskapets negativa spiral ¹²⁸. I sin antologi på ämnet barndom och migration påpekar även Bak att studier visar på hur socialt kapital utvecklas genom barns deltagande i sociala nätverk med både barn och vuxna, och att inte minst organiserad fritidsverksamhet har visat sig ha en avgörande betydelse ¹⁵. Fader, Legg och Ross föreslår med en kvalitativ studie av unga flyktingar i södra USA, att fotboll och annan idrott kan bidra till känsla av gemenskap vilket i sig skapar resiliens och främjar ackulturation i det nya samhället ¹²⁹. Genom sin studie av döttrar till invandrande föräldrar i Norge beskriver även Walseth möjligheten för denna grupp att inom idrott skapa anknytande och överbryggande

socialt kapital ¹³⁰. Forskningsresultat som detta framstår som viktiga i ljuset av de perspektiv som beskrivs i Olssons rapport om mottagandet av nyanlända barn i Göteborgsregionen, där de kommunanställda gällande nyanlända barn i familj har uppmärksammat att det är svårare att få flickor att delta i fritidsaktiviteter ⁷⁹.

Sveriges regering uppmärksammade 2015 föreningsverksamhetens potential för integration och ökade anslaget till idrottens arbete med nyanlända ¹³¹. Med erkännandet av denna potential identifieras samtidigt utmaningar gällande nyanlända barn och föreningsverksamhet, civilsamhälle och idrott. I Walseths studie noteras det till exempel att det överbryggande sociala kapitalet främst skapades mellan tjejer från olika grupper med invandrarbakgrund. Detta bland annat på grund av att Oslo är en segregerad stad och laget som tjejerna befann sig i inte har många medlemmar utan invandrarbakgrund ¹³⁰. IM understryker på ett liknande vis i sin kartläggning det faktum att fritidsaktiviteter inte per automatik innebär integration eller inkludering. Det spelar roll på vilket sätt nyanlända barn bemöts i dessa aktiviteter, om gruppen är blandad på så vis att det både finns deltagare som har bott länge och är nya i Sverige, om det finns möjligheter till samtal och kringaktiviteter, och om dessa barn får samma möjligheter till vidareutveckling som andra barn ¹²⁸.

Tecken på att de så kallade trösklarna inte alltid är så låga presenteras även av Gladoic Håkansson, som har utforskat risk- och skyddsfaktorer hos nyanlända barn och ungdomar som kan kopplas till riskbeteendena rökning, alkohol- och narkotikakonsumtion, dåliga matvanor samt fysisk inaktivitet. Resultaten visar att gällande risk- och skyddsfaktorer är nyanlända ungdomar överlag sämre utrustade än kontrollgrupperna svenskfödda och utrikesfödda. Att vara med i en förening beskrivs i studien som en möjlig skyddsfaktor, men resultaten visar att skillnaderna mellan de olika grupperna är stora och att nyanlända barn och unga i lägre utsträckning har varit föreningsaktiva ¹¹². Även Hertting och Karlefors diskuterar i sin kvalitativa studie barns erfarenheter av sportaktiviteter från hemlandet och i Sverige, och visar hur barnen själva beskriver svårigheter med att komma i kontakt med och komma in i organiserad idrott ¹³².

I en studie baserad på enkätsvar och fokusgrupper med nyanlända barn och unga visar Wagnsson, Augustsson, Kougioumtzis, Stråhlman och Patriksson att nyanlända barn och unga själva anser att de engagerar sig i idrott för att ha roligt, för sin hälsas skull och för att utveckla språket. De flesta anger att de tränar i lag eller träningsgrupper som är blandade med aktiva från Sverige och från andra länder. I likhet med Hertting och Karlefors studie framträder samtidigt en upplevelse av ointresse från idrottsföreningar gällande att kontakta och värva nyanlända barn och unga till sina verksamheter. Förhållandevis få, 25 procent, av studiens respondenter var aktiva i organiserat idrott, samtidigt som hälften av de som inte idrottade uppgav att de ville göra det ¹³³. Forte rapporterar även relevanta resultat från intervjuer med aktörer som representerar olika verksamhetsområden inom mottagningsstrukturen. Där noteras svårigheter för nyanlända barn och unga att komma in i idrottsföreningar, samt att det för civilsamhällets organisationer är svårare att nå ut med sin information till nyanlända barn i familj, då de inte på samma sätt som ensamkommande barn har ett flertal aktörer kring sig med ansvar för att de får en aktiv fritid ⁷⁶.

I Olssons kartläggning av mottagandet av nyanlända barn i familj i Göteborgsregionen beskriver företrädare för socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård, arbetsförmedling, polis, migrationsverket och frivilligorganisationer en liknande bild. Uppfattningen är att det finns skillnader i det stöd som erbjuds ensamkommande och nyanlända barn i familj, vilket exemplifieras av att gode män och boendepersonal kan bjuda in ensamkommande barn till olika fritidsaktiviteter, samt att det även från kommuners och civilsamhällets håll har funnits riktade aktiviteter till just ensamkommande barn. Slutsatsen dras att föreningslivet och frivilliga organisationer har mycket att erbjuda och det arbetssätt som har fungerat för ensamkommande barn också bör kunna användas i större utsträckning för nyanlända barn i familj. Dock noteras vissa inbyggda hinder i form av avgifter som utesluter de barn vars familjeekonomi är ansträngd, samt en noterad brist på information till och kunskap hos nyanlända familjer om vilka aktiviteter som finns. Det påpekas att traditionen av föreningsverksamhet ofta inte är lika stark i de samhällen som de nyanlända familjerna kommer ifrån, och att föräldrar inte vet vad som förväntas av dem. Föreningar och civilsamhälle kan i sin tur ha upplevt en osäkerhet gällande det bästa sättet att nå familjerna. Det påpekas att det skulle vara en stor fördel om även föräldrarna är delaktiga i barnens aktiviteter ⁷⁹.

Med erfarenheter från projektet Aktiv Fritid i Helsingborg samt intervjuer med ungdomar, deras föräldrar och nyckelpersoner i projektets verksamhet, beskriver IM åtta så kallade filter som kan hindra nyanlända unga från att delta i fritidsaktiviteter: 1) bristande kunskap och kulturella skillnader, 2) begränsningar och sämre förutsättningar för flickor, 3) brist på fritidsaktiviteter i socioekonomiskt utsatta stadsdelar, 4) för höga krav på ungdomar som är nybörjare, 6) ekonomiska trösklar, 7) osäkerhet i aktiviteten och livssituationen, samt 8) rasism, diskriminering och kränkningar. Därtill kommer även brist på samverkan, resurser och mål. Idén till Aktiv Fritid har sprungit ur erfarenheter i det kommunala arbetet som visade att det var svårt att inkludera nyanlända unga i fritidsaktiviteter. De önskade sig aktiviteter och hade stöd från sina föräldrar, och kommunhandläggare sammanställde information om olika aktivitetsval och anvisningar för hur de skulle sätta igång. Det visade sig trots detta vid uppföljning att många av dem inte hade kommit igång med någon aktivitet ¹²⁸. IM konstaterar: "Att som ny i Sverige, med många osäkerhetsfaktorer i vardagen, ta kontakt, anmäla och åka till en ny aktivitet var för många ett stort steg. Det praktiska stödet saknades." ^{128:8} Projektet, med mycket goda resultat, innefattade således bland annat volontärer som praktiskt stöttade familjerna i alla steg av processen ¹²⁸.

Delaktighet och aktivitet

Rapporter och studier visar alltså på svårigheter för nyanlända barn och deras familjer att skapa sociala nätverk som skulle kunna bidra med både anknytande och överbryggande socialt kapital. Även låga nivåer av socialt kapital i form av tillit till andra och samhällets institutioner har noterats. Forskning visar på att socialt kapital kan utgöra en väsentlig skyddsfaktor och således argumenteras ofta för främjandet av socialt kapital i mottagandet av nyanlända barn och vuxna. Diskriminering och mobbning presenteras även som riskfaktorer för såväl välmående som integrationsprocessen. Forskning och rapporter betonar de möjligheter som finns inom föreningsverksamhet för att främja nyanlända barns och ungdomars välmående och etablering. Samtidigt visar litteraturen på en otillgänglighet för denna grupp, inte minst för just barn i

familj. Ytterligare en arena som i hög grad har potential att bidra med känsla av delaktighet tillhörighet för nyanlända barn och deras familjer är förskola och skola. Denna arena ägnas i litteraturen stor uppmärksamhet och behandlas därför i följande avsnitt som ett eget tema.

Förskola och skola

En viktig arena för barns delaktighet och för skapandet av socialt kapital i olika former är skolan och förskolan, och den svenska grund- och gymnasieskolans utbildning har enligt skollagen i uppgift att bidra till allsidiga kontakter och social gemenskap, samt ett aktivt deltagande i det svenska samhällslivet ¹³⁴. Att gå i förskola eller skola och att ha en positiv anknytning till dessa anses i enlighet med BBIC vara en skyddande faktor för alla barn. Skolan kan fungera skyddande för de barn som är i utsatta situationer och kan öka chanserna till positivt umgänge med kamrater ¹⁶. I Paats konceptuella ramverk utgör relationen mellan ett barns familj och institutioner som skola, ett av de viktiga mesosystem som kan vara en källa till socialt kapital ¹⁸.

Skolan som möjlig skyddsfaktor med ett växande ansvar

Skolplacering och skolsammanhanget betraktas ofta som en skyddande faktor ^{76,79} och skolans roll gällande nyanlända barns integration poängteras då den exempelvis anses vara en arena för att skapa sociala nätverk, att lära sig det svenska språket, samt att få tillgång till skolhälsovården ^{76,90}. Lunneblad påpekar vidare i sin studie om förhållandet mellan flyktningfamiljer och förskola, att förskolan kan vara en plats för nyanlända barn och deras föräldrar där de kan få tillgång till assisterande vuxna i en situation där många föräldrar har tvingats lämna sina gamla sociala nätverk i hemlandet ¹³⁵. I Fazel och kollegors systematiska litteraturstudie av forskning kring barn som har flytt till höginkomstländer, dras slutsatsen att en känsla av trygghet i skolan har associerats med en lägre risk för PTSD, och att en ökad känsla av tillhörighet till skolan har visat sig motverka depression och ångest ⁶⁹. Bris konstaterar följande i sin rapport om skolans roll för barn som har flytt: "Att inte gå i skolan, eller att inte lyckas i skolan, ökar risken att marginaliseras i samhället." ^{90:1} I denna rapport är det tydligt att skolan inte betraktas endast som en plats för att inhämta kunskap och lära sig språket, utan en plats även för frågor om social inkludering där det finns en möjlighet att få tillhöra ett sammanhang ⁹⁰.

I Ganibegovics kartläggning med personal från arbetsförmedling, socialtjänst, förskolor, skolor och andra kommunala verksamheter som är i kontakt med nyanlända barnfamiljer i Stockholms län, har tjänstemän tillfrågats hur och vem som kan upptäcka barns behov i etableringen. Det framkommer då att eftersom arbetsförmedlingens handläggare och socialtjänsten inte träffar barnen i etableringen menar många att det borde vara förskola och skola som ser behoven ⁷⁸. Denna uppfattning kan i viss utsträckning få stöd av det faktum att en kartläggning görs i enlighet med skollagen av alla nya elever i skolan, vilken syftar till att ge underlag för planering av elevens undervisning. Under kartläggningen samlas information om språkkunskaper, hur länge barnet gått i skola, ämneskunskaper, fritidsintressen, med mera ⁷⁹. I avsaknad av annan kartläggning ur barnrätts- eller barnperspektiv, skulle denna kartläggning kunna uppfattas som en ingång till kunskap om barnets utveckling och mående. Dock ligger ett givet fokus på utbildnings- och inlärningsaspekter. Utöver pedagogisk och eventuell social kartläggning kan dock skolan som plats för barnets vardagliga sammanhang, vara en plats för att notera behov. Bris påpekar till exempel att "Skolan kan upptäcka behov och sätta in stöd, eller förmedla kontakter med andra samhällsaktörer när det behövs." ^{90:4}

Den samlade bilden av skolans mottagande av nyanlända elever är att nyanlända barns tillvaro i skolan är avhängig på kommunens egen vilja och förmåga. I Olssons kartläggning av Göteborgsregionens kommuner presenteras exempel på arbetssätt där hälsosamtal och social kartläggning kompletterar den klassiska pedagogiska kartläggningen. Genom centrala enheter dit alla nyanlända elever kommer, kartläggs barnens utbildningsbakgrund enligt Skolverkets riktlinjer och en skolsköterska genomför ett hälsosamtal för att lämna över information till skolsköterska på mottagande skola. Det görs även en social kartläggning som utreder barnens intressen för att kunna matcha med fritidsaktiviteter, samt samlar information om barnets och familjens bakgrund för att kunna bemöta familjen på bästa sätt. Skolan och socialtjänsten träffas inom detta arbete regelbundet för samverkan ⁷⁹. Ganibegovics kartläggning av Stockholms län beskriver samtidigt hur skolor och förskolor har olika förutsättningar vad gäller mottagandet av nyanlända elever; vissa har god erfarenhet och tydliga rutiner, medan andra inte upplever att de har tillräcklig beredskap eller kompetens kring till exempel migration och trauma. Det noteras även att förskole- och skolpersonal inte alltid vet vilka myndigheter som har kontakt med familjerna. En del har inte en tydlig bild av arbetsförmedlingens ansvar och det finns en föreställning om att socialtjänsten har kontakt med alla nyanlända barn och därmed en kännedom om deras mående och behov ⁷⁸.

Skolan som arena för integration eller segregation

Det är med ovanstående bakgrund gällande både barnets generella psykosociala välbefinnande och etablering i ankomstsamhället som resultat från till exempel Forte, Brendler-Linquist och Hjern, Wimelius och kollegor samt Crul, Lelie, Biner och kollegor kan tolkas. I Fortes rapport om nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen, framgår det att den marginalisering som beskrivs kan börja redan under asylprocessen då brister i kommunal samverkan kan leda till att nyanlända barns inskrivning i skolan fördröjs. Denna risk anses vara störst för barn som bor med sina föräldrar i eget boende ⁷⁶. När barnen sedan placeras i en skola finns det både för- och nackdelar med de förberedelseklasser där nyanlända elever placeras. I Brendler-Linquist och Hjerns utvärdering av de nordiska ländernas lagar och riktlinjer för nyanlända och asylsökande barn, beskriver de hur en snabb integrering i vanliga klasser med elever som inte är nyanlända, kan resultera i att barnen inte får det anpassade stöd de behöver. Samtidigt kan förberedande klasser med endast nyanlända elever skapa segregation och en känsla av isolering hos eleverna. Författarna påpekar att skolor på detta vis ofta lämnar integrationsansvaret till barnen själva ⁸⁰. Forte framför liknande argument i samband med den marginalisering som beskrivs gällande fördröjning av inskrivning i skolan. Marginaliseringen kan enligt Forte fortsätta med placering i förberedelseklasser som trots fördelar i form av anpassat pedagogiskt stöd och upplevd trygghet inom gruppen, kan skapa både social och pedagogisk åtskillnad från resten av skolgemenskapen och andra elever ⁷⁶.

Sådant utanförskap påverkar naturligtvis förutsättningarna för skapandet av både anknytande och överbryggande socialt kapital, när det tar tid att få plats i en förberedelseklass där anknytande socialt kapital kan gro eller om ett barn på grund av isolering i sin förberedelseklass inte kan skapa andra överbryggande kontakter. I Wimelius och kollegors studie av kommunalt mottagande av ensamkommande barn, visar intervjuer med socialsekreterare, gode män, skolpersonal och boendepersonal på stödboende, att det till exempel inte uppfattades som

gynnsamt för de ensamkommande barnens etablering att de gick i en skola separerad från andra elever. I Crul och kollegors jämförande studie av Sveriges, Tysklands, Greklands, Libanons och Turkiets mottagande av flyktingbarn i skolan, beskrivs Sveriges strategi under senare år som alltmer fokuserad på att låta nyanlända barn gå i förberedelseklasser under endast en kort period. Författarna påpekar att detta tyder på en strävan efter att undvika social segregation. Studiens resultat visar även på att en inkludering av nyanlända barn i vanliga klasser bidrar till de bästa förutsättningarna för en lyckad skolgång, medan bevarandet av parallella skolsystem under en längre tid ofta resulterar i avhopp eller frånvaro ¹³⁶.

För nyanlända barns känsla av delaktighet och inkludering i det svenska samhället är det inte bara frågor om förberedelseklasser som är relevanta. Med tanke på att skolan blir det vardagliga sammanhanget för skapandet av delaktighet, är det även viktigt att identifiera de generella normer och värderingar som signaleras i skolan. I sin rapport om skolans roll för barn som har flytt presenterar Bris enspråkighetsnormen, medelklassnormen, vithetsnormen, bofasthetsnormen, samt kärnfamiljsnormen som exempel på normer som kan skapa utanförskap just för barn som har flytt ⁹⁰. Vad gäller språket visar forskning på att inläringen av ankomstlandets dominerande språk är en viktig del för migrerande barns välbefinnande och etablering ^{17,65,69,72,90,137}. I sin litteraturstudie identifierar Bronstein och Montgomery till exempel låg kunskapsnivå i ankomstlandets språk som en riskfaktor för flyktingbarns psykiska hälsa ⁷⁰. I linje med Bris påpekar Nilsson samtidigt med sin forskning om inkludering av nyanlända elever, att den svenska skolan präglas av en enspråkighetsnorm vilket kan göra det svårt för nyanlända barn att aktivt delta när de känner skam över sitt språk. Att känna en underlägsenhet eftersom enspråkighetsnormen är för snäv leder till låg självkänsla. Detta gäller inte bara att kunna tala svenska, utan även att kunna tala den typ av svenska som accepteras av majoritetsbefolkningen ^{138,139}. Enspråkighetsnormen, medelklassnormen, vithetsnormen, bofasthetsnormen, samt kärnfamiljsnormen signalerar att en viss typ av bakgrund, utseende, bostadssituation, och familjesituation är det vanliga och normala. För nyanlända barn blir deras egna villkor eventuellt en kontrast till dessa normer, vilket förhindrar känslan av delaktighet. Bris poängterar:

Trots att dessa olika normer så påtagligt påverkar elevers vardag i skolan så möter de sällan ett medvetet och kontinuerligt samtal om diskriminering, rasism, migration, flyktingskap, asyl, barnfattigdom och de mänskliga rättigheterna. Studierna visar att skolpersonal uttrycker osäkerhet inför att tala om dessa frågor. Lärare som vågar tala om de frågorna och som står upp för sina elever då de utsätts för olika typer av kränkningar är emellertid högt uppskattade av de barn som flytt. ^{90:28}

Skolresultat som risk- eller skyddsfaktor

I enlighet med BBIC är godkända skolresultat, god inlärningsförmåga och intresse för skolarbete skyddsfaktorer för alla barn ¹⁶. Internationell forskning visar att förebyggandet av bristande skolresultat är viktigt för att skapa förutsättningar för god hälsa, utbildning och anställning som i sig är nyckelfaktorer för integration ¹⁴⁰. Borsch, de Montgomery, Smith Jervelund, Gauffin, Eide och Heikkilä har i sin systematiska litteraturstudie kommit fram till att nyanlända barn är speciellt i farozonen för bristande studieresultat i de nordiska länderna ¹⁴¹. Skolverkets senast

publicerade lägesbedömning visar även att andelen som är behöriga till gymnasieskolan ökade för alla grupper utom den betecknad ”okänd bakgrund”, vilken uppges utgöras till största del av nyanlända barn. Skolverket konstaterar att skolväsendet har svårt att helt möta nyanlända elevers behov. Framförallt gäller det de som har invandrat till Sverige efter skolstart, som har svårare att få godkända resultat än de barn som har kommit innan de började skolan. Skolverket efterfrågar bland annat en bättre anpassad utbildning vad gäller nyanlända barns förutsättningar ¹⁴².

Folkhälsomyndighetens kartläggning av hälsa, livskvalitet och levnadsförhållanden bland nyanlända barn från Afghanistan, Irak och Syrien visar i linje med Skolverkets beskrivning att en av de potentiella riskfaktorer för ohälsa och ogynnsamma levnadsförhållanden som har identifierats är just svårigheter i skolan. Ungefär 90 procent uppger att de hade det bra i skolan, samtidigt som nästan 70 procent uppger att skolarbetet ofta eller väldigt ofta är svårt. 27 procent anger att de känner sig ganska mycket eller mycket stressade av sitt skolarbete, och var fjärde barn anger att de har svårigheter med språket, till exempel att hänga med i skolan ⁷³. I detta sammanhang bör även en framstående skyddsfaktor nämnas. I likhet med den tonvikt som med BBIC läggs på intresse för skolarbete för god psykosocial utveckling, har till exempel amerikanska studier visat att inställningen till vikten av skola och utbildning är en nyckelfaktor för integration av barn som har invandrat eller som är barn till invandrande föräldrar ¹⁴³. I Folkhälsomyndighetens kartläggning, som visserligen noterar nyanlända barns upplevelse av svårigheter med skolarbetet, konstateras även att en mycket hög andel av barnen som har svarat på enkäten anger att det är viktigt för dem att det går bra i skolan. I åldrarna 12-15 år tycker 98 procent av flickorna och 95 procent av pojkarna det, och i åldrarna 16-18 år tycker 97 procent av flickorna och 94 procent av pojkarna det ⁷³.

Familjen och skolan

Paat påpekar att mesosystem såsom starka band mellan familjen och andra sociala institutioner, till exempel skola, kan generera socialt kapital för invandrande barn ¹⁸. På ett liknande vis beskriver Lunneblad i sin studie om relationen mellan nyanlända föräldrar och förskola, hur denna relation kan spela en stor roll i nyanlända barnfamiljers tillvaro. Han beskriver hur vardagliga aktiviteter kopplas till känslor av tillit och tillhörighet, och att det som nyanländ kan vara svårt att uppfatta oskrivna regler gällande dessa vardagliga ritualer. Studiens resultat visar att personal på olika förskolor har anammat antingen en kulturellt reflexiv och flexibel strategi med syfte att stärka nyanlända föräldrar, eller en fostrande strategi med syfte att lära föräldrarna hur de ska anpassa sig till rutiner och normer i den svenska förskolan ¹³⁵. Det kan här vara lämpligt att återkoppla till Berrys olika ackulturationsstrategier assimilation, integration, separation och marginalisering. Lunneblad beskriver alltså hur förväntningarna på nyanlända föräldrar kan skilja sig på så vis att de kan förutsätta att föräldrarna ska antingen integreras enligt en mer flexibel och multikulturell mall, eller assimileras och på så vis mer uteslutande anta svenska förskoletraditioner och normer. Olssons kartläggning av Göteborgsregionens kommuner visar även på en uppfattning om att det på förskolor och skolor finns olika stor vana vid att arbeta med nyanlända barn och deras familjer. Till exempel upplever förskolepersonal, som har en daglig föräldrakontakt, att svårigheter kan uppstå när de inte har ett gemensamt språk med föräldrarna. Lokala exempel på en lösning har varit att förskolorna kan ansöka om

tillgång till modersmåslärare under 60 timmar i början av barnets vistelse på förskolan, eller tillsätta extratjänster med nyanlända som har relevant språkkompetens ⁷⁹.

Exempel på faktorer i familjemiljön som kan påverka nyanlända barns studieresultat har också studerats. Berg, Charboti, Montgomery och Hjern har i sin studie av 16-åringars studieresultat konstaterat att om en förälder har PTSD har det stora konsekvenser för barns skolarbete, och att detta bidrar till lägre studieresultat för barn i familjer som har flytt till Sverige. De påpekar att det i mottagandet av asylsökande är viktigt att identifiera och behandla symptom för PTSD, då föräldrars psykiska ohälsa kan påverka barnen och deras kognitiva utveckling och inlärningsprocess ⁷². Resultaten är i linje med tidigare nämnd forskning som visar hur föräldrars mående påverkar barn som har flytt samt BBIC:s konstaterande av betydelsen av föräldrarnas förmåga att ta hand om och se till sina barns behov.

Vidare beskriver Bergnehr i sin studie av irakiska mödrars strategier för att skapa tillhörighet i Sverige, ett exempel på hur de med sin invandrarbakgrund är medvetna om de förutsättningar som gäller för sina barn, samt hur de tampas med avvägningen mellan barnets tillhörighet för dagen och tillhörighet för framtiden. Mödrarna uppfattar att barnens chanser för att nå högre kunskapsnivåer och i framtiden ha bättre förutsättningar på arbetsmarknaden stärks vid byte till en skola i ett område där fler barn med svenskt ursprung går. Samtidigt ser de hur detta ibland leder till socialt utanförskap i kontrast till den tillhörighet, trygghet och gemenskap som barnen känner i sin ursprungliga skola. Mödrarna står alltså inför ett dilemma som innebär att fokusera omsorgs- och fostringsstrategier antingen på trygghet och tillhörighet nu, eller i framtiden ⁹⁶.

Traumatisering och skolgång

I denna kunskapsöversikts inledande presentation av teoretiska begrepp noteras ambitionen att inom barndomsforskning framhålla barnets agens och resiliens, vilket innebär att se på barnet som en aktiv aktör i sitt liv. Till exempel nämns Baks standpunkt att migrerande barn tenderar att beskrivas som utsatta, sårbara och i en offerposition, samt som passiva bihang till vuxna migranter, vilket skymmer sikten för den agens och resiliens som migrerande barn besitter ¹⁵. Forskning av förskolans och skolans roll i nyanlända barns tillvaro visar hur det å ena sidan anses viktigt att beakta potentiella trauman, och å andra sidan fokusera på andra riskfaktorer samt migrerande barns resiliens och förmåga till återhämtning. Rädda Barnens rapport om förskolans bemötande av barn med bruten anknytning till föräldrar i samband med trauma, beskriver hur villkor under krig och flykt kan störa anknytningen mellan förälder och barn och hur detta har noterats i förskoleverksamhet. Rapporten poängterar hur viktigt det är att förstå orsakerna som tvingar familjer att fly, samt vilka konsekvenser de får för dessa familjer: "Förskolan måste möta nyanlända flyktbarn på ett lyhört och flexibelt sätt. Varenda burk på lekplatsen kan vara en tänkbar bomb. Många barn vill inte gå i skogen, för i hemlandet associeras det med någon enormt farligt." ^{71:26}

I sin studie av förskolepersonals relation med flyktingbarn och deras familjer, argumenterar Lunneblad å andra sidan för hur ett starkt fokus på traumatiska upplevelser riskerar att homogenisera gruppen flyktingbarn och beskriva dem som svaga och sårbara. Detta kan resultera i att nödvändigt fokus flyttas från flyktingfamiljers nuvarande levnadsvillkor i ankomstlandet och hur de påverkar interaktionen med förskola ¹³⁵. Bris speglar detta argument genom att påpeka hur ett alltför dominerande traumafokus kan göra att symptom på psykisk ohälsa endast tolkas ur detta perspektiv ⁹². Ur ett tjänstemannaperspektiv har även en brist på erfarenhet av att förhålla sig till trauma noterats. I Olssons kartläggning av Göteborgsregionens kommuner nämner skolpersonal samt tjänstemän inom barnhabilitering och LSS att det finns svårigheter i att bedöma huruvida en elevs inlärningssvårigheter beror på en kognitiv funktionsnedsättning, påverkan av traumatiska händelser eller på faktorer såsom språksvårigheter eller brist på tidigare erfarenhet ⁷¹.

Förskola och skola

Sammanfattningsvis betonar den studerade litteraturen skolans roll som en viktig grund för skyddsfaktorer och som en arena för integration. Det poängteras hur skolan i avsaknad av annan systematisk och obligatorisk kartläggning av situationen för nyanlända barn i familj, har en unik möjlighet att få inblick i barnens tillvaro, utveckling och behov. Därmed har skolan, trots dess pedagogiska utgångsläge, i viss utsträckning även fått ett växande inofficiellt ansvar för att uppmärksamma eventuella sociala behov. Samtidigt beskrivs brister i mottagningsstrukturens riktlinjer för skola som kan skapa utanförskap för nyanlända barn och ungdomar, samt utmaningar i kommunikationen mellan nyanlända familjer och skolväsendet. Ett normmedvetet förhållningssätt efterfrågas även för att skapa villkor för delaktighet. I nästkommande avsnitt presenteras kunskapsöversiktens sista genomgående tema, socioekonomiska faktorer.

Socioekonomiska faktorer

En rad socioekonomiska förutsättningar är i den studerade litteraturen genomgående omnämnda som potentiella risk- och skyddsfaktorer för nyanlända barn och deras familjer. Det handlar om faktorer som genom föräldrarna indirekt kan påverka barn, eller som direkt påverkar alla familjens medlemmar. Risk- och skyddsfaktorer under detta tema kan delas in i kategorierna ekonomi, arbete och bostad. I enlighet med BBIC är det en riskfaktor för barn att leva i en familj med ekonomisk stress, samt att ha föräldrar med svag anknytning till arbetsmarknaden. Att leva under bristfälliga boendeförhållanden, i ett område med låg socioekonomisk status, eller inte ha en stabilitet i sin boendesituation, utgör också riskfaktorer ¹⁶.

Ekonomi

Sambandet mellan ekonomisk osäkerhet och psykisk ohälsa hos invandrare grupper noteras inom internationell och svensk forskning. I Tinghög och kollegors enkätstudie av omständigheter som påverkar invandrades psykiska hälsa i Sverige, presenteras ekonomisk instabilitet som en huvudfaktor som påverkar välbefinnande. Till denna riskfaktor adderas även ett högt antal tidigare traumatiska upplevelser, ett svagt socialt nätverk, låg sociokulturell anpassning, att vara skild, samt att vara kvinna ⁶². I Arbetsförmedlingens och Försäkringskassans kartläggande förstudie om nyanländas rehabiliteringsbehov, dras genom resultat från fokusgruppsdiskussioner med nyanlända, slutsatsen att en svag ekonomi tillsammans med familjesplittring och språksvårigheter bidrar till stress och ohälsa hos målgruppen ⁶³. I sin avhandling om hälsofrämjande åtgärder för nyanlända presenterar även Sundell-Leceröf associationer mellan nyanländas psykiska ohälsa och ekonomiska svårigheter, problem med boende och upplevelse av diskriminering. Ett högt socialt kapital modifierar dock dessa faktorerers påverkan ⁴⁷.

Inte bara vuxna migranter påverkas av ekonomisk instabilitet. Forskning identifierar till exempel en sviktande familjeekonomi och föräldrars oro över denna som en eventuell riskfaktor för nyanlända barns psykiska hälsa ^{18,69,70,144}. Vidare konstaterar Skolverket att en elevs socioekonomiska förhållanden i hög grad påverkar dennes skolresultat, vilket har påvisats även i deras tidigare lägesbedömningar ¹⁴². I föregående avsnitt om förskola och skola noteras det att studieresultat i sin tur även är en viktig risk- eller skyddsfaktor för barn. I Folkhälso-myndighetens rapport som kartlägger hälsa, livskvalitet och levnadsförhållanden bland nyanlända barn från Afghanistan, Irak och Syrien framgår det att en femtedel av de nyanlända barn som besvarade myndighetens enkät uppger att familjen eller de man bor med inte har det bra ekonomiskt. Folkhälsomyndigheten betraktar detta som en potentiell riskfaktor för ohälsa och ogynnsamma levnadsvillkor ⁷³.

Ur ett lokalt perspektiv har Malmökommissionens arbete visat att barn vars föräldrar är långvarigt beroende av försörjningsstöd är särskilt drabbade av ogynnsamma levnadsvillkor ¹⁴⁵, och att en familjs socioekonomiska status starkt påverkar barns hälsa ¹⁴⁶. I en kartläggande enkätundersökning genomförd av Kommunförbundet Skåne framkommer det även att kommunalt anställda tjänstepersoner som arbetar med nyanlända och integrationsfrågor anser att

en av de större utmaningarna är att få nyanlända personer i egenförsörjning ⁸¹. I sin studie av Irakiska mödrars perspektiv på tillvaron i Sverige beskriver Bergnehr hur familjens socioekonomiska situation även kan påverka uppfostringsstrategier. När svåra ekonomiska förutsättningar resulterar i ett boende i ett socioekonomiskt svagt område ser mödrarna att detta medför risker. I studiens individuella intervjuer och fokusgruppsdiskussioner beskriver de att de ibland tillämpar mer kontroll eller hårdare disciplin för att minska risken för att barnen på grund av sin omgivning ska hamna i kriminalitet, drogbruk eller misslyckas i skolan ⁹⁶. Bergnehr poängterar att "Med bristande resurser försöker de skydda sina barn mot risker som föräldrar ur majoritetsgruppen generellt inte behöver hantera" ^{96:54}.

Arbete

Det är inte bara de ekonomiska konsekvenserna av arbetslöshet som är nämnvärda i detta sammanhang. De psykologiska effekterna av att som nyanländ inte ha ett jobb beskrivs i flertalet rapporter och studier, och med tanke på hur föräldrars mående påverkar deras barn kan arbetslöshet som flera andra riskfaktorer ha en indirekt effekt på nyanlända barns tillvaro. Arbete identifieras av Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan som en hälsofrämjande faktor för nyanlända i Sverige ⁶³. Lindström kopplar i sin tur ihop arbetslöshet med låga nivåer av social och samhällelig delaktighet och därmed lågt socialt kapital, vilket i sin tur bidrar till negativa hälsoeffekter ⁶⁴. I Ikonens tidigare nämnda kartläggning av nyanländas perspektiv på etableringsprogrammet beskrivs till exempel arbetslöshet som en starkt påverkande faktor rent psykiskt. Informanterna beskriver en stress över arbetslöshet och att som konsekvens av detta behöva söka ekonomisk hjälp hos socialtjänsten. Vissa män förknippar denna stress med sin roll som familjeförsörjare, och flertalet informanter beskriver hur de i sin bakgrund har hög utbildning och upplever en press att lyckas ⁵⁰. Ikonen beskriver det välbekanta temat förändrad identitet på ett kärnfullt vis: "Dessa människor kämpar för att hitta en ny identitet; några av dem nämner att deras självkänsla håller på att försvagas och att risken för depression är överhängande." ^{50:59} Även Samarasinghe och Arvidsson noterar i sin studie av nyanlända familjers hälsa och välbefinnande hur de intervjuade personer som arbetar eller studerar i Sverige menar att det är viktigt för deras välmående överlag, och att de som är arbetslösa beskriver hur det leder till en känsla av att inte vara behövd eller respekterad. Även här betonas det hur mannens roll som familjeförsörjare förändras, vilket påverkar familjelivet ⁴⁹.

Boende

I sin rapport om hemlösa barns vardagsliv i Malmö konstaterar Björkhagen Turesson att avsaknaden av ett hem som barn är den yttersta konsekvensen av ett liv i ekonomisk utsatthet ¹⁰². Förekomsten av boendeproblem och dess konsekvenser för barns välbefinnande uppmärksammas från olika håll, och flera riskfaktorer har i forskning och rapporter identifierats rörande nyanlända barns boendesituation. Bland de studier som sammanställs i Fazel och kollegors systematiska litteraturstudie av risk- och skyddsfaktorer för barn som har flytt till höginkomstländer, visar resultaten att en övergripande riskfaktor för flyktingbarns hälsa är att flytta flertalet gånger i ankomstlandet ⁶⁹. Även Bronstein och Montgomery drar slutsatsen i sin systematiska litteraturstudie av forskning kring flyktingbarns psykiska hälsa, att bristande personligt och strukturellt stöd i kombination med begränsade boendeförutsättningar innebär en

riskfaktor för barnens psykiska hälsa ⁷⁰.

I Mangrio och kollegors intervjustudie av nyanlända föräldrars upplevelse av familjens integrationsprocess i Sverige, är jakten efter ett stabilt boende ett centralt tema. Föräldrarna beskriver kortsiktiga kontrakt; flertalet flyttar under korta perioder; trångboddhet som försvårar barnens lek och läsläsning; och en tveksamhet över möjligheterna att hitta bostad: "Svenska hyresvärdar vill inte hyra ut till familjer som oss, eftersom vi inte har något anställningskontrakt ännu och det kommer att ta lång tid för oss eftersom vi precis har börjat lära oss språket" (egen översättning) ^{95:3}. Författarna beskriver dessa familjers ackulturation som en resa mellan osäkerhet och hopp, och rekommenderar ett mottagande av nyanlända familjer med stöttning gällande stabilt boende, samt språkundervisning, möjligheter för sociala sammankomster och hjälp med familjeåterförening. Även ur ett tjänstemannaperspektiv noteras förhållandet mellan en stabil boendesituation och integration. Olsson visar i sin kartläggning av mottagandet av nyanlända barn i familj i Göteborgsregionen hur kommunal personal uttrycker att de nyanlända familjer som har fått en bra boendelösning integreras snabbare ⁷⁹. Även i Kommunförbundet Skånes kartläggning av skånska kommuner framgår det att boendefrågan är en av de största utmaningarna, och att brist på boende försvårar annat arbete med nyanlända. Ett behov uttrycks gällande nya arbetssätt, personal som arbetar endast med boendefrågor, och samarbeten med bostadsföretag ⁸¹.

Även Boverket rapporterar med resultat från 2019 års bostadsmarknadsenkät, som har besvarats av Sveriges samtliga kommuner, att många av dem har svårt att få fram bostäder att erbjuda till nyanlända. Den vanligaste orsaken till detta är ett generellt underskott på hyreslägenheter, följt av ett underskott på stora lägenheter; ett underskott på lägenheter med rimlig hyresnivå; hyresvärdars höga krav på inkomst eller anställning; att etableringsersättning inte godkänns som inkomst; underskott på små lägenheter, samt hyresvärdar som är obenägna att ta emot stora barnfamiljer. Utöver detta saknar nyanlända av naturliga skäl kötid och köpoäng i bostadsköer och socialt kapital i form av kontakter och referenser som hjälper etablerade invånare att hitta och få bostäder. På grund av att det är svårt att få tag på förstahandskontrakt är det även många som tvingas flytta runt, och färre än hälften av Sveriges kommuner erbjuder enligt enkätsvaren permanenta kontrakt ¹⁴⁷. Kopplingen mellan integration och en stabil bostadssituation framhålls av en respondent som noterar att "Det vore önskvärt för den nyanlända att få förstahandskontrakt direkt, för att slippa flytta runt och för att få en chans att landa i integrationen." ^{147:118} En annan respondent sammanfattar situationen på följande vis: "Bostadssituationen för nyanlända är mycket svår. Människor utnyttjas på den "svarta" marknaden, bor trångt och många tvingas byta boende flera gånger i veckan, även barnfamiljer. Anvisade till kommunen bosätts i "tillfälligt" boende i brist på bostad, och det kan i sämsta fall innebära att de blir kvar där ca 1,5 år eller mer." ^{147:118}

Skolverket påpekar att sådana instabila eller kortsiktiga boendelösningar kan innebära att nyanlända elever får byta skola, ibland flera gånger, under sina första år i landet ¹⁴². I en antologi på ämnet barn och migration beskriver Björnberg att den pendling mellan boenden samt flyttar och byten av skolor som förekommer i asylsökande barns tillvaro, skapar en permanent instabilitet för hela familjen då de ständigt måste vara beredda på uppbrott. Denna beredskap

gör att föräldrar är mindre benägna att försöka slå sig till ro och skaffa saker som barnen skulle vilja ha och som skulle bidra till att de kände sig mindre avvikande i jämförelse med andra barn¹⁴⁸. Enligt den situation som beskrivs av Boverket finns det alltså en bild av att den permanenta instabilitet som av Björnberg beskrivs för asylsökande barn, till viss del skulle kunna vara närvarande även i nyanlända barns tillvaro. I Bris rapport om skolans roll för barn som har flytt uppmärksammas på ett liknande vis en permanent tillfällighet. För de barn med ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kan detta tillstånd innebära ett antal flyttar mellan boenden, skolor och ibland kommuner. Man påpekar även att bostadsbristen i Sverige försvårar nyanlända familjers etablering på bostadsmarknaden, med krav på anställning och hög inkomst, samt brist på hyresrätter med rätt storlek och rimlig hyresnivå⁹⁰. Ett kommunalt perspektiv återfinns i Länsstyrelsernas enkätundersökning riktad till Sveriges kommuner, där det framgår att bostadsbristen sätter press på kommunerna då många nyanlända söker sig dit för hjälp med att hitta bostad. Detta påverkar övrig kommunal verksamhet genom att ta tid och resurser i anspråk, och det anses även vara svårt att kunna planera sin verksamhet när det inte går att förutse hur många nyanlända som kommer bosätta sig i kommunen på egen hand¹⁴⁹.

Utöver kortsiktiga boendelösningar är trångboddhet en aspekt av bostadsbristen som kan påverka nyanlända barn och deras familjer. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan slår i sin rapport om nyanländas rehabiliteringsbehov fast att trångboddhet negativt påverkar deras hälsa⁶³. Olssons kartläggning av Göteborgsregionens kommuner exemplifierar detta med ett citat från en verksamhetschef inom arbetsområde integration: "Trångboddheten skulle jag vilja säga är ett utav de absolut största problemen för nyanlända barn. De har ingenstans att krypa undan, de kan inte få lugn och ro, de kan aldrig ta hem en kompis, de kan inte läsa läxor." 79:18 Gladoic Håkansson visar i sin studie att nyanlända barn och ungdomar i större utsträckning lever trångbott än kontrollgrupperna svenskfödda och utrikesfödda¹¹². En enkätstudie av Mangrio och Zdravkovic av trångboddhetens effekter på nyanlända flyktingars psykiska välmående, indikerar att faktorer som ökar sannolikheten för psykisk ohälsa är att vara nyanländ flykting samt att leva trångt och med en instabil boendelösning. Studien visar dock att instabiliteten kan förklara en större del av den psykiska ohälsan än trångboddheten¹⁵⁰.

Socioekonomiska faktorer

Det sista genomgående temat som presenteras från den inlästa litteraturen beskriver alltså socioekonomiska faktorer som indirekt eller direkt påverkar nyanlända barn i familj. Vikten av att ett barns föräldrar har en meningsfull sysselsättning eller arbete, att familjen har en stabil ekonomi och ett stabilt boende framgår tydligt. Forskning och rapporter beskriver även hur det som i Paats modell beskrivs som makrosystem, såsom stora övergripande strukturer av bostadspolitik, arbetsmarknadspolitik, samt kommunala riktlinjer för nyanländas bosättning, påverkar mikrosystemet familjen och dess tillvaro. Följande avsnitt sammanfattar kunskapsöversikten genomgående teman och pekar på de risk- och skyddsfaktorer som nyanlända barn och ungdomar i familj upplever i Sverige.

Sammanfattande slutsatser

Det har i denna kunskapsöversikt noterats att flera av de risk- och skyddsfaktorer som Socialstyrelsen genom BBIC har identifierat för alla barn i Sverige, enligt internationell och skandinavisk forskning och rapporter också kan vara aktuella för nyanlända barn i familj. Det har även framgått att det finns vissa förutsättningar, och därför eventuellt unika risk- och skyddsfaktorer, som gäller *endast* för denna grupp. Sådana förutsättningar kan kopplas till pre- eller perimigratoriska faktorer, men kan i många avseenden även kopplas till den situation som barnen och deras familjer befinner sig i som nykomlingar i ett land efter flykt eller migration. I egenskap av att vara barn är alltså de risk- och skyddsfaktorer som genom BBIC beskrivs för alla barn, närvarande även för nyanlända barn i familj. I vissa avseenden kan dock nyanlända barn i familj påstås ha en adderad, särskild sårbarhet.

Mottagningsstruktur

Den adderade sårbarhet som noteras för nyanlända barn i familj framkommer till exempel som en konsekvens av brister i samverkan och avsaknad av helhetsperspektiv i mottagningsstrukturen. Sammanfattningsvis beskriver den studerande litteraturen att Sveriges mottagningsstruktur påverkar nyanlända barn och ungdomar genom lagar och reformer samt lokala riktlinjer, men även genom avsaknaden av riktlinjer och rutiner. Nyanlända barn som grupp befinner sig i denna mottagningsstruktur och är på så vis per automatik exponerade för dess risk- och skyddsfaktorer. Riskfaktorer har identifierats i form av att nyanlända barn som grupp "faller mellan stolarna", lever i en så kallad permanent tillfällighet på grund av tidsbegränsade uppehållstillstånd, eller till viss del lever parallella liv vid sidan av svenskfödda barn eller barn som har befunnit sig i Sverige en längre tid. Vad gäller nyanlända barn i familj har en otydlig roll- och ansvarsfördelning noterats, vilket resulterar i en lucka i mottagningsstrukturen vad gäller systematisk kontakt med och kartläggning av sociala behov hos denna grupp. En önskad konsekvens av bristen på systematisk kontakt med nyanlända barn i familj är att ansvarsbördan vad gäller introduktion in i det svenska samhället till viss del läggs på nyanlända föräldrar, vilka inte kan antas ha samma resurser och kunskaper som etablerade individer har. För kommuners del framkommer en bild av skiftande rutiner och villkor för kontakt med nyanlända barn i familj, och jämfört med ensamkommande barn noteras brister vad gäller inblicken i barnens tillvaro och de behov och önskningar dessa barn skulle kunna ha. Utöver förskola och skola beskrivs kommunernas roll som otydlig och i viss mån upp till varje enskild kommun att definiera och utforma.

Familj

När fokus placeras på nyanlända barn i familj blir naturligtvis familjen som enhet en viktig komponent i analysen av barnens välmående och integration. Sammanfattningsvis visar den studerande litteraturen att familjen spelar en stor roll för ett nyanlönt barns välmående och integrationsprocess. Forskning visar på hur familjer som har invandrat eller flytt inte har samma utgångsläge som andra familjer eftersom de saknar flera olika typer av materiella och immateriella resurser. Det finns alltså specifika riskfaktorer på plats som är närvarande endast

för nyanlända barn i familj. Den postmigratoriska fasens påfrestningar beskrivs som bidragande till rollförskjutningar och identitetsförluster inom familjen, vilket kan leda till en förändrad dynamik som kan vara skadlig för dess medlemmar. Barnets roll beskrivs med reflektioner kring ökat ansvar och en balansgång mellan två världar.

Som tidigare nämnt kan luckor i mottagningsstrukturen resultera i att ett orimligt ansvar läggs på nyanlända föräldrar att vägleda sina barn i det nya samhället. Litteraturen beskriver även postmigratoriska villkor som skapar förutsättningar för att barnen i ökad uträkning tar över ansvar från föräldrarna i familjen, till exempel barnens tillgång till fler samhälleliga och sociala arenor och en snabbare språkinläring. På så vis kan postmigratoriska faktorer bidra till en försämrad förmåga hos föräldrarna att förse barnen med åldersadekvat ansvar. Bristande kunskap om det svenska samhällssystemet kan leda till en minskad förmåga att förse sina barn med sjukvård eller andra resurser som barnen har rätt till. Tillfälliga uppehållstillstånd, ett intensivt etableringsschema, fördröjning av inskrivning i skolan, arbetslöshet med mera är postmigratoriska faktorer som kan bidra till att försvaga föräldrars förmåga att skapa rutiner för sina barn. Pre- och perimigratoriska faktorer såsom traumatiska upplevelser kan naturligtvis också påverka föräldrars postmigratoriska mående och således deras omhändertagande förmåga, samt deras förmåga att kunna ge stimulans och engagera sig i barnet.

Samtidigt betonas flyktningfamiljens extraordinära resiliens och förmåga att trots oproportionerliga nivåer av riskfaktorer fungera som en vanlig familj. Det poängteras att de förändringar som familjen genomgår, under rätt villkor kan leda till att familjen hittar en balans mellan det som tidigare har fungerat i familjens relationer, och den utveckling som sker i det nya samhället. Trots att det finns riskfaktorer som är unika för migrerande familjer som har flytt, kan familjerelationerna alltså vara en källa till skyddsfaktorer för det nyanlända barnet. Samtliga riskfaktorer som har adresserats gällande familjen, kan under rätt villkor utvecklas till skyddsfaktorer istället. Föräldrar kan till exempel bidra med tillsyn och omsorg, hjälpa till med känslomässig reglering, skydda barnet, verka för att barnet får sina rättigheter tillgodosedda, skapa rutiner, samt ge rimligt ansvar som gynnar barnets utveckling. Här finns potentiella skyddsfaktorer som andra grupper, till exempel ensamkommande nyanlända barn, inte har tillgång till.

Delaktighet och aktivitet

Vad gäller delaktighet och aktivitet visar rapporter och studier på svårigheter för nyanlända barn och deras familjer att skapa sociala nätverk som skulle kunna bidra med både anknytande och överbryggande socialt kapital. Även låga nivåer av socialt kapital i form av tillit till andra och samhällets institutioner har noterats. Forskning visar att socialt kapital kan utgöra en väsentlig skyddsfaktor och således argumenteras ofta för främjandet av socialt kapital i mottagningen av nyanlända barn och vuxna. Diskriminering presenteras som en riskfaktor framförallt för vuxna nyanlända, och mobbning noteras som en riskfaktor för nyanlända barn.

Forskning och rapporter betonar även de möjligheter som finns inom idrotts- och föreningsverksamhet för att främja nyanlända barns och ungdomars välmående och etablering. Samtidigt framkommer en otillgänglighet för denna grupp, framförallt vad gäller barn i familj. Sammantaget framkommer alltså en bild av adderade riskfaktorer för nyanlända barn jämfört med alla Sveriges barn, men även unika riskfaktorer för just nyanlända barn i familj.

Forskning har rapporterat diskriminering av vuxna med utländsk bakgrund och de negativa konsekvenser det har för hälsa och välmående. Med den gemensamma nämnaren utländsk bakgrund löper nyanlända barn och barn med invandrarbakgrund naturligtvis en större risk än andra barn att diskrimineras på grund av etnisk tillhörighet. Forskning om diskriminering av nyanlända barn är mer sällsynt, men Folkhälsomyndigheten indikerar på att upplevelser av detta inte är ovanliga. På så vis finns en adderad, särskild riskfaktor som inte är närvarande för alla Sveriges barn. Vad gäller mobbning har det framkommit att en oroväckande hög andel nyanlända barn har upplevelser av mobbning, samt att nyanlända barn och unga i jämförelse med andra barn upplever att de har färre nära vänner. Mobbning är en riskfaktor för alla barn i Sverige, och sårbarheten som är unik för just nyanlända barn kommer sig just av mobbningens och diskrimineringens samvaro med tillvaron som nyanländ. Att redan befinna sig i ett slags utanförskap med svagt socialt kapital kan innebära att det finns färre skyddande faktorer på plats än hos andra barn för att motverka den påverkan som mobbning eller diskriminering har.

Förskola och skola

Den studerade litteraturen betonar förskolans och skolans roll som en viktig grund för skyddsfaktorer och som en arena för integration. Det poängteras hur skolan i avsaknad av annan systematisk och obligatorisk kartläggning av situationen för nyanlända barn i familj, har en unik möjlighet att få inblick i barnens tillvaro, utveckling och behov. Därmed har skolan, trots dess pedagogiska utgångsläge, i viss utsträckning även fått ett växande ansvar för att uppmärksamma eventuella sociala behov. Samtidigt beskrivs brister i mottagningsstrukturens riktlinjer för skola som kan skapa utanförskap för nyanlända barn och ungdomar, samt utmaningar i kommunikationen mellan nyanlända familjer och skolväsendet. Ett par adderade, särskilda riskfaktorer för nyanlända barn har identifierats. Att på grund av brister i mottagningsstrukturen inte gå i skolan, befinna sig i förberedelseklass för länge eller i dåligt anpassad undervisning i ordinarie klass, är exempel på detta. Det kan leda till sämre studieresultat samt sämre förutsättningar för att bygga socialt kapital, vilket i sig är riskfaktorer för alla barn. Sämre studieresultat och självupplevda svårigheter med språket har rapporterats, samt en beskrivning av tidvis isolering från övriga elever och skolgemenskap. Det har även noterats att en del av de normer som förmedlas i skolan kan bidra till en känsla av exkludering. Däremot har viktiga skyddsfaktorer identifierats specifikt för nyanlända barn och ungdomar, nämligen att det är en vanlig uppfattning att skolan och studieresultat är viktiga, samt att nyanlända barn och unga själva upplever att de har det överlag bra i skolan.

Socioekonomiska faktorer

Det sista genomgående tema som presenteras från den inlästa litteraturen beskriver socioekonomiska faktorer som indirekt eller direkt påverkar nyanlända barn i familj. Vikten av att ett barns föräldrar har en meningsfull sysselsättning eller arbete, att familjen har en stabil ekonomi och ett stabilt boende framgår tydligt. Forskning och rapporter beskriver även hur stora övergripande strukturer av bostadspolitik, arbetsmarknadspolitik, samt kommunala riktlinjer för nyanländas bosättning, påverkar familjen och dess tillvaro. Även här identifieras särskilda förutsättningar som gäller för nyanlända barn och deras familjer. Den generella bostadsbrist som beskrivs i litteraturen kan drabba alla Sveriges invånare och utgöra en riskfaktor för alla barn. Dock drabbar den familjer olika hårt. Här beskrivs en sämre ekonomisk bild för nyanlända familjer och svårigheter med att komma in på bostadsmarknaden. Detta på grund av villkor som framförallt drabbar nyanlända familjer, och krav som är svåra för just dem att leva upp till. Det rör sig exempelvis om underskott på hyresrätter, underskott på stora lägenheter, underskott på lägenheter med rimlig hyresnivå, krav på inkomst eller anställning, att etableringsersättning inte godkänns som inkomst, samt att hyresvärdar är obenägna att ta emot stora barnfamiljer. Här spelar även mottagningsstrukturen roll då den genom brister i samverkan och avsaknad av helhetssyn kan bidra till riskfaktorer som att familjen behöver flytta ofta. Utöver detta saknar nyanlända familjer mer än etablerade familjer köpoäng och sociala nätverk, som annars hade kunnat ge dem bättre tillgång till bostadsmarknaden. Här framkommer alltså särskilda riskfaktorer för nyanlända barn, varav en del gäller specifikt för nyanlända barn i familj.

Slutord

Sammantaget uppstår en bild av en samverkan mellan flertalet unika riskfaktorer för nyanlända barn och ungdomar med vårdnadshavare. När de till följd av sin situation som nyanlända är sårbara för särskilda riskfaktorer, finns det på grund av just villkoren i denna situation, inte samma skyddsfaktorer på plats för att minska effekten av sådan sårbarhet. Samtidigt visar internationell och skandinavisk forskning och rapporter att en mer närvarande helhetssyn i mottagningsstrukturen, och bättre anpassade förutsättningar för nyanlända barn och deras familjer inom skola, föreningsverksamhet och på bostadsmarknaden kan skapa förutsättningar för att säkerställa viktiga skyddsfaktorer. Följande kartläggning bidrar med ytterligare perspektiv gällande mottagandet av nyanlända barn och unga i familj i Skånes kommuner. Med denna kartläggning beskrivs beröringspunkter med resultat från kunskapsöversikten, och en nyansering av detta generella perspektiv presenteras.

Kartläggning

Inledning

Med föregående kunskapsöversikt exemplifieras forskning och annan relevant litteratur gällande det internationella och svenska mottagandet av nyanlända barn i familj. Följande kartläggning går närmre in på hur mottagandet av nyanlända barn i familj är organiserat i Skånes län, och beröringspunkter och överlappningar som har noterats mellan forskning och intervjuresultat kommer även att diskuteras. Sammanlagt 14 anställda från sju olika skånska kommuner har intervjuats i både individuella intervjuer och gruppintervjuer. De kommuner det rör sig om är Eslöv, Helsingborg, Höör, Kristianstad, Lund, Malmö och Östra Göinge. Intervjupersonernas arbetsuppgifter är varierade och inkluderar operativt och strategiskt arbete. De är anställda inom olika verksamhetsområden och förvaltningar, med den gemensamma nämnaren att de alla på något sätt arbetar med kommunens mottagande av nyanlända familjer. Intervjuerna har utgått ifrån breda tematiska frågor som intervjupersonerna har fått ta del av innan samtalet. Dessa frågor har kompletterats med en intervjuguide som inte har delats med intervjupersonerna, innehållande ytterligare möjliga frågor på en mer detaljerad nivå. Samtalen har sedan utvecklats utefter intervjupersonernas kunskap och vad de själva anser är relevant att diskutera. Intervjuerna har transkriberats och återkommande teman och underteman har identifierats. De grundläggande frågorna för intervjuerna presenteras nedan.

- Hur ser arbetet med nyanlända barn i familj ut i din kommun?
- Har nyanlända barn i familj tillgång till generella insatser i kommunen?
- Om inte, vilka hinder finns?
- Vidtas det åtgärder för att minska eller ta bort dessa hinder?
- Finns det några riktlinjer i kommunen för mottagandet av nyanlända barn i familj?
- Hur ser samverkan ut mellan kommunens verksamheter och mellan kommunen och civilsamhället?

Intervjupersonerna är som tidigare nämnt anställda inom olika verksamheter och bidrar därför med olika perspektiv och exempel. Följande kartläggning gör således inte anspråk på att vara heltäckande eller att representera samtliga verksamhetsområden eller förvaltningar inom kommunerna. Intervjupersonernas perspektiv ska ses som kompletterande till varandra och är värdefulla just på grund att de är så specifika. Följande kartläggning gör alltså nedslag i ett sammanhang och beskriver delar av sju skånska kommuners mottagande av nyanlända barn i familj, med hjälp av goda exempel och tankar om de utmaningar som finns.

De teman som tydligt har framkommit som genomgående i intervjuresultaten och som presenteras nedan är 1) olikheter i arbetssätt och en föränderlig verksamhet, 2) samverkan, 3) uppföljning 4) nyanlända barn i familj som en heterogen grupp, 5) föräldraskap och barnets roll i familjen, 6) delaktighet och aktivitet, samt 7) bostad. Härefter presenteras dessa teman i samma ordningsföljd.

Olikheter i arbetssätt och en föränderlig verksamhet

En tydlig övergripande bild som framkommer i intervjuerna är att det är upp till varje enskild kommun att utforma ett mottagande av nyanlända barn i familj. I kunskapsöversikten förs ett resonemang om Sveriges mottagningsstruktur och kommunens roll i denna struktur. Rapporter om Sveriges mottagande av nyanlända barn i familj visar på att det utöver förskolans och skolans verksamhet är en stundtals otydlig roll ^{74,78,79,81}. I detta sammanhang nämns bland annat etableringsreformen från 2010 och den omfördelning av samordnande ansvar som den medförde. Denna ansvarsförflyttning innebär att kommuners engagemang och resurser får spela en stor roll, och att det är upp till varje enskild kommun att skapa förutsättningar för att synliggöra nyanlända barns situation och på så vis arbeta för ett starkt barn- och barnrättsperspektiv. Liknande reflektioner lyfts även i intervjuerna:

Alltså jag tänker att det är ju det som är det svåra, att ingen har huvudansvaret och inte ens kommunen har huvudansvaret utan det är också i samverkan med arbetsförmedlingen och migrationsverket. [...]. Jag tänker just på det här med LÖK^a. Att ansvaret ligger ju för en samordning då på arbetsförmedlingen. Att man ska ta fram en lokal överenskommelse kring flyktingmottagandet. Och i den så finns möjlighet att också utveckla samarbeten, samsyn kring hur vi vill arbeta i kommunen med mottagandet utav nyanlända familjer. Men som i [vår kommun] har vi inte haft ett möte nu på... två år.

Sedan etableringsreformen så har vi haft kontakt med barnfamiljer inledningsvis för att allting bygger på försörjningsstöd. Sen har ju många familjer blivit självförsörjande, då har vi inte längre kontakt och även med de familjer som fortsätter ha behov av försörjningsstöd så har vi inte kontakt med barnen utan bara med de vuxna. Det är inte så ofta som man kommer in på barnens behov då.

Vi hade ett nätverk med barnhandläggare innan etableringsreformen kom. Och där vi också hade dialog och hade heldagar med Länsstyrelsen med fokus just på barn som kom med sina familjer. Och det som hände i och med etableringsreformen det var egentligen att de flesta kommuner i både Skåne och Sverige valde ju att se det fortsatta ansvaret som kommunen hade för barnen då – för det var ju det som var annorlunda, att kommunerna hade fortsatt ansvar för barnen, medans ansvaret för de vuxnas etablering gick till Arbetsförmedlingen. Då ansåg man liksom att eftersom barnen gick i skolan så hade kommunen tagit sitt ansvar. Så var det klart liksom. Medans [vår kommun] då valde att ha fortsatt, kan man säga, preventivt fokus för de här barnen. Så vi behöll barn- och ungdomshandläggare.

Interkommunala skillnader

Tre varianter av Bronfenbrenners ekologiska förklaringsmodell har presenterats i kunskapsöversikten ¹⁶⁻¹⁸, och av dessa har Paats familjeekologiska paradigm¹⁸ legat till grund för analys av olika forskningsresultat. Samtliga modeller har gemensamt att faktorer som påverkar

^a Lokala överenskommelsen om mottagande och etablering

ett barn beskrivs som individuella, familjerelaterade, kopplade till barnets sociala nätverk eller på en mer övergripande samhällelig nivå. Tydligt är även att faktorer i dessa olika nivåer påverkar och påverkas av varandra. Paats familjeekologiska paradigm innehåller mikro-, meso-, exo-, makro-, samt kronosystem som representerar dessa olika nivåer. Makrosystemet liknas i kunskapsöversikten vid den svenska mottagningsstrukturen, och utgörs i Paats modell av till exempel sociala värderingar, kulturella föreställningar, politiska ideologier, normer, seder och lagar.

Den bild som framstår i intervjuerna är att utöver bestämmelser gällande förskola och skola, finns det inget tydligt nationellt regelverk som från makrosystemets nivå påverkar den nyanlända familjen. Däremot kan tomrummet som finns istället för ett sådant regelsystem påverka familjens tillvaro, då det lämnar handlingsutrymme till kommunerna. Detta handlingsutrymme blir tydligt i intervjuerna då den bild som beskrivs är att varje kommun har utformat mottagningen av barn i familj på sitt eget vis, beroende på bland annat resurser och lärdomar under årens gång. I intervjuerna framkommer det att samtliga kommuner i enlighet med nationella riktlinjer har någon slags rutin för inskrivning av nyanlända barn till skolan. Detta beskrivs som ett tillfälle för att etablera kontakt mellan kommunen och barnen eller barnfamiljer. Kommunerna är organisatoriskt uppbyggda på olika sätt och det finns skillnader gällande vilken del av kommunen som sköter kontakten med barnen samt om det för detta ändamål finns samverkan olika verksamhetsområden emellan. Utöver hjälp med inskrivning till skolan ser kontakten olika ut, samtidigt som många av intervjupersonerna framhåller att det behövs stora insatser för praktiskt stöd till nyanlända barnfamiljer i ett tidigt skede.

Två av intervjupersonerna beskriver hur barnen kommer i kontakt med kommunen främst genom mottagningsenheter kopplade till skolan, där det även kan förekomma aktiviteter för hela familjen samt visst föräldraskapsstöd. När denna insats avslutas sker eventuell kontakt med kommunen utanför skolans värld på familjens eget initiativ. På ett liknande vis beskriver en intervjuperson från en annan kommun att nyanlända familjer kommer till kommunhuset där barnen får hjälp med inskrivning på skolan, och sedan bokas ett uppföljande möte där skolans pedagogiska kartläggning genomförs. Därefter sker vidare kontakt på familjens initiativ i en drop-in verksamhet.

Andra intervjupersoner beskriver ett mottagningssystem med ambition att även screena eventuella sociala behov i familjen och med introduktionsperioder som varierar i utformning och tid. En intervjuperson som arbetar som bostadssamordnare beskriver till exempel att hen i första mötet med nyanlända familjer välkomnar familjerna i deras nya bostad tillsammans med socialtjänsten. Där görs en skolansökan, och socialtjänsten medverkar för kartläggande samtal av familjen. Sedan följer en introduktionsmånad med hela familjen. En intervjuperson från en annan kommun beskriver hur första mötet med familjen har utformats tillsammans med frivilligorganisationer i syfte att främja ett barnperspektiv. I denna kontakt finns bostadssamordnare från kommunen med tillsammans med en representant från Rädda Barnen eller Individuell Människohjälp.

Intervjupersoner från en annan kommun beskriver en ansats till att säkra ett barnperspektiv i mottagandet genom att varje nyanlönt barn i familj får en egen barnhandläggare på den enhet som ansvarar för kommunens mottagande av nyanlända. I det första mötet med familjen beskriver kommunrepresentanterna sin roll och hjälper till med inskrivning till skolan. De förklarar att de kommer att ha kontakt med familjen i åtminstone ett år och att fokus kommer att ligga på barnets skolgång, hälsa och fritid. Intervjupersoner från en annan kommun beskriver ett initiativ på en mer strategisk nivå för att främja barnrättsperspektivet, genom att säkerställa att kommunens alla verksamheter som arbetar med barn eller föräldrar har barnrättsombud. Detta innebär dels att det finns barnrättsstrateger på stadskontoret och samordnare för det barnrättsstrategiska arbetet i varje förvaltning. Barnrättsombuden genomgår utbildningar och deltar även i gemensamma mötesforum. Kommunen har också ett integrationscenter dit alla nyanlända förutom ensamkommande barn kommer. Där etableras en kontakt med familjerna och ett extra möte bokas in med fokus på barnet eller barnen.

Det är alltså tydligt att mottagandet av nyanlända barn i familj har utformats på olika sätt. Skillnaderna gäller vilket verksamhetsområde eller vilken förvaltning som har huvudansvaret för nyanlända familjer, hur stor del av ansvaret som ligger på förskola eller skola, om samverkan finns med andra delar av kommunal verksamhet eller icke kommunala aktörer, om nyanlända familjer genomgår en kommunalt driven introduktion och hur lång denna introduktion är, samt hur fortsatt kontakt ser ut med kommunen efter det initiala mottagandet.

En föränderlig verksamhet

Kopplat till beskrivningarna ovan är även ett annat framträdande tema, den föränderliga kommunala verksamheten. Flera av intervjupersonerna talar om mottagningssystem och insatser som inte längre är aktuella på grund av omorganisationer och nedskärningar inom integrationsverksamheter, eller på grund av att mycket av arbetet sker i projektform. En intervjuperson berättar till exempel om hur kommunen har dragit in tjänster som nu måste återinställas, en annan intervjuperson noterar att när mottagandet av nyanlända har minskat har även resurserna till integrationsarbetet gjort det, och en tredje intervjuperson berättar att uppföljningsperioden för nyanlända familjer har förkortats. Sådana ändringar påverkar naturligtvis det långsiktiga perspektivet och uppbyggnaden av ett kvalitetssäkrat mottagande och integrationsarbete för nyanlända barn i familj.

Det beskrivs även hur förändringar i verksamheten påverkar vissa grupper av nyanlända barn. Att inte längre få information från Migrationsverket om egenbosatta familjer försvårar till exempel överblicken vad gäller denna målgrupp, och att regelverket har ändrats för vad som definieras som strukturellt hemlös påverkar de nyanlända familjer som har svårigheter med att etablera sig på bostadsmarknaden. Två intervjupersoner beskriver en verksamhet för nyanlända barn och deras familjer där både en pedagogisk och social kartläggning av barnen skedde och där familjen tillsammans fick en slags introduktion till det svenska samhället och kunde skapa rutiner i vardagen. Denna insats är nu avslutad och en konsekvens av det är att den sociala kartläggningen inte längre genomförs. Samtidigt beskriver en av intervjupersonerna hur erfarenheten av att jobba med barn som har flytt har växt i ordinarie kommunala verksamheter,

och att nyanlända barn på så vis ändå kan få tillgång till ett bra mottagande. Intervjupersoner från en större kommun berättar om en pågående kommunövergripande omorganisation, med vilken det finns förhoppningar om att stadsdelarna ska utveckla ett mer likvärdigt arbete bland annat för nyanlända, och att omorganiseringen kan innebära ett medvetandegörande kring integrationsfrågor i kommunens samtliga verksamheter och stadsdelar.

Samverkan

Samtliga intervjupersoner har ombetts att reflektera över samverkan för mottagandet av nyanlända barn i familj, både inom den kommunala verksamheten och med civilsamhället. Den sammantagna bilden av samtalen kring samverkan är att det precis som när det gäller det generella mottagandet inte finns ett givet arbetssätt eller givna rekommendationer, vilket leder till variationer kommuner emellan. Utfallet beror främst på resurser, traditioner som 'sitter i väggarna', organisatorisk uppbyggnad, samt kunskap om och intresse för integrationsfrågor inom kommunerna.

Samverkan inom kommunerna

Vad gäller samverkan inom kommunen beskrivs skiftande bilder. Alla är överens om att samverkan är viktigt för att skapa ett bättre mottagande av nyanlända barn i familj, dock ser praktiken olika ut. En del intervjupersoner beskriver ett relativt uppdelat mottagningsarbete mellan kommunens olika verksamhetsområden. Andra beskriver en mer strukturerad samverkan mellan olika förvaltningar, verksamhetsområden eller enheter i mottagandet av nyanlända barn.

En intervjuperson som är anställd i ett verksamhetsområde kopplat till kultur, arbete och folkhälsa beskriver hur en god dialog med skolan resulterar i uppmärksamhet vad gäller barnens behov. I denna dialog kan perspektiv från olika yrkesroller sammanfogas och varningstecken upptäckas hos både föräldrar och barn. Det finns även en samverkan med socialtjänsten i det inledande skedet i mottagandet av en nyanländ familj, då det hålls ett gemensamt möte med familjen och socialtjänsten kartlägger familjens resa till Sverige och annan viktig information. Därefter delas dock arbetet upp då socialtjänsten arbetar med ekonomiskt bistånd, och intervjupersonens enhet jobbar med bostad och skolgång samt har en öppen mottagning för nyanlända att vända sig till. Således har de en mycket tätare kontakt med familjen än vad socialtjänsten har. Samtidigt resonerar samma intervjuperson om hur viktig samverkan är, genom att minnas kommunens arbete med bostäder till nyanlända personer:

[Samverkan är] A och O för att man ska komma vidare i arbetet. Jag såg det när jag började jobba här 2016, vi började diskutera bostäder. Och min chef sa "Du får det här uppdraget, du måste kalla samman fastighetsbolaget och samhällsbyggnad och hela den biten – vi måste hjälpas åt med bostäder". Och det är någonting som jag har hållit kvar hela tiden. Och hade vi inte haft det, plus privata fastighetsägare som vi har knutit till oss... så hade vi inte haft bostäder.

Intervjupersoner från en annan kommun resonerar kring föränderligheten i det kommunala arbetet med nyanlända och hur det har påverkat samverkan med skolan. Med tidigare insatser gjordes både pedagogisk och social kartläggning av barnen i mottagningsverksamheten, vilka skolan sedan fick ta del av:

Och därutöver gjorde vi även sociala kartläggningar, utifrån barnperspektiv då. För vi visste så lite om vad de hade med sig för bagage helt enkelt. Därför kände vi att det var prioriterat att göra sociala kartläggningar. [...] Jag vet att lärarna tyckte det var oerhört bra att få en översiktlig sammanfattning. [...] Det bäddade nog för ett bra mottagande i skolan sen.

Efter förändringar i verksamheten har denna punkt för samverkan försvunnit, samtidigt som skolans egna resurser och kompetens anses viktiga i sammanhanget:

Men nu har vi inte det i denna organisation som vi har nu. Så om man säger, den sociala biten hamnar på den enskilda skolan. Så behöver man nå mer hjälp i det sociala så blir det att kuratorn på skolan får ta det. [...] På varje skola finns det ju ett elevhälsoteam, och där ingår kuratorer, skolpsykolog och skolsköterskor.

Intervjupersoner från en annan kommun berättar hur mottagningsarbetet har utformats med en samverkan i syfte att arbeta proaktivt med målgruppen. De beskriver till exempel samverkan med socialförvaltningen genom en föräldrautbildning och genom gemensamma hembesök hos familjer. Dessa hembesök kan genomföras med en förebyggande ambition, utan att familjen är aktuell hos socialtjänsten. Fördelen med sådan samverkan är att olika infallsvinklar kan bidra till en mer komplett bild av en familjs behov, samt att signalera en helhetsbild och känsla av sammanhang genom att visa att det finns samarbete mellan kommunens olika delar.

Framförallt är det ett preventivt arbete vi gör. Och försöker förhindra, och se behoven innan man kanske kommer så långt så man hade behövt stöd eller behöver hamna hos socialtjänst eller så. [...] Socialtjänsten har också uttryckt att de är positiva till det arbete som vi gör eftersom vi kan komma in i familjerna redan innan det finns nåt problem och eventuellt se vad som hade behövts.

Andra intervjupersoner noterar samlokalisering som en framgångsfaktor för samverkan. En intervjuperson beskriver att gemensamma lokaler och öppet kontorslandskap har skapat mer samarbete mellan olika enheter inom Socialförvaltningen. En intervjuperson från en annan kommun påpekar hur hjälpsamt det är att skolans mottagningsenhet har flyttat in i samma lokaler som kommunens integrationscenter:

Det är mycket positivt. Alltså samlokalisering skapar ju grogrund för gott samarbete. [...] Det är ju mycket lättare då, vi sitter i samma hus, vi kan ha ett tätt samarbete. Familjen behöver inte besöka tre olika geografiska platser utan de kan gå till en plats. Så det underlättar ju otroligt med samlokalisering faktiskt.

En intervjuperson från en annan kommun beskriver att tre enheter i kommunen har påbörjat ett gemensamt arbete för målgruppen nyanlända, på ett sätt som är viktigt för att stötta nyanlända föräldrar i deras integrationsprocess. Arbetsmarknadsenheten, Ekonomiskt bistånd och Vuxenutbildning kommer i detta arbete samman för att kartlägga vad en nyanländ person behöver för stöd. Detta eftersom det har noterats att en stor del av etableringsarbetet lätt

hamnar hos Ekonomiskt bistånd, om det inte är så att individen i fråga har en glasklar karriär i Sverige. För att förhindra att nyanlända hamnar och eventuellt fastnar i bidragsberoende är detta en ansats för att utreda vilket stöd som behövs hos varje individ. Det kan till exempel röra sig om språkutveckling, vidareutbildning, eller validering av tidigare utbildning.

Rutiner och riktlinjer

I samtal om riktlinjer gällande nyanlända barn i familj noterar de flesta av intervjupersonerna att det inte finns några specifika riktlinjer för denna grupp. En intervjuperson berättar till exempel att det inte finns några tydliga riktlinjer, utan det är personligt driv och envishet som åstadkommer samverkan. Hen efterfrågar tydligare riktlinjer vad gäller styrkedjorna i arbetet, så att det ska finnas tydlighet för olika enheter i verksamheten gällande var ett ansvarsområde börjar och slutar. Från en annan kommun berättar en intervjuperson att de riktlinjer som finns gällande nyanlända barn i familj är de riktlinjer som är uppsatta för skolans verksamhet. Andra förmedlar dock en annorlunda bild, till exempel en intervjuperson som i samtal om proaktiv samverkan poängterar vikten av gemensamma rutiner i mottagningsarbetet:

Men jag tänker nånting som är framgångsrikt hos oss är just att vi har de här rutinerna. Skrivna rutiner, förvaltningar emellan, [...] och då har vi till exempel Arbetsmarknadsförvaltningen som har mottagandet av nyanlända, vi har med oss Fastighetsförvaltningen som jobbar med bostadsfrågan, och Socialförvaltningen, om familjen bli aktuella men som också är med i instegsprocessen när familjerna kommer. Och då blir det mycket enklare att samverka också när vi tillsammans har satt oss ner och belyser: vem gör vad? Och sen så har vi alla våra olika uppdrag men som sagt, pusselbitarna skapar helheten.

Intervjupersoner från två andra kommuner beskriver en mer skiftande bild gällande intrakommunal samverkan, men vidhåller den genomgående inställningen bland intervjupersonerna, nämligen att riktlinjer och gemensamma forum skapar rätt förutsättningar för samverkan:

Jag tänker att det bitvis funkar bra och bitvis är där lite att jobba med. Man har valt att organisera vissa frågor på ett sätt som gör att förvaltningarna måste jobba tillsammans. Till exempel när det gäller bostadsfrågan, så har man ett gemensamt ansvar med Tekniska nämnden.

Stuprör finns det gott om i [vår kommun]. Men stuprör känner jag att man alltid kan gå förbi om man som tjänsteman är intresserad av sitt jobb. Vill man göra ett bra jobb så lyfter man på luren och pratar med sin kollega. Sen kan vi aldrig gå förbi vissa former – det måste finnas ansökningar, det måste finnas vissa saker. Men vi kan hjälpa varandra om vi vill det. Och sen så tror jag kanske att BOSS^b har varit en stor del i detta. Att vi har gemensamma mötesforum som kommer uppifrån, det är bestämt att vi ska samverka i de här formerna. Annars tror jag aldrig att folk hade tagit sig tid att samlas i de skarorna som de gör.

^b Bred Operativ och Strategisk Samverkan

Integration som ett kollektivt ansvar

I samtal om samverkan är det även ett flertal intervjupersoner som påpekar att frågor som rör nyanlända barn och deras familjer borde vara närvarande i alla kommunens verksamheter. Detta gäller vad som prioriteras i strategiskt och operativt arbete, men även generell kunskap om målgruppen och integrationsfrågor. En intervjuperson påpekar till exempel hur kommunen har gjort ett bra arbete med att signalera detta:

Och man har varit rätt tydlig och sagt att ”Det är inte en förvaltnings ansvar”, mottagandet. Utan det är [kommunens] gemensamma ansvar. Det är därför det är så viktigt att ha alla med och ge de här rutinerna där alla har sin del.

I samtal om fördelar med samverkansformer såsom Bred Operativ och Strategisk Samverkan (BOSS) förklarar en intervjuperson hur BOSS har bidragit till en spridning av ansvar och en bredare kontaktyta för att kunna samtala om och utveckla mottagandet, samt hur detta främjar barnperspektivet och barnrättsperspektivet:

Tidigare låg mottagandet i [kommunen] ganska så fokuserat på en förvaltning. Och det var ju vi som hade ekonomiskt bistånd och boende och så vidare. Medan nu har vi liksom pressat ut mot skola, mot kultur och fritid. Alltså när man kommer så ska man vara en medborgare [i vår kommun], man är inte nyanländ bara, till *en* förvaltning. Vi ska inte bära ett ensamt ansvar för de här människorna. I den utvecklingen vill jag tro att barnen har fått ett större gehör. [...] [Det har blivit] en större spridning av ansvar, större spridning av kunskap, större spridning av känsla för ansvar mot nya människor i vår kommun.

En annan intervjuperson pekar också på hur kunskapen om integrationsfrågor borde spridas till kommunens olika verksamheter, och nämner till exempel att kommunen har gått miste om att söka medel för projekt som kan främja integration, eftersom det inte har prioriterats inom verksamhetsområden som inte arbetar främst med nyanlända. Här saknas tydliga kommunövergripande mål som tydliggör vinsten av integration för kommunens samtliga verksamhetsområden.

Samverkan med civilsamhället

Det finns exempel på samverkan mellan kommuner och civilsamhälle i mottagandet av nyanlända barn i familjer. Här beskriver de flesta intervjupersonerna punktinsatser och fristående projekt, medan en kommun beskriver ett mer genomgripande samarbete där civilsamhället och kommunen tillsammans har utarbetat ett arbetssätt för mottagandet. Gemensamt för alla intervjupersoner är uppfattningen att kommuner och civilsamhälle ska betraktas som kompletterande, då de har olika styrkor och påverkas av olika regelverk och målsättningar. En intervjuperson uttrycker detta på följande vis:

Jag tycker särskilt i de här fallen där vi ser att vi inte riktigt med den kommunala lagstiftningen eller med våra resurser räcker till, att vi ibland ser att "Så här långt når vi med vårt arbete, men behoven är faktiskt ännu större". Och då vi inte har någon laglig skyldighet eller möjlighet att jobba vidare. Där tänker jag att där är ju perfekt om vi kan kroka arm med organisationerna.

En intervjuperson påpekar att skillnader i verksamhetsidéer och regelverk gör att idéburen sektor är speciellt fördelaktig att samverka med i skapandet av mötesplatser:

Det finns en större flexibilitet där, än om kommunen skulle arrangerat denna mötesplats då. Det är lätt tycker jag, för att vara lite kritisk, att kommunen tar över det som idéburen sektor kan göra. Och det är synd tycker jag. Som kommun tycker jag att man kan ha en samordnande roll, alltså att man kan ha det här helikopterperspektivet. Många kommer ju till en kommun, så vi träffar många aktörer. Och vi ser hur man skulle kunna dra nytta av varandra. [...]. Jag har själv jobbat i idéburen sektor. Och det är ganska korta beslutsvägar, även om det är det i vår kommun också eftersom vi har prioriterat det. Men inom ramen för studiecirkel eller mötesplatsskapande till exempel så finns det en grundidé för deras verksamhet. Det finns en ganska stor handlingsfrihet där. I offentlig verksamhet så kan man behöva vänta på beslut, det behövs ta saker via andra enheter som också kan beröras utav ett initiativ eller så.

Intervjupersoner från en annan kommun berättar hur en lucka har identifierats i kommunens mottagande vad gäller det praktiska vardagliga stödet. Av denna anledning har kommunen samverkat med civilsamhället för att tillsammans skapa ett mer komplett mottagande. Kommunens bostadssamordnare genomför det första mötet med den nyanlända familjen tillsammans med Rädda Barnen, eller Individuell Människohjälp (IM) med sin rådgivande verksamhet Rådtrum. Under detta möte upprättas en plan för praktisk hjälp tillsammans med den hjälp som kommunen står för. En av intervjupersonerna påpekar att Rädda Barnen och IM med denna praktiska hjälp fyller en lucka som de har haft i kommunens organisation. Denna lucka består av diskrepansen mellan förväntningar på vad gemene vuxen ska klara av, och vad verklighetens postmigratoriska förutsättningar gör att nyanlända kan klara av. Även här noteras de kompletterande roller som kommun och civilsamhälle har:

När man kommer till en kommun så är det ofta ett ganska långt glapp innan man kommer igång med SFI eller arbetsförmedling eller innan man kommer in i de här sammanhangen där saker liksom börjar ske i samhället. Och där har vi sett att de är svårt för många att ta de här kontakterna; ta kontakt med SFI, ta kontakt med arbetsförmedlingen, skriva in sig på Försäkringskassan. [...] Och vi har också sett att de blir passiva, isolerade, ensamma. Så då kopplade vi in Rädda Barnen och Rådtrum, för Rådtrum har ju en stor kompetens i att kunna vägleda alltså myndighetsmässigt och läsa brev och "Hur ska jag göra med den här uppgiften?"

En av dessa intervjupersoner beskriver samtidigt de utmaningar som kan uppstå i samverkan mellan dessa två verksamheter som är uppbyggda på så olika sätt. I samarbetet har det noterats att kommuner och frivilligorganisationer arbetar 'i olika världar' och att kunskapen om varandras arbete och arbetssätt kan vara låg från båda håll. Förväntningar på vad kommunen kan

göra kan vara stora, och det kan även vara svårt att se de formella begränsningar som kommunanställda har. Samma intervjuperson betonar även vikten av att de lokalt anställda i de ideella organisationerna som möter målgruppen, får ett stabilt strategiskt stöd från huvudkontoret. På central nivå bör det finnas kunskap om den lokala verksamheten och de lokala förutsättningarna.

Uppföljning

Uppföljning samt varaktighet i familjernas kontakt med kommunen framkommer också som ett viktigt tema i intervjuerna. Många ser att det finns ett behov i arbetet av längre stödinsatser och mer systematisk uppföljning. Även här blir det tydligt att det inte finns några formella bestämmelser som gäller samtliga kommuner, utan att det är upp till varje enskild kommun att ta beslut efter den kunskap och de resurser som finns. Även gällande denna fråga ger intervjupersonerna alltså exempel som visar på en variation mellan kommunerna.

Behov av uppföljning

En del av intervjupersonerna är av uppfattningen att kommunen inte satsar tillräckligt på uppföljning och att det är något som behöver utvecklas. Här efterfrågas uppföljning av familjerna på ett rutinmässigt sätt, med riktlinjer som lägger grunden för ett tydligt mandat och syfte.

Vad vi borde göra det är att vi följer upp dem. Jag tycker att det är konstigt att barn som har varit med om så mycket avbrott, har varit i olika länder-. Jag tänker att vi borde bli bättre på att följa upp dem, vi gör inte det idag.

Vi följer inte dem så otroligt länge utan det är en kort tid den första tiden i Sverige. Sen är det inte många uppföljningar efter det.

En intervjuperson från en annan kommun beskriver hur behovet av långsiktiga stödinsatser har blivit tydligt i samarbetet med idéburen sektor:

Insatsen ska vara igång tills föräldrarna börjar på etableringen, och är för de som är anvisade till kommunen som kvotflyktingar eller i enlighet med bosättningslagen. Men det har blivit så att Rädda Barnen håller kontakt med familjerna långt efter det, för även när etableringen är igång behövs en massa stöd. Och där är myndigheterna bra på att 'bara göra det man ska'.

En intervjuperson beskriver ett system där ansvar läggs både på kommun och familj; efter en introduktionsperiod på en månad består vidare kontakt i att de nyanlända familjerna återkommer på eget initiativ. Familjerna har kännedom om att hjälpen finns och att öppen mottagning är tillgänglig en gång i veckan. Samtidigt nämner samma intervjuperson att de som behöver mycket stöd i sin familj sällan söker sig till kommunen för hjälp. I en reflektion kopplad till kommunernas föränderliga verksamhet, noterar en annan intervjuperson att minskade resurser till integrationsverksamhet har lett till kortare stödinsatser och mindre arbete med uppföljning:

I och med att mottagandet har minskat så är de resurserna borta eller har minskat. [...] Mottagandet är så knutet till de första åren på etableringen. Istället för att ha ett mer holistiskt perspektiv och se hela familjen, och se under en längre tid. Jag tänker på den här rapporten som SCB släppte om integration. [...] Just det här att när man tittar på siffror och etablering på arbetsmarknaden och antal arbetslösa i statistik så är det ju fem år minst det tar. Men allting är inriktat på de första två åren.

En intervjuperson från en annan kommun berättar att när mottagandet var som mest intensivt skedde återträffar med de familjer som hade deltagit i introduktionsverksamheten, först efter ett år och sedan efter två år. En annan intervjuperson från samma kommun berättar att gensvaret för dessa återträffar var starkt och att alla familjer ville komma. På så vis utgjorde introduktions-sammanhanget en plattform för vidare arbete med integrationsfrågor. I och med att verksamheten har förändrats och introduktionen inte är utformad på samma sätt, är inte återträffarna längre aktuella. I en annan kommun har konstaterandet av bristen på uppföljning resulterat i ett projekt där nyanlända familjer som hade bosatt sig i kommunen 2015 och 2016 har bjudits in till intervju. Även här var gensvaret starkt och nästan alla av de familjer som var nåbara ville delta.

En intervjuperson påpekar att bristen på kontinuitet i relationer som ofta nämns gällande ensamkommande barn, också är giltig för nyanlända barn i familj. Det finns många bra projekt i kommunen med goda avsikter, men projektformen är kortsiktig. Familjerna släpps, utan en långsiktig kontakt eller plan och på så vis lämnas också mycket ansvar över till skolan. Mottagandet för just vidarebosatta flyktingar skulle här kunna vara en inspiration eftersom de får ett sammanhållet stöd under en längre tid, där den kontakt från kommunen som har varit med i ett tidigt skede också stannar kvar. Dock påverkar kommunens resurser självklart möjligheterna för detta. Intervjupersonen sammanfattar sina tankar på följande vis:

Men det man ser är just det här att man får en relation, man får ofta en god inblick, men sen så släpper man. Och vissa saker är familjen, eller barnet, eller föräldrarna inte mogna att ta till sig. Det kan komma upp frågor senare. Men då finns man inte kvar längre. Så just så här att det är en insats som är viktig och funkar men att det inte finns... någon möjlighet att följa upp. Man lämnar över till skolan, men skolan har sen inte samma möjlighet att bygga upp den här relationen eller fånga upp på samma sak och det finns inte tolkar eller andra tillgängliga på samma sätt.

Här läggs den så kallade Skottlandsmodellen, *Getting it right for every child* (GIRFEC), fram som en möjlig väg framåt vad gäller uppföljnings- och samordningsansvar. I Skottland följer alla kommuner samma modell för att samordna tidiga insatser för barn och unga. Denna modell ger skolan, socialtjänsten, samt hälso- och elevvården verktyg för att stötta barn. För att det ska vara lätt att veta till vem det går att vända sig med oro för ett barn, har varje barn en möjlighet att få en så kallad *named person*. Det är en namngiven person som har det övergripande ansvaret att agera när ett barn behöver extra stöd, till exempel att uppmärksamma relevant personal på att starta utredning eller kartlägga situationen.

Flera svenska kommuner och regioner arbetar redan med inspiration från denna modell för att utveckla samverkan och arbetssätt, bland annat med stöd av Socialstyrelsens och Skolverkets gemensamma uppdrag Tidiga och samordnade insatser (TSI) ¹⁵¹.

Behovsanalys och ett differentierat mottagande

Frågan om uppföljning är ett exempel på avvägningen mellan ett generellt utökat stöd till nyanlända barnfamiljer, och en mer behovsbaserad modell på individnivå. I kunskapsöversikten beskrivs argument för det senare genom Al-Baldawis vision av en differentierad modell för mottagande. Al-Baldawi påpekar att det finns ett flertal interna och externa faktorer i en invandrad familjs historia som påverkar medlemmarnas behov, och således kan familjer som kommer från samma land eller region ha mycket varierande behovs- och resursbilder. Den differentierade modellen bygger på att kommunen fördelar insatser och stöd utifrån individers resurser och brister. Det kräver att individers behov och anpassning utvärderas utifrån bakgrund och nuvarande prestationsförmåga, och det innebär att vissa individer kommer behöva ett större och mer specialiserat stöd än andra. Kommunens resurser är begränsade och det ökar behovet av att så tidigt som möjligt bedöma individers resurser, brister och motivation. Ett sådant mottagande innebär alltså inte att ge samma stöd till alla, utan att utvärdera allas behov ⁹⁸. I intervjupersonernas reflektioner framkommer både tankar om generella riktlinjer för en längre, mer systematisk uppföljning av alla nyanlända barnfamiljer, men även för uppföljning baserad på individuella bedömningar. Som tidigare nämnt beskriver representanter från en av kommunerna hur riktlinjerna för kontakten med nyanlända familjer reviderats från en kontakt på två år till en kontakt på ett år, med möjlighet till förlängning. Detta beskrivs som hos andra kommuner som en resursfråga men det påpekas även att det är en rimlig åtgärd eftersom de flesta familjer är självgående efter ett år, och att lämplig längd på en kontakt med kommunen bör baseras på individuella bedömningar.

Nyanlända barn i familj som en heterogen grupp

Ett annat tema som tydligt har framkommit i intervjuerna handlar om olika grupper av nyanlända barn. Detta tema har även framkommit i forskning och rapporter genom till exempel beskrivning av skillnader i mottagandet framförallt mellan ensamkommande barn och nyanlända barn i familj, men även för nyanlända egenbosatta familjer, för ensamkommande barn som är placerade i nätverkshem, och för barn i familjer med tidsbegränsade uppehållstillstånd. Ämnet nyanseras dock ytterligare i samtal med kommunernas representanter. I intervjuerna omnämns genomgående ett par olika grupper av nyanlända barn i familj: barn i kommunanvisade familjer, barn i egenbosatta familjer, ensamkommande barn som har återförenats med sina familjer, samt barn i vidarebosatta familjer. Många av respondenterna menar att det finns skillnader mellan dessa gruppers behov, och framförallt barn i vidarebosatta familjer samt barn i återförenade familjer framhålls som speciellt sårbara. En intervjuperson sammanfattar det på följande vis:

Sen tror jag att man ska skilja på det här med nyanlända barn. Det är en sak att vara barn till en anvisad – man har bott på [migrationsverkets boenden], ofta lärt sig lite svenska, mamma och pappa har ofta lärt sig lite svenska, mamma och pappa har börjat förstå samhället - det är bara att man flyttar till ett annat ställe i Sverige. En annan sak är ju om man kommer till exempel som kvotflykting. Man flygs in från Somalia till exempel [...], tillsammans med föräldrarna. Och mamma och pappa är totalt desorienterade. Och ytterligare en annan grej är när man som barn har bott i Sverige i ganska många år och så plötsligt kommer mamma och pappa och man ska bilda en familj. Där tyngden ofta läggs på barnen, eftersom mamma och pappa ofta förlitar sig på barnet. Så jag tror att barnen har det olika beroende på vilken form av nyanländ man är.

Med utgångspunkt i att det finns olika grupper av nyanlända barn och barnfamiljer, resonerar intervjupersonerna alltså kring att det finns skillnader mellan dessa grupper vad gäller behov. En intervjuperson uttrycker detta resonemang på följande vis:

Det är oerhört stor skillnad. Allt från familjer man tar emot som redan på asylboendet har läst svenska, [som är] i stort sett nästan självgående. Man bara ser till att de kommer in i bostaden. Gör självklart uppföljningar, men de klarar sig i stort sett nästan själva. Samtidigt har vi de som vi vecka, efter vecka, efter vecka träffar och de behöver så *kopiöst* mycket hjälp. [...] Ja, man repeterar, repeterar, repeterar och man förstår inte samhället man har kommit till överhuvudtaget. Det är ett så kopiöst stort spektrum.

Barn som är vidarebosatta

En person som är vidarebosatt, även kallad kvotflykting, är enligt Migrationsverket en person som har flytt från sitt land och som har blivit utvald enligt FN:s flyktingorgan UNHCR och Sveriges flyktingkvotsystem, för att flytta till ett annat land ¹⁵². Det har inte varit en omskriven grupp i den litteratur som utgör kunskapsöversikten, men framkommer däremot som ett tydligt tema i intervjuerna med kommunanställda. I intervjuer med fem av kommunerna beskrivs gruppen barn i vidarebosatta familjer som i behov av ett stort stöd, både på grund av att de inte

har spenderat någon asyltid i Sverige och därför inte har vant sig vid samhället, men även eftersom det ofta finns större grundbehov, till exempel medicinska sådana, då de har blivit utvalda av UNHCR just på grund av att de anses vara speciellt utsatta. I en intervju förklaras detta närmre genom uppfattningen att det finns en större risk för att medlemmar i en vidarebosatt familj kan ha upplevt traumatiserande händelser. Samtidigt finns det en uppfattning av att dessa familjer har en positiv inställning då de upplever en stor lättnad av att ha kommit till Sverige. Detta både på grund av att de befinner sig i en smekmånadsfas, men även då de eventuellt är utvalda på grund av att de har befunnit sig i speciellt svåra situationer.

Med konstaterandet av att vidarebosatta familjer generellt har större behov än andra, finns även beskrivningar av att mottagandet av denna grupp därför ser annorlunda ut. Intervjupersoner från en kommun beskriver till exempel hur uppdragandet av denna behovsbild i deras kommun har lett till ett §37-projekt med målet att förbättra mottagandet av just denna grupp. Detta projekt har sedan resulterat i att rutinerna i ordinarie arbete har förbättrats. För vidarebosatta familjer skildras generellt ett mottagande med mer praktiskt stöd samt med ett längre uppföljande ansvar än för till exempel andra kommunanvisade nyanlända. En intervjuperson beskriver denna skillnad på följande vis:

Vi träffar barnen i alla familjer en gång. Och de som har kommit som asylsökande och bott på en förläggning och sen kommer som att de anvisas till kommunen, då träffar vi familjerna och barnen har gått i svensk skola förmodligen. Så vi kollar lite om deras skolgång och så anmäler vi dem till [skolans integrationsenhet]. Och sen träffar vi aldrig barnen mer om de inte råkar komma med föräldrarna någon gång. Men när det gäller barn i kvotfamiljer så tar det lång tid innan allting kommer igång och de behöver mycket stöd. Så där är vi faktiskt med familjerna under många, många timmar. Vid många tillfällen.

En av intervjupersonerna beskriver även hur skillnaden i mottagandet av olika grupper av nyanlända också påverkar tillgängligheten av kommunens insatser. Vidarebosatta familjer har tillgång till en boendehandläggare som ser till att barnen och deras föräldrar kommer till kommunens verksamhet för mottagandet av nyanlända barn som ska börja i förskola eller skola. Denna boendehandläggare är sedan kvar en tid och kan då till exempel se till att familjens medlemmar kan komma till olika aktiviteter. Andra grupper som inte har detta stöd i någon som följer dem, har alltså inte samma ingång till de aktiviteter som erbjuds. Intervjupersonen påpekar att det inte är en rimlig förväntning att en person som är ny i landet sätter sig och tittar på kommunens hemsida och googlar fram aktiviteter som kan passa för familjen.

Ensamkommande barn som har återförenats med sina familjer

En annan grupp som omnämns i intervjuerna är de ensamkommande barn som har återförenats med sina familjer. Det är ett genomgående tema och anställda från samtliga kommuner har noterat en risk för att en orimlig börda hamnar på det ensamkommande barnet, som till skillnad från sina nyligen anlända familjemedlemmar har lärt sig en del av språket och hur det svenska samhället fungerar. En intervjuperson uttrycker detta resonemang på följande vis:

För det är ju om möjligt ännu svårare än när fru och barn kommer till en pappa som har varit i Sverige länge. För jag menar det ligger i pappans roll att kunna visa och förklara, det är föräldraskapet liksom. Men som tonåring och har blivit svensk liksom, lever en svensk livsstil. Och får hit en familj som kommer från helt andra traditioner och normer. Det är inte lätt tror jag. Där hade jag önskat att man kunde vara ett bra stöd.

Från andra kommuner presenteras liknande perspektiv, både angående den roll som det ensamkommande barnet hamnar i, men även gällande hur mottagandet inte alltid är anpassat för de behov som en återförenad familj kan ha:

Många som kommer i direkt anknytning till ensamkommande barn till exempel. Den gruppen ser jag ju jättestora behov hos. Den ensamkommande är jättefrustrerad över allt ansvar som läggs på honom att guida familjen. Syskonen har behov som inte han kan mäta med [...].

Det tänker jag är ett jättestort behov som vi kan se i kommunen. Det är inte jättemånga men just det här att när de är i ett boende och de har uppehållstillstånd och de får stöd och de går framåt i sin etablering och integration – och sen så kommer familjen [...]. Då blir ju den ensamkommande den som bär hela ansvaret, och hur det påverkar många att de inte klarar av skolan längre och slutar med fritidsintressen [...]. Jag tänker att de behöver stöd i sin process. Och att just någon annan går in och stöttar de familjerna.

Man beskriver från socialtjänstens sida att man har ungefär en månad på sig att jobba med familjen till barnet när de kommer hit. Och under den tiden ska man hinna mata in så mycket information som man bara kan om hur man får en bostad och hur man försörjer sig. Vilket såklart är helt orimligt. Och jag tänker att det är de här familjerna som kanske också hamnar på [boende för hemlösa].

Observationer som exemplifieras genom citaten ovan har i en kommun resulterat i ett samverkansprojekt med Länsstyrelsen som syftar till att befria barnen från rollen som familjens lots in i samhället. Med detta projekt får familjen kontakt med en handläggare i kommunen och ambitionen är att de ska få samma mottagande som klassiskt kommunanvisade familjer. Detta gäller även om en annan familjemedlem har kommit först till Sverige, till exempel pappan. En intervjuperson från en annan kommun beskriver hur hen har efterfrågat rutiner för arbetet med ensamkommande barn som återförenas med sin familj. Intervjupersonen har haft tillfälle att stötta barn i sådana situationer, men det har då skett på barnets initiativ.

Barn i egenbosatta familjer

En grupp som på ett annat vis uppfattas befinna sig i en sårbar position är barnen i egenbosatta (EBO) nyanlända familjer. Deras problem beskrivs främst som att de är förbisedda i mottagandet, då kommunernas uppdrag främst baseras på bostättningslagen och de nyanlända som anvisas till kommunen.

En intervjuperson nämner att egenbosatta barn i vilket fall som helst kommer i kontakt med kommunen, eftersom de ska skrivas in i skolan och då träffar en handläggare på så vis. Flera andra betonar dock brister vad gäller arbetet med egenbosatta barnfamiljer, och två intervjupersoner från samma kommun sammanfattar sådana resonemang på följande vis:

Sammanfattningsvis kan man väl säga att de som kommer enligt bostättningslagen, kvotflyktingarna och övriga anvisade, får ett mycket mer samlat mottagande än andra som kommer på egen hand eller som kanske kommer som anhöriga.

Jag träffar de anvisade och jag träffar kvotflyktingarna. Och de får ett fantastiskt stöd tack vare socialpedagogerna. Sen finns det många andra som jag också träffar som är EBO. De får inte samma stöd. De är en kort period hos oss när vi försöker ge föräldern så mycket information som möjligt så att de själva ska kunna ta hand om sin familjs behov genom allt det allmänna som finns i samhället. Så att det finns nog en ganska stor skillnad där tror jag.

Två intervjupersoner från olika kommuner kopplar ett minskande fokus på egenbosatta familjer till den tidigare nämnda föränderliga kommunala verksamheten, resursfördelningar och samverkan med andra myndigheter. En intervjuperson berättar att det har funnits en ambition att även inkludera egenbosatta familjer i ett systematiskt mottagningsarbete, men under den period när kommunerna upplevde ett stort mottagande blev en del prioriteringar nödvändiga. En sådan prioritering var till exempel att fokusera på kommunens officiella uppdrag med kommunanvisade familjer och ensamkommande barn. I denna situation bidrog även eftersläpningar av listor med information om vilka som hade bosatt sig själva i kommunen. En intervjuperson från en annan kommun beskriver en liknande situation:

Innan så fick vi bostättningsunderlag från Migrationsverket om det var någon som flyttade in, alltså EBO, till kommunen. Vi får ingenting idag. Vi vet inte vilka som flyttar in, det är en tillfällighet om vi får reda på det. Får vi reda på det, då har vi alltid försökt att ta kontakt med familjerna och säga att ”Ja men vi finns här om ni behöver nånting”. Men vi får ju inte den informationen så jag har ingen *aning* om, om det är nån som har självbosatt sig här. Och socialen får ju inte heller det om de inte söker ekonomiskt bistånd. [...] Det är så mycket som är ens ansvar och då går det före, det är egentligen inte mitt ansvar, men det är inte bra i det här läget att vi inte får reda på det.

Heterogenitet även inom grupper

Med ovan beskrivning kan det vara lockande att dra kategoriska slutsatser om olika grupper av nyanlända barn i familj. Ett flertal intervjupersoner understryker dock skillnader även inom dessa kategorier. En intervjuperson förklarar sådana skillnader och resonerar kring att kommunens stöd ibland blir ett trubbigt instrument när det utgår från ett grupperspektiv snarare än en individbaserad behovsanalys:

Även om man är barn till anvisade, även om man utgår från att familjen har bott några år i Sverige... det är ingen homogen grupp. Vi har träffat familjer som inte kan svenska. Som till exempel en mamma som är fränskild, som har jättemycket problem med sitt privata, har tre småtingar med sig. Och vi placerar dem i ett boende. Det är det enda stöd vi ger. Och den här tillgången till öppen mottagning som alla kommunbor har. Jag tänker att vi borde bli bättre på att ta hand om alla barn oavsett vilken kategori de utgår ifrån. [...] Oavsett om de är kvot eller anvisade. I och med att de är barn, med barnperspektivet, och bor i [kommunen].”

Ett par av intervjupersonerna nämner också faktorer som oavsett grupptillhörighet gör att vissa familjer och individer är speciellt sårbara i mottagandet, såsom analfabetism och funktionsvariationer samt att tillhöra en språkmässig minoritetsgrupp. Två intervjupersoner från olika kommuner påpekar även att syskon som har kommit i samband med familjeåterförening till ensamkommande barn är en grupp vars behov inte synliggörs.

I diskussionen om olika grupper, en skiftande behovsbild och annorlunda stöd beroende på vilken grupp en nyanländ familj tillhör, resonerar intervjupersonerna om den avvägning som till exempel Al-Baldawi tar ställning i med sin differentierade modell för mottagande ⁹⁸. Intervjupersonerna lägger märke till att stöd som kan vara behövt saknas för vissa nyanlända familjer och att tillgängligheten till kommunens insatser därför också skiftar. Samtidigt ser de att behoven ser annorlunda ut och att det är orimligt att anta att alla nyanlända barn och familjer behöver samma mottagande. Detta blir tydligt med tanke på de olika grupper som har beskrivits och skillnaderna vad gäller deras behov. Det blir dock ännu mer påtagligt med tanke på de skillnader som även beskrivs inom dessa kategorier. Här sker en svår avvägning vad gäller den nytta som olika system kan innebära. Ett generellt större stöd och mer ambitiös uppföljning för nyanlända barn i familj skulle innebära mer kontakt med personer i kommunen som kan upptäcka behov. Rimligtvis leder detta till ökade möjligheter för ett stärkt barnperspektiv eller barnrättsperspektiv, samt även ökade chanser för inhämtandet av barnets perspektiv. Enligt den logik som presenteras av Al-Baldawi däremot, är missriktade resurser en risk med ett sådant odifferentierat system. Det skulle vara resursmässigt ineffektivt att erbjuda stora stödinsatser till samtliga nyanlända, oavsett behovsbild.

Föräldraskap och barnens roll i familjen

I diskussionen kring olika kategorier av nyanlända familjer och barn framkommer även ett annat övergripande tema, nämligen föräldraskap och vilken roll barnen får i en nyanländ familj. Samtalen kretsar framförallt kring det ansvar som ett barn får i en nyanländ familj, samt om stöd till nyanlända föräldrar.

Ansvar

Ansvarsfördelning blir, som illustrerat i förra avsnittet, särskilt tydligt i samtal om ensamkommande barn som återförenas med sina familjer. Här poängteras det ökade ansvar som barnet får i denna situation och hur det förändrar familjens rollfördelning. När det gäller hela gruppen nyanlända barn i familj, blir ansvar återigen ett tydligt undertema. Å ena sidan poängteras barnens resiliens och det positiva i att barn i sitt skolsammanhang får tillgång till en stödjande miljö och en arena för integration. Å andra sidan beskrivs en bild som kan kännas igen från kunskapsöversikten och forskningens begrepp dissonant ackulturation och ackulturationsgap^{18,21}, alltså att föräldrar och barn integreras på olika sätt och i olika takt. Konsekvenserna av sådan dissonant ackulturation beskrivs bland annat i termer av rollförskjutning inom familjen. Detta speglas i intervjuerna med reflektioner kring att barnen i och med en eventuellt mer integrerad ställning i samhället, får anta ett större ansvar i familjen. Ett ansvar som inte är åldersadekvat är även enligt BBIC en riskfaktor för barns välmående och psykosociala utveckling¹⁶. Intervjupersonerna antar ett barnrättsperspektiv i sina resonemang när de påpekar att detta inte är önskvärt då det inte är barnets bästa:

Överlag tycker jag att barnen klarar de här bitarna väldigt bra. De lär sig svenska och de har redan läst lite och så, så att de är ju den starka gruppen i det hela. Det man får tänka på är att inte barnen tar över föräldrarna genom att de ofta är väldigt duktiga. Så där finns en stor risk i den biten.

Det som föreslås för att förhindra detta är bland annat att så långt som möjligt undvika att barn är med på sina föräldrars möten med kommunen, samt att ge stort praktiskt stöd till familjerna i ett inledande skede. En intervjuperson beskriver till exempel hur behovet av kommunens stöd har framgått tydligt i det projekt som har startats för återförenade familjer, och påpekar att det bör finnas en lots för alla familjer.

Som tidigare nämnt finns även uppfattningen av att de barn som tillhör en språklig minoritetsgrupp är sårbara i mottagandet av nyanlända barnfamiljer. En intervjuperson beskriver hur ett uppskattat projekt för föräldraskapsstöd har riktats till de stora språkliga grupperna och hur de som talar mer ovanliga språk då får en sämre tillgång till kommunens stödjande insatser. Samma intervjuperson förklarar även hur familjer från till exempel Sudan har visat sig tala olika mindre sudanesiska eller andra afrikanska språk, och att det ofta har varit så att de äldre barnen i familjen har lärt sig en del arabiska. Eftersom kommunen inte har tillgång till tolk i de mindre

språken, får därför en arabisk tolk anlitas, och barnen får sedan översätta till sina föräldrar. Det är ett ansvar som ingen vill lägga på barnen, men som situationens förutsättningar bäddar för.

Barnrättsperspektiv genom stöd till föräldrarna

Ett annat undertema som framkommer i samtal om föräldraskap och barnens roll i familjen, är idén om att barn i nyanlända familjer kommer få bättre förutsättningar att vara just barn om föräldrarna får stöd i sin tillvaro. Stödet som anses viktigt för föräldrarna är till exempel hjälp med basala behov såsom bostad, men även stöd med arbetssökande och bostadssökande, samt föräldraskapsstöd där olika aspekter av föräldraskap och uppfostran kan lyftas. Fem intervjupersoner från tre olika kommuner exemplifierar detta resonemang på följande vis:

Barnen, de går ju i skolan, de får ju stöd från skolans värld. Men föräldrarna måste lyftas.

Vi lägger så mycket pengar på att kompensera senare för att föräldrar inte har förmågan eller tillräcklig kraft att göra det som behövs. Men genom att rikta resurserna mot och rusta föräldrarna till att vara föräldrar i Sverige, då behöver man kanske inte göra alla de här andra kompensatoriska insatserna för barnen utan man kanske kan göra det i mycket mindre skala eller på andra sätt.

Alla de här grundläggande behoven som vi människor har. Där har kommunen en roll. Vi har en roll i att kunna ge stöd och vägledning till mamma och pappa. Så att mamma och pappa kan fungera som just mamma och pappa och inte vara stressade och pressade [...] när de inte har det grundläggande tillgodosett.

Och jag tänker också att lyckas vi inte med de här föräldrarna, de vuxna som har kommit nu, då har vi nog lite tuffare med de barnen också. För det är viktigt för barn att få se sina föräldrar gå till jobbet. Eller gå till sin utbildning för att sen skaffa jobb då och så.

Och sen en annan viktig insats vi försöker jobba med, det är att stötta föräldrarna. Man stöttar föräldrarna, får föräldrarna att växa i sin föräldraroll, att kunna tillgodogöra barnens behov på det sättet och barnens berättelse.

I kunskapsöversiktens teoretiska överblick presenteras kulturella perspektiv och resursperspektiv, samt hur de i viss mån motsätter sig varandra. De forskare som förespråkar resursbaserade perspektiv^{20,27} ifrågasätter vad de anser vara överkulturaliserade analyser av integrationsprocessens utmaningar, som till exempel Berrys olika ackulturationsstrategier²⁸⁻³⁰. Ur ett resursperspektiv är faktorer som inte bara kan kopplas till kulturella skillnader minst lika betydelsefulla. Exempel på sådana faktorer är förlust av sociala nätverk, familjeseparation, arbetslöshet, samt låg materiell levnadsstandard. Det handlar enligt detta perspektiv om hur migrationsprocessen förändrar individers resurspool, bestående av fysiska, psykologiska, materiella, sociala och kulturella resurser. Bilden som i intervjuerna beskrivs gällande önskvärt stöd till föräldrar är mer skiftande och innefattar både reflektioner om föräldrars resursförlust på

grund av postmigratoriska yttre faktorer, samt tankar om kulturella skillnader som bidrar till svårigheter i integrationsprocessen. Det ena perspektivet utesluter inte det andra, och i intervjuerna framkommer inte sällan båda perspektiv i samma samtal.

Citaten ovan visar till exempel på reflektioner kring postmigratoriska faktorer som försvårar föräldraskapet, såsom brist på socialt sammanhang, bostadsproblem eller svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden. Ett annan intervjuperson betonar även hur kommunens introduktionsverksamhet för nyanlända familjer har skapat rutiner för familjen som föräldrarna i sin tillvaro som nyanlända inte själva har möjlighet att skapa. En intervjuperson från en annan kommun uttrycker ett liknande resursperspektiv i ett resonemang kring postmigratorisk stress:

De här föräldrarna, de vet ju hur de ska vara föräldrar. Vi behöver inte lära dem det alls. Utan det är mer att vi träffas som föräldrar och stöttar varandra. [...] Alla föräldrar påverkas ju av stress [...] och just de nyanlända föräldrarna som saknar bostad, saknar anknytning i samhället, saknar jobb... att de dessutom är oroliga för de som är kvar i hemlandet. Det är *inte* lätt att vara förälder kan jag säga, med den stressen. Och jag som själv är förälder, jag har också stress, men inte i *närheten* av vad de har.

Andra reflektioner pekar mer på kulturella skillnader och hur kommuner har jobbat för att överbrygga dessa. En intervjuperson beskriver till exempel hur hen har noterat framgång i ett projekt i kommunen vad gäller att prata om kulturella skillnader som kan kopplas till föräldrars synpunkter på barnens framtida val av partner. Intervjupersonen påpekar att det visar på vikten av att adressera sådana ämnen. En intervjuperson från en annan kommun nämner ett projekt som har riktats till föräldrar med utländsk bakgrund som har mottagit försörjningsstöd en längre tid, där deltagarna i dialogform får prata om olika postmigratoriska utmaningar. Hen berättar att de utvärderingar som har gjorts av detta projekt har visat på att bara genom att få prata om kulturella värderingar känner deltagarna en större delaktighet. Uppfattningar om vikten av att adressera kulturella skillnader och att göra detta ämne 'pratbart' exemplifieras i följande citat:

Vi pratade om [...] många rent livsstilsmässiga frågor som är jättebra att kunna göra pratbara, upplevde jag. För det är stora skillnader, traditionellt sätt. Utifrån hur man ser på barnuppfostran. Och kan man inte prata om det så har man ju heller inte nåt bra sätt att närma sig eller skapa förståelse kring olika kulturer, eller kunna se att det funkar olika.

Det tar tid att påverka de här värderingarna. Och att många nyanlända får det presenterat skriftligt men inte i dialog. Att man behöver det här att kunna gå och fråga "Varför gör ni så?", "Vad betyder det?" och "Hur ska jag göra nu?". För det finns en sån stor skillnad i syn på barnuppfostran och vilket stöd man kan få och hur man ska förhålla sig. Och det säger de på [kommunens introduktion] också, att de föräldrar som inte kan ta till sig de svenska värderingarna eller det här mer frihetliga sättet, de söker sig sen inte heller till stöd. Och att det skulle varit bra om det fanns någon, precis som en mottagningsenhet där man gör en pedagogisk kartläggning där det är lagstadgat, det måste genomföras, att det finns en möjlighet att följa upp lika systematiskt.

Återigen framkommer resonemang som knyter an till Al-Baldawis argumentering för en differentierad modell för mottagande ⁹⁸. Intervjuernas samtal fokuserar å ena sidan på generella behov som i detta sammanhang bottnar i kulturella värderingar som kan skapa problem i Sverige, och å andra sidan på individuella behov som kan variera trots kulturell bakgrund. En intervjuperson kombinerar de två tankegångarna i en reflektion kring ett mottagande som inleder med en generell komponent, för att sedan övergå i en behovsanalys och mer riktat stöd:

Önskan hade varit att alla föräldrar får en första information om föräldraskap i Sverige och sen efter några månader, ett halvår eller ett år, att man då skulle kunna få det att bli en del utav SFI eller Samhälls- och hälsokommunikation till de föräldrarna, så de får möjlighet att ytterligare prata. Och sen att man dessutom skulle kunna ha [en extra insats] som vi har. Att de föräldrar som man ser att det inte funkar för, där det finns misstankar eller oro för barnets utveckling eller där föräldrarna står långt från samhället, långt från försörjning – att man där skulle villkora att det blir ytterligare uppföljning och föräldrastödsprogram.

Delaktighet och aktivitet

Delaktighet och aktivitet har precis som i kunskapsöversikten framkommit som ett återkommande tema, som även i intervjuerna har att göra med de förutsättningar som finns för att både känna sig delaktig i det svenska samhället, och att rent praktiskt vara delaktig. I enlighet med BBIC har delaktighet och tillhörighet i sammanhang utanför familjen, i form av till exempel sociala nätverk, stor betydelse för föräldraförmåga och barnets utveckling¹⁶. Med denna bakgrund kan faktorer som försvagar ett barns eller en familjs sociala kapital, och bidrar till utanförskap i samhället, ses som riskfaktorer i barnets tillvaro.

Socialt kapital

Socialt kapital kan även när det gäller intervjuresultaten vara ett behjälpligt teoretiskt begrepp genom att belysa olika faktorer som underlättar eller förhindrar denna delaktighet och aktivitet. I kunskapsöversikten presenteras flertalet studier och rapporter som understryker vikten av sociala nätverk, ett socialt sammanhang och socialt kapital^{26,46,47,55,104,105,110}. Ikonen pekar till exempel specifikt på att det sociala sammanhang som etableringsprogrammet erbjuder uppfattas som viktigt av nyanlända vuxna⁵⁰. I intervjuernas samtal om nyanlända barns känsla av delaktighet och tillhörighet i det svenska samhället påpekar även flertalet av intervjupersonerna vikten av ett socialt sammanhang för nyanlända familjer. De introduktionsaktiviteter som har funnits eller finns i kommunerna beskrivs på ett liknande vis som välbehövliga bland annat eftersom de erbjuder ett sådant sammanhang. En intervjuperson beskriver hur en sådan aktivitet har möjliggjort ett förstärkt överbryggande socialt kapital:

Det var många som sa när de var på [kommunens introduktionsprogram], då kände de sig som en medborgare i vår kommun. De var i ett sammanhang. Sen sa de ofta att "Sen när vi lämnade er och det var dags att gå vidare till nånting annat, då var man liksom familjen själv igen". Så det är ju det här med att hitta sin plats i samhället och att hitta nya relationer. Det är nog det som de flesta har sagt att de tycker är svårt, att komma in i samhället och som de säger "Få prata med svenskar".

Idrott och föreningsverksamhet

En väg till nya sociala nätverk som i intervjuerna ofta nämns både vad gäller barn och deras föräldrar, är vägen via föreningslivet eller annan organiserad fritidsverksamhet. Även detta går i linje med en del av den forskning som har presenterats i kunskapsöversikten, som betonar fördelarna med idrott och föreningsliv och annan organiserad fritidsverksamhet. Sådana fördelar beskrivs bland annat som möjligheter för att skapa integration, socialt kapital och bättre fysisk och psykisk hälsa^{15,76,128-130}. I samtal om kommunens roll för nyanlända barn i familj framstår fritidsaktiviteter som det mest praktiskt påtagliga stödet som det kommunala arbetet kan bidra med direkt till barnen. En intervjuperson uttrycker detta på följande vis:

Det som jag tror barnen har mest glädje av och där de ser mest nytta med oss, det har varit när det har rört sig om att de vill ha en fritidsaktivitet. Och där har det sett olika ut genom åren, vad vi har kunnat göra.

[...] För barnen är ju faktiskt det den viktigaste delen, [...] det är vägen till integration med både det fysiska och psykiska måendet.

Även föreningslivets roll för vuxnas känsla av delaktighet och tillhörighet betonas av en intervjuperson från en annan kommun:

Jag tror mycket på det faktiskt. Att man får en roll i samhället på det sättet, där man behövs. Föreningslivet behöver ju massor med frivilliga insatser. Och tänk dig att du kommer från liksom Kurdistan och du kan badminton. De behöver dig där för att träna ungdomar i detta och du behöver egentligen inte språket där. Du har en roll där, du får kompisar där, du känner dig behövd.

I likhet med de exempel på forskning och rapporter som presenteras i kunskapsöversikten, identifierar dock intervjupersonerna luckor vad gäller nyanlända barn i familj och deras tillgång till fritidsaktiviteter. I de flesta intervjuer framgår det att få nyanlända barn i familj deltar i organiserade fritidsaktiviteter, vilket speglas i forskningsresultat som presenteras i kunskapsöversikten^{112,128,133}. I ett par intervjuer betonas det att detta låga deltagande gäller framförallt för flickor och tjejer, vilket även noteras i Olssons kartläggning av mottagandet i Göteborgsregionens kommuner⁷⁹. Ett av de hinder som i intervjuerna identifieras för nyanlända barns delaktighet är ekonomiska förutsättningar, både med tanke på aktiviteter som kostar, men även vad gäller transport till aktiviteterna. Här finns exempel på projekt i samverkan med kulturverksamheter där barn och unga får prova på aktiviteter gratis, och en intervjuperson berättar om ett försök att tillgängliggöra aktiviteter genom att ta bort ekonomiska hinder för transport med gratis busskort för alla inom en viss ålder.

Ett andra hinder som identifieras för nyanlända barns delaktighet i organiserad fritidsverksamhet är språkhinder. En intervjuperson förklarar att språk har varit ett vanligt problem som lyfts från idrottsföreningar. För att förbättra situationen startades till exempel ett §37-projekt där frivilliga med kunskap i relevant språk utbildades till frivilligtolkar som med kort varsel kunde hjälpa till med att tolka, till exempel om en tränare behövde förklara något för en förälder. En intervjuperson från en annan kommun ger ytterligare ett exempel på hur uppfattningen från föreningars sida om barnens språkliga kunskaper kan skapa hinder, och hur hen har använt sig av eget engagemang och envishet för att minska detta hinder:

Jag har varit med om just det här språkhindret som vi pratar om. Det var ett barn som sa att han är en stjärna på fotboll. ”Du kommer att se det! Bara låt mig komma in nånstans!” Och jag ringer runt, men ingen vill ta emot honom: ”Nej, de har svårt att ta emot instruktioner.” I och med att han inte kan någonting på svenska, han var precis nyanländ. Så tar jag kontakt med idrottslärare på Malmö FF-akademin. [...]. Han går dit och gör testet – och han kommer in! Han spelar fortfarande i Malmö FF-akademin, som är drömmen för många. Så det gäller som sagt att finnas till.

En tredje typ av hinder handlar om felaktiga antaganden från kommuners och föreningars håll om vilken typ av information som passar och behövs, samt låg kunskap hos nyanlända föräldrar om vikten av deras eget engagemang i föreningsverksamhet. En intervjuperson förklarar hur kommunen har uppmärksammat att det som tidigare antogs vara tydlig och utförlig information, inte var det som behövdes. Denna lärdom ledde till ett samverkansprojekt med civilsamhället, med inriktning på praktiskt stöd och lotsning. Detta visade sig vara lämpligt för målgruppen och resulterade i att fler barn och unga blev aktiva i en organiserad fritidsaktivitet:

Vi skickade hem brev med "Ta den här bussen" och sen bild på bussen och kartor och steg för steg, "Så här ska du göra för att ta dig dit". Men vi såg att det räckte oftast inte heller utan man behövde ha liksom den här *hands on*-hjälpen första gången man ska dit och såhär "Här går du in för att byta om" och presentera, träffa tränaren och så. Så den praktiska hjälpen, stödet med att ta sig till aktiviteten första gången eller ibland flera gånger var avgörande för att barnen skulle fortsätta.

Från en annan kommun betonas vikten av information som motiverar föräldrar att själva engagera sig, både för sin egen och för sina barns skull. Denna uppfattning kan kopplas till det argument som beskrivs i föregående avsnitt om barns roll i familjen, alltså att barnen får bättre förutsättningar om föräldrarna får stöd i sin tillvaro:

Där har vi ett annat projekt genom Kultur- och fritidsförvaltningen som handlar om att få ut barn och ungdomar i utsatta områden i kulturaktiviteter. Där har man samarbetat med RF-SISU, det som var Skåneidrotten innan. Och lagt upp koncept kring att informera om vad det finns för föreningsaktiviteter och på vilket sätt föreningslivet kan bidra till integration. Och hur det fungerar och vad som förväntas av dig som förälder. [...] Men det kan också hjälpa din egen integration, att på så sätt träffa andra föräldrar. [...] Pratar man inte med föräldrarna så kan man skicka ut hur många flyers som helst till skolan. Om inte föräldrarna förstår "Varför ska jag släppa iväg mitt barn på kulturaktivitet?"

I intervjuerna framkommer olika tolkningar om huruvida en geografisk decentralisering av insatser och aktiviteter är önskvärt. Flera intervjupersoner påpekar att ambulerande verksamhet, områdeskontor eller riktade insatser i områden där en hög andel nyanlända bor, har gett goda resultat. Det tidigare exemplet med busskort till samtliga barn inom en viss åldersgrupp är en annan typ av ambition som ämnar att tillgängliggöra aktiviteter genom att ta bort just det ekonomiska hindret för transport. Ett tredje perspektiv som beskrivs är hur lokala insatser har en tendens att vara i projektform och således tillfälliga, och hur det på sikt inte leder till att familjerna klarar sig själva och påbörjar till exempel ett långvarigt föreningsengagemang:

Det var en utmaning att man inte ville åka till andra stadsdelar och träna. Och då skulle man göra en massa insatser för att det skulle finnas mer idrottsmöjligheter i [området]. Och det tänker jag är åter en sån här grej där man inte jobbar med att hjälpa föräldrarna att ta sig ut ur området. Utan man ska istället kompensera för det. Vilket är problematiskt för i längden så var det svårt för de här föreningarna att stanna kvar i [området].

Bostad

I likhet med den litteratur som ligger till grund för kunskapsöversikten kommer även socioekonomiska aspekter upp som riskfaktorer i intervjuerna. Främst handlar det om bostadsfrågan, ett tema som är genomgående bland samtliga intervjupersoner. Av de socioekonomiska faktorer som diskuteras i kunskapsöversikten - ekonomi, arbete, och boende - är bostadsfrågan den som är mest närvarande i intervjupersonernas arbeten.

Ett överordnat system att förhålla sig till

Bostadsfrågan och bostättningslagen från 2016 blir på många vis en symbol för det makrosystem som i Paats familjeekologiska modell representerar bland annat dominerande politiska ideologier, seder och lagar som påverkar andra mindre system i modellen. I kunskapsöversikten beskrivs den svenska mottagningsstrukturen som ett makrosystem som påverkar mikrosystemen barnet och den nyanlända barnfamiljen. I detta makrosystem ingår kommunal verksamhet, dock påverkas även kommunal verksamhet av överordnade institutioner och lagsystem. Bostadspolitiken, bostadsmarknadens villkor och bostättningslagen är till exempel något som kommunanställda måste förhålla sig till. I förlängningen påverkar det även kärnan i den familjeekologiska modellen, barnet och familjen. En intervjuperson reflekterar kring detta på följande vis:

Det här är inte bara en social utmaning utan det är jättemycket en bostadspolitisk utmaning. Och att det är ett stort underskott på bostäder som passar till de här familjerna är en jättestor del av problemet. Och det kräver långsiktiga lösningar. Så blir det att kommunerna får lappa och laga och göra vad man kan här och nu. Men som sagt barn blir ju väldigt försenade i sin etablering.

Interkommunala skillnader

Vad gäller bostadsfrågan märks skillnader i hur intervjupersonerna beskriver hur deras kommun har lyckats anpassa sig till rådande villkor och svara på det behov som finns hos målgruppen. En del kommuner, framförallt de mindre, beskriver en bild av en visserligen påfrestad men relativt god bostadssituation där samtliga nyanlända kommunanvisade familjer får tillgång till en bostad. Utöver det finns det även möjligheter för långa kontrakt eller tillsvidarekontrakt:

Vi har alltid haft bostäder att ta emot nyanlända i, som de kan bo i. Inte bara så på ett vandrarhem utan den bostaden som vi har erbjudit har de kunnat bo kvar i, alltså två år minst.

[Vår kommun] har tack och lov varit en kommun som har klarat den här flyktingvågen extremt bra. Jag tror att i alla ärenden har vi haft en bostad till familjen. Utan att behöva placera på vandrarhem. Det har väl hänt vid något tillfälle när det har kommit en familjeanknytning och så har ingen berättat det och så landar de och så blir de hemlösa. Ja, då får man lösa det. Men jag tror till 99,9 procent så har vi kunnat

bosätta direkt. Och med det menar jag att det har funnits en lägenhet den dagen de sätter foten i kommunen. Och jag skriver i princip bara tillsvidarekontrakt.

Några av de större kommunerna beskriver en annan bild, där kommunen har kämpat och ibland delvis misslyckats med en stabil boendeförsörjning. Här lyfts problem som speglar ett par av de problematiska faktorer som kunskapsöversiktens forskning och rapporter lägger fram. Till exempel pratar flera intervjupersoner om upprepade flyttar och den känsla av tillfällighet som finns hos nyanlända barn och deras familjer. Detta fenomen och dess negativa effekter vad gäller nyanlända barns välbefinnande, beskrivs av studier och rapporter från kunskapsöversikten^{69,90,95,142,147}. En intervjuperson uttrycker en sådan reflektion på följande vis:

Det som vi visste från början men som blev ännu mer tydligt var att de hade haft en fruktansvärt svår bostadssituation som har ärrat dem för många år. Att de inte har kunnat leva normalt. Och att det påverkar barnen därför att man då väljer att leva på vänt. Att barnen inte får fritidsaktiviteter, man tänker hela tiden ”Okej vi ska flytta, det är ingen idé att de börjar någonting här”.

Samma person reflekterar även över hur denna socioekonomiska faktor påverkar barnens sociala relationer och skolgång:

Det som framkom som var intressant var att barnen hade fått flytta och byta skola många gånger. Det var väldigt tråkigt att se... hur det slår. De flesta tyckte att det var jobbigt, sen var det vissa som såg det som att de hade fått många kompisar eftersom de hade fått byta skola många gånger så de hade kvar kompisarna. Men de flesta såg det ju inte så utan såg det som uppbrott.

En intervjuperson från en annan kommun känner också igen situationen hos de familjer som lever i en tillfällighet, som tänker att de kanske snart måste flytta, att det inte är värt att ha en långsiktig planering och där barn tvingas att avsluta kompisrelationer och upprepat starta om sin tillvaro:

Man kan se det här med att de kommuner som har jobbat med familjer i hemlöshet, att man kanske just kan ha vissa riktlinjer som gäller för barnfamiljer och boende. Det hade varit jättebra om det fanns en sån lag eller tillägg till bostättningslagen att när det gäller nyanlända familjer så ska kontraktet vara på minst tre eller fyra år. [...] Eller att man bygger in att det ska övergå till ett förstahandskontrakt om de sköter sig, så att det blir långsiktigt.

Hemlöshet

Från en av de kommunrepresentanter som beskriver en problematisk bostadsbild, finns även kunskap om och erfarenhet från kommunens arbete med strukturell hemlöshet. Strukturell hemlöshet är sådan hemlöshet som beror på att ekonomiska förutsättningar hindrar en person från att etablera sig på bostadsmarknaden. Detta till skillnad från social hemlöshet där problem i

form av missbruk och/eller psykisk ohälsa ligger till grund för hemlösheten ¹⁵³. Här framkommer en bild av ytterligare problematiska faktorer för familjer som redan lever under svåra förhållanden. Intervjupersonen berättar att i arbetet på ett boende för hemlösa barnfamiljer, är de flesta nyanlända. Dessa familjer som tidigare har kategoriserats som strukturellt hemlösa, inkluderas med ett nytt regelverk inte i denna kategori. Det nya regelverket innebär att familjerna veckovis ska ansöka om bistånd från kommunen, något som intervjupersonen menar påverkar familjernas barn i hög grad.

Och många av dessa familjer som tidigare blev kallade för strukturellt hemlösa, nu har man sagt att de inte har svårigheter som kan matcha dem till [den kategorin], så de ska ansöka om nödbistånd veckovis. Det är där som jag märker att det blir tapp i systemet. Och när vi pratar om barnperspektiv och allt det här, det är mycket dåligt. Barn som är frustrerade, som är stressade, som ska agera, som ska tolka. Och det finns ingen möjlighet för vissa familjer att få hjälp.

Och det är så frustrerande för att många familjer är analfabeter, kan inte läsa. Och kravet är ju att för att familjerna ska kunna fortsätta med det här veckovis nödbistånd, så ska man kunna gå in på Boplats Syd, på Blocket, ringa runt. Det kan de här familjerna inte. Men man har ändå matchat dem som "inga svårigheter". [...]. En person som inte kan kommunicera och inget nätverk har, hur har [vår kommun] tänkt sig att denna familj ska kunna finna sig en bostad? I och med att de kategoriseras på det sättet, att de ska ansöka om nödbistånd – den stressen faller på barnet.

De vanligaste skäl som i intervjuerna kopplas till en problematisk boendesituation är ett underskott på stora lägenheter, ett underskott på lägenheter med rimlig hyresnivå, samt att nyanlända familjer inte har köpoäng eller etablerade sociala nätverk som kan hjälpa till i jakten på bostad. Dessa observationer går även de i linje med Boverkets analys som presenteras i kunskapsöversikten ¹⁴⁷. Det betonas att detta svaga sociala kapital samt språksvårigheter möter ett kommunalt stöd som inte är anpassat efter sådana förutsättningar:

Många av dessa familjer har många problem. Ett problem är att det finns inga bostäder och ingen bygger på, och de bostäder som finns, alltså hyran är enorm. Och så ska man kontakta ekonomiskt bistånd och så ska man trycka på och säga "Det kostar 17 000 kronor i månaden", men det finns ingen annan möjlighet. Så säger de "Nej". Så man fasthåller en stor del av familjerna i hemlöshet. Dels att det ofta inte finns bostäder som matchar familjerna, vi har familjer med två föräldrar och tio barn. Det är *omöjligt* för den familjen att hitta någonting via Boplats Syd. Dels är nätverket inte starkt, dels får de inget stöd. Det har inga kompetenser, många är analfabeter. De kan inte gå in på Blocket och ta telefonen och hitta ett hus [...].

Vad gäller kommuners stöd i form av bostadsrådgivning, visar två intervjupersoner från samma kommun att det även när det gäller denna fråga rör sig om mycket olika behov. Det går å ena sidan att se att bostadsrådgivningen är ett gott exempel på kommunens stöd till nyanlända, med kompetenta bostadsrådgivare som har god kunskap om hur de ska bemöta målgruppen, inspirera och ge praktisk guidning. Å andra sidan baseras detta stöd på en hjälp till självhjälp-logik som förutsätter att ett visst antal träffar räcker för att lära ut det som behövs. Det finns en

grupp som har större behov än vad detta stöd kan erbjuda, som till exempel är analfabeter eller bundna till att söka bistånd veckovis. Inom denna grupp finns risken att bördan faller på barnet, som får ta ett orimligt ansvar i familjens boendesituation.

Sammanfattande slutsatser och rekommendationer

Föregående avsnitt har presenterat en övergripande sammanfattning av de intervjuer som har genomförts med kommunrepresentanter från Eslöv, Helsingborg, Höör, Kristianstad, Lund, Malmö och Östra Göinge. Denna sammanfattning belyser genom sina sju genomgående teman 1) hur mottagningssystem för nyanlända barnfamiljer har utformats olika och hur en föränderlig kommunal verksamhet i vissa fall har stramat åt de resurser som används till mottagandet och arbete med integration, 2) att intrakommunal samverkan och samverkan med civilsamhället ses som ett viktigt medel för framgång i mottagandet och med integrationsfrågor, och att det även gällande detta tema finns interkommunala skillnader, 3) att arbetsmetoder för uppföljning också ser annorlunda ut och att det argumenteras för en systematisk och ambitiös sådan, 4) att det är problematiskt att betrakta nyanlända barn som en homogen grupp, samt att skillnader inom denna grupp är viktiga att ha i åtanke i utformandet av kommunens mottagande, 5) att ett nyanlänt barn i familj är i en särskilt sårbar situation om detta barn får anta ett orimligt ansvar i familjen, samt att stödet till nyanlända föräldrar borde utökas för att undvika en sådan situation, 6) att sociala sammanhang och organiserade fritidsaktiviteter för barn och vuxna är viktiga både med tanke på integration och välbefinnande, samt att kommunen kan främja sådana sammanhang, och slutligen, 7) att bostadssituationen ser olika ut i Skånes kommuner och att brister i denna situation drabbar de grupper som redan är sårbara. Resultaten från intervjuerna bidrar tillsammans med kunskapsöversiktens slutsatser till en grund för rekommendationer gällande kommunalt mottagande av nyanlända barn i familj med ett stärkt barnperspektiv och barnrättsperspektiv. Dessa rekommendationer presenteras nedan.

Skapa systematisk kontakt med både nyanlända barn i familj och deras föräldrar

Ett stärkt barnrättsperspektiv, barnperspektiv och inhämtandet av barnets perspektiv är svårt att uppnå genom endast föräldraskapsstöd och generellt stöd till familjen. Utöver inskrivning i skolan och pedagogisk kartläggning bör nyanlända barn i familj i kommunens mottagande få möjlighet att själva uttrycka sina behov, förhoppningar och eventuella orosmoment - och denna möjlighet bör vara bestående över viss tid. I kartläggningen ges exempel på mottagande där varje barn i en nyanländ familj får en egen handläggare i kommunen eller en kontaktperson i ett samverkande team. Det är möjliga metoder för att stärka barnrättsperspektivet, barnperspektivet och framförallt inhämtandet av barnets perspektiv i kommunens arbete.

Tillämpa en kombination av initialt förstärkta stödinsatser och systematisk behovsanalys

Då det initiala behov som nyanlända barnfamiljer har delvis anses vara större än det stöd som mottagandet erbjuder, föreslås här i linje med intervjuresultaten ett utökat stöd till nyanlända barnfamiljer i början av deras tid i Sverige. På grund av nämnda skillnader vad gäller dessa barnfamiljers förutsättningar och behovsbilder bör en tidig kartläggning ske som utvärderar vilka behov familjen har och hur stora behoven är. En sådan behovsanalys bör ligga till grund för fortsatt arbete med familjen, så att resurser kan användas där de behövs som mest.

Se till att behovsanalys styr fortsatt planering av stödinsatser

Ovan nämnda behovsanalys kan användas för att planera familjens stöd. Frågor som bör besvaras i denna analys är hur stora behov familjen har, vilka behov det är, vad en realistisk tidsram är för stödinsatser, och vem som är ansvarig för vilken stödinsats. I kunskapsöversikt och kartläggning har det framgått att familjernas behov till exempel kan innefatta praktiskt stöd och vägledning gällande myndighetskontakter och liknande, föräldraskapsstöd, utökat boendestöd, lots in i föreningsliv och civilsamhälle, validering av utbildning eller kompletterande utbildning, förstärkt stöd i svenskinläring, och tillgängliggörande av sociala sammanhang.

Se över eller skapa rutiner specifikt för målgruppen nyanlända barn i familj

Kartläggningen tyder på att rutiner specifikt för mottagandet av nyanlända barn i familj snarare är undantaget än regeln. Tydlig är dock åsikten att ett kvalitetssäkrat mottagande av nyanlända barn i familj möjliggörs av rutiner. Gemensamma förvaltningsövergripande rutiner lägger grunden för en tydlig samverkan och ansvarsfördelning. Det underlättar planeringsarbetet vad gäller stöd till en nyanländ barnfamilj, då det stöd som kan behövas sannolikt finns att erbjuda hos olika verksamhetsområden.

Skapa eventuellt en kompletterande samverkan med civilsamhället

Kunskapsöversikten och kartläggningens intervjuer har visat hur samarbeten har skapats mellan kommuner och civilsamhället, när den kommunala lagstiftningen eller kommunala resurser har gjort det svårt att möta de behov som målgruppen har. På så vis går det att arbeta för ett stärkt barnrättsperspektiv och barnperspektiv. I sådan samverkan blir det viktigt att tidigt från båda håll skapa förståelse för varandras roller och begränsningar.

Betänk villkoren för de barn och föräldrar som tillhör särskilt sårbara grupper

I kunskapsöversiktens och kartläggningens målgrupp har en särskild sårbarhet av olika anledningar noterats hos ensamkommande barn som har återförenats med sina familjer, barn i vidarebosatta familjer, barn i egenbosatta familjer, ensamkommande barn i nätverkshem, och barn med tillfälliga uppehållstillstånd. Därtill tillkommer syskon i återförenade familjer, barn vars föräldrar är analfabeter, samt barn som tillhör språkliga minoritetsgrupper. I behovsanalyser och utformning av stöd är det viktigt att inte betrakta nyanlända barn i familj som en homogen grupp med likadana behov, och överväga vilka villkor som kan påverka varje barn.

Gör integration och ett normmedvetet förhållningssätt till hela kommunens angelägenhet

Kunskapsöversiktens och kartläggningens resultat visar att vikten av en gemensam förvaltningsövergripande och enhetsövergripande ansvarskänsla för mottagandet av nyanlända barn i familj inte nog kan understrykas. Denna ansvarskänsla främjas av formell ansvarsfördelning och gemensamma rutiner och riktlinjer, men behöver även underbyggas kontinuerligt genom värdegrundsarbete som visar hur integration gynnar kommunens samtliga verksamheter och även är hela kommunens ansvar. Detta arbete bör genomsyras av ett normmedvetet

förhållningssätt för att på en mer övergriplig nivå skapa gynnsamma förutsättningar för nyanlända barn och deras föräldrars känsla av delaktighet i samhället.

Länsstyrelsens kommentar

Partnerskap Skåne (PS) är en plattform och stödresurs där lokala, regionala och nationella parter samarbetar för nyanlända flyktingars möjligheter till jämlik hälsa och delaktighet i samhället. Arbetet bedrivs både lokalt, regionalt och nationellt och koordineras av Länsstyrelsen Skåne. Ett fokusområde i PS är främjande insatser kopplade till nyanländas hälsa och välmående samt föräldraskapsstöd. Under 2020 har pilotsatsningar genomförts på lokal nivå i form av ett program för nyanlända vuxna som ett komplement till samhällsorienteringen.

Programmet består av gruppaktiviteter och individanpassat stöd från civilsamhällesorganisationer samt samtalsgrupper i studiecirkelsformat med två samhälls- och hälsokommunikatörer (SHK). Studiecirkeln utgår från ett metodmaterial som tagits fram på uppdrag av Socialdepartementet och som består av filmserien *Efter flykten*, fem kortfilmer om hälsa och föräldraskap, samt metodboken *Vägar vidare efter flykten*. Studiecirkeln ingår i ett flexibelt program som tas fram och genomförs i samarbete med kommun och civilsamhällesorganisationer med utrymme att anpassa teman och aktiviteter efter både deltagarnas och kommunens behov.

Programmet utvärderas av Uppsala universitet, med lovande preliminära resultat. En första fokusgrupp har till exempel indikerat att deltagarnas hälsa och välbefinnande har påverkats positivt, samt även deras egenmakt, motivation och förmåga att hantera migrationsrelaterad stress – komponenter som alla är centrala för ett välfungerande föräldraskap.

Ett lokalt anpassat program kan vara ett steg på vägen i att erbjuda vuxna nyanlända och därmed även nyanlända föräldrar stöd vad gäller deras psykiska välbefinnande och föräldraskap, vilket i föregående kunskapsöversikt och kartläggning presenteras som viktigt.

Insatsens potential i förhållande till de risk- och skyddsfaktorer som har framhållits i föregående rapport ligger bland annat i det primära målet att stödja deltagarna i att hitta egna vägar till ökat välmående och deltagande i samhället. I rapportens sammanhang rör det nyanlända föräldrar som genom sådant stöd kan bli stärkta i sin vardag och därmed uppleva positiva konsekvenser i sitt föräldraskap. Inslagen med direkt fokus på föräldraskap tillgängliggör ett sammanhang för att få stöd även i utmaningar gällande att vara förälder i ett nytt kulturellt sammanhang.

Referenslista

1. Förenta Nationerna. *Konvention om barnets rättigheter*. 1989.
2. Cederborg A-C. *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups Förlag; 2014.
3. Barnombudsmannen. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr. 14 (2013) om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet.
<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/allmanna-kommentarer/ak-14-barnets-ratt-att-fa-sitt-basta-satt-i-framsta-rummet.pdf>. Publicerad 2014. Åtkomst 2019-11-13.
4. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Mass: Harvard University Press; 1979.
5. Pramling Samuelsson I, Sommer D, Hundeide K. *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Liber; 2011.
6. Halldén G. Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 2003;8(1-2):12-23.
7. Johansson E. Att närma sig barns perspektiv. Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 2003(1-2):46.
8. Pramling Samuelsson I, Sheridan S. Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 2003;8(1401-6788):70-84.
9. Björkhagen Turesson A, Hjortsjö M, Straaf A. Teoretiska utgångspunkter. I: Björkhagen Turesson A, red. *Hemlösa barns vardagsliv i Malmö*. Malmö Stad & Malmö Universitet; 2019.
10. Englund E. *Barnets bästa i främsta rummet: En pedagogisk utmaning*. Stockholm: Liber; 2009.
11. Regeringskansliet. Barnkonventionen som svensk lag.
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnkonventionen-som-svensk-lag/>. Åtkomst 2020-03-25.
12. Bergnehr D. Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap - en begreppsdiskussion. *Nordisk tidsskrift för pedagogikk och kritikk*. 2019:49.
13. Alstam K. Trångboddhetens vardag. I: Bak M, Von Brömssen K, red. *Barndom & migration*. Boréa Bokförlag; 2013.
14. Weine SM. Developing Preventive Mental Health Interventions for Refugee Families in Resettlement. *Family Process*. 2011;50(3):410-430.
15. Bak M. Barndom och migration. I: Bak M, Von Brömssen K, red. *Barndom & migration*. Boréa Bokförlag; 2013.

16. Socialstyrelsen. *Grundbok i BBIC. Barns Behov i Centrum*. 2018.
17. Reed RV, Fazel M, Jones L, Panter-Brick C, Stein A. Mental health of displaced and refugee children resettled in low-income and middle-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*. 2012;379(9812):250-265.
18. Paat Y-F. Working with Immigrant Children and Their Families: An Application of Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. 2013;23(8):954-966.
19. Wimelius ME, Eriksson M, Isaksson J, Ghazinour M. Swedish reception of unaccompanied refugee children: promoting integration? *Journal of International Migration and Integration*. 2017;18(1):143-157.
20. FitzGerald DS, Arar R. *The Sociology of Refugee Migration*. 2018.
21. FitzGerald DS. *The Sociology of International Migration*. I: Brettel CB, Hollifield JF, red. *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. Third edition. New York: Routledge; 2015.
22. Peach C. The Ghetto and the Ethnic Enclave. I: Martiniello M, Rath J, red. *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation*. 2010.
23. Bean FD, Brown SK. Demographic Analyses of Immigration. I: Brettel CB, Hollifield JF, red. *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. Third edition. New York: Routledge; 2015.
24. Bak M, Von Brömssen K. Förord. I: Bak M, Von Brömssen K, red. *Barndom & migration*. Boréa Bokförlag; 2013.
25. Putnam R. *Bowling Alone, The Collapse and Revival of American Community* (sv, övers, (2001) *Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS Förlag; 2000.
26. Östergren P-O. Hälsa i ett socialt hållbarhetsperspektiv. I: *MILSA - stödplattform för migration och hälsa. Grunden läggs*. Länsstyrelsen Skåne; 2015.
27. Ryan D, Dooley B, Benson C. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008;21(1):1-18.
28. Berry JW. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 1997;46(1):5-34.
29. Williams CL, Berry JW. Primary prevention of acculturative stress among refugees: application of psychological theory and practice. *American Psychologist*. 1991;46(6):632-641.
30. Berry JW. A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*. 2001;57(3):615.

31. Riedel J, Wiesmann U, Hannich H-J. An integrative theoretical framework of acculturation and salutogenesis. *International Review of Psychiatry (Abingdon, England)*. 2011;23(6):555-564.
32. World Health Organization; Regional Office for Europe. *Mental health promotion and mental health care in refugees and migrants*. 2018.
33. Porter M, Haslam N. Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons - A meta-analysis. *JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION*. 2005;294:602-612.
34. Heger Boyle E, Ali A. Culture, Structure, and the Refugee Experience in Somali Immigrant Family Transformation. *International Migration*. 2010;48(1):47-79.
35. United Nations. Convention relating to the status of refugees. 1951; Geneva.
36. Uphoff E, Purgato M, Churchill R, Barbui C. An overview of systematic reviews on mental health promotion, prevention, and treatment of common mental disorders for refugees, asylum seekers, and internally displaced persons. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2019;2019(10).
37. Fazel M, Wheeler J, Danesh J. Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *Lancet*. 2005;365 North American Edition (9467):1309-1314.
38. Bas-Sarmiento P, Saucedo-Moreno MJ, Fernández-Gutiérrez M, Poza-Méndez M. Mental Health in Immigrants Versus Native Population: A Systematic Review of the Literature. *Archives of Psychiatric Nursing*. 2017;31(1):111-121.
39. Im H, Rodriguez C, Grumbine JM. A multitier model of refugee mental health and psychosocial support in resettlement: Toward trauma-informed and culture-informed systems of care. *Psychological Services*. 2020.
40. Lindert J, Schouler-Ocak M, Heinz A, Priebe S. Mental health, health care utilisation of migrants in Europe. *European Psychiatry*. 2008;23(Supplement 1):14-20.
41. Kourkouta L, Koukourikos K, V. Papathanasiou I, Tsaloglidou A. IMMIGRATION AND MENTAL DISORDERS. *Mental Health*. 2019(2).
42. Slewa-Younan S, Yaser A, Guajardo MGU, Mannan H, A. Smith C, M. Mond J. The mental health and help-seeking behaviour of resettled Afghan refugees in Australia. *International Journal of Mental Health Systems*. 2017;11(1):1-8.
43. Leitner S, Landesmann M, Kohlenberger J, Buber-Ennsner I, Rengs B. *Working Paper 169: The Effect of Stressors and Resilience Factors on Mental Health of Recent Refugees in Austria*. 2019.

44. Bustamante LHU, Cerqueira RO, Leclerc E, Brietzke E. Stress, trauma, and posttraumatic stress disorder in migrants: a comprehensive review. *Revista Brasileira de Psiquiatria*. 2018;40(2):220-225.
45. Ekblad S, Carlén M, Hägglöf C. Improving Early Detection of Refugee-Related Stress Symptoms: Evaluation of an Inter-Professional and Inter-Cultural Skills Training Course in Sweden. *Societies*. 2013(2):204.
46. Sundell Leceröf S, Stafström M, Westerling R, Östergren P-O. Does social capital protect mental health among migrants in Sweden? *HEALTH PROMOTION INTERNATIONAL*. 2016;31:644-652.
47. Sundell Leceröf S. *Exploring the potential of health promotion for recently settled migrants in Sweden*. Department of Clinical Sciences, Malmö, Lund University; 2016.
48. Johannesson L, Westerling R. How do newly arrived refugees with a temporary residence permit feel? / Hur mår nyanlända flyktingar med tillfälligt uppehållstillstånd? *Socialmedicinsk Tidskrift*. 2019(1):13.
49. Samarasinghe K, Arvidsson B. "It is a different war to fight here in Sweden" - the impact of involuntary migration on health of refugee families in transition / It is a different war to fight here in Sweden" - the impact of involuntary migration on health of refugee families in transition. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. 2002(3):292.
50. Ikonen A-M. *Perspektiv på etableringsprogrammet - hälsa och välbefinnande. Nyanlända migranternas röster*. 2015.
51. Folkhälsomyndigheten. *Hälsa hos personer som är utrikes födda - skillnader i hälsa utifrån födelseland. Ett kunskapsunderlag om hälsa, livsvillkor och levnadsvanor bland utrikes födda personer boende i Sverige*. 2019.
52. Hollander A-C. Social inequalities in mental health and mortality among refugees and other immigrants to Sweden – epidemiological studies of register data. *Global Health Action*. 2013(0):1.
53. C Gilliver S, Sundquist J, Li X, Sundquist K. Recent research on the mental health of immigrants to Sweden: a literature review. *European Journal of Public Health*. 2014;72.
54. Zdravkovic S, Grahn M, Björngren Cuadra C. *Kartläggning av nyanländas hälsa*. 2016.
55. Tinghög P, Arwidson C, Sigvardsdotter E, Malm A, Saboonchi F. *Nyanlända och asylsökande i Sverige. En studie av psykisk ohälsa, trauma och levnadsvillkor*. 2016. 2016:1.
56. Malm A, Tinghög P, Narusyte J, Saboonchi F. The refugee post-migration stress scale (RPMS) – development and validation among refugees from Syria recently resettled in Sweden. *Conflict and Health*. 2020(1):1.
57. Beskow L. *Humanitära konsekvenser av den tillfälliga utlänningslagen*. Röda Korset; 2018.

58. Laban CJ, Gernaat HBPE, Komproe IH, Schreuders GA, De Jong JTV. Impact of a long asylum procedure on the prevalence of psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. *Tijdschrift voor Psychiatrie*. 2005;47(11):743-752.
59. Westerling R, Paulsson-Do U, Johannesson L, Al-Adhami A. *Erfarenheter av Välkommen till Skåne - Försöksverksamhet med programbesök i samhällsarenor inom samhällsorienteringen för nyanlända i Skåne*. 2020.
60. R. Williams D, Haile R, A. Mohammed S, et al. Perceived discrimination and psychological well-being in the USA and South Africa. *Ethnicity & Health*. 2012;17(1/2):111-133.
61. Al Adhami M, Westerling R. Can an expanded social orientation with a focus on customized study visits promote health among new arrivals? / Kan en utökad samhällsorientering med fokus på studiebesök främja nyanländas hälsa? *Socialmedicinsk Tidskrift*. 2019(1):66.
62. Tinghög P, Al-Saffar S, Carstensen J, Nordenfelt L. The association of immigrant- and non-immigrant-specific factors with mental ill health among immigrants in Sweden. *International Journal of Social Psychiatry*. 2010(1):74.
63. Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan. *Nyanländas rehabiliteringsbehov. Arbetssätt och verktyg för att identifiera behov och förslag till utvecklingsområden*. 2016.
64. Lindström M. Ethnic differences in social participation and social capital in Malmö, Sweden: a population-based study. *Social Science and Medicine*. 2005(7):1527.
65. Lustig SL, Kia-Keating M, Knight WG, et al. Review of child and adolescent refugee mental health. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2004;43(1):24-36.
66. Mina F, Alan S. Mental Health Of Refugee Children: Comparative Study. *BMJ: British Medical Journal*. 2003;327(7407):134.
67. Almqvist K, Broberg AG. Young children traumatized by organized violence together with their mothers - The critical effects of damaged internal representations. *Attachment & Human Development*. 2003;5(4):367-380.
68. Gustavsson LH, Lindberg T. *Möta barn på flykt*. 2016.
69. Fazel M, Reed RV, Panter-Brick C, Stein A. Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*. 2012;379(9812):266-282.
70. Bronstein I, Montgomery P. Psychological Distress in Refugee Children: A Systematic Review. *Clinical Child & Family Psychology Review*. 2011;14(1):44-56.
71. Godani GT, Mikael. *När banden bryts - om förskolans bemötande av barn, men fokus på bruten anknytning till föräldrar i samband med trauma*. Rädda Barnen; 2010.

72. Berg L, Charboti S, Montgomery E, Hjern A. Parental PTSD and school performance in 16-year-olds – a Swedish national cohort study. *Nordic Journal of Psychiatry*. 2019(4-5):264.
73. Folkhälsomyndigheten. *Hur mår nyanlända barn i Sverige?* 2019.
74. Eriksson E. *Perspektiv på integration och etablering - Kunskapsunderlag för ett strategiskt arbete med stöd till nyanlända*. 2019.
75. Qvist M, Tovatt C. *Från förväntningar till utfall – etableringsreformen på lokal nivå*. 2014.
76. Zetterkvist Nelson K, Hagström M. *Nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen - Röster om hösten 2015 och en kunskapsöversikt*. 2016.
77. Sveriges Kommuner och Regioner. Ansvarsfördelning nyanlända. <https://skr.se/integrationsocialomsorg/asylochflyktingmottagandeintegration/ansvarfordelningregelverk/nyanlanda.7168.html>. Publicerad 2020. Åtkomst 2020-03-13.
78. Ganibegovic F. *Hur synliggör vi barnen i etableringen? Projekt om barns hälsa och utveckling i etableringen*. 2015.
79. Olsson J. *Situationen för nyanlända barn i familj - med fokus på sociala frågor och socialtjänstens roll. En kartläggning i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen*: FoU i Väst; 2018.
80. Brendler-Lindquist M, Hjern A. *Reception of asylum seeking and refugee children in the Nordic countries - the Swedish report*. Gothenburg University; 2010.
81. Kommunförbundet Skåne. *Tillgång eller belastning? En rapport om etablering och integration i Skånes Kommuner*. 2018.
82. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. *Samla kraft - En vägledning för kommuner och civilsamhället om samverkan kring insatser för nyanlända*. 2017.
83. Çelikaksoy A, Wadensjö E. Ensamkommande flyktingbarns väg till utbildning och arbetsmarknad. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*. 2017;23(1).
84. Socialstyrelsen. *Ensamkommande barn och unga - Handbok för socialtjänsten*. 2020.
85. Douglas M, Lindstrand U. *Ensamkommande barn i nätverkshem. Erfarenheter från projektet Access*. Rädda Barnen; 2019.
86. Socialstyrelsen. *Ensamkommande barns och ungas behov - En kartläggning*. 2013.
87. Stretmo L, Melander C. *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. FoU i Väst/GR; 2013.
88. Sveriges riksdag. Lag (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige. SFS nr: 2016:752. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk->

- forfattningssamling/lag-2016752-om-tillfalliga-begransningar-av_sfs-2016-752.
Publicerad 2016. Åtkomst 2019-11-16.
89. Migrationsverket. Tillfälliga lagen förlängs efter beslut i riksdagen.
<https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Pressrum/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2019/2019-06-18-Tillfalliga-lagen-forlangns-efter-beslut-i-riksdagen.html>. Publicerad 2019. Åtkomst 2019-11-16.
 90. Bris. *Skolans roll för barn som flytt - platsen för inkludering, hälsa och lärande*. 2018.
 91. Al Adhami M. *Utvärdering av pilotfasen i "Välkommen till Skåne"* Uppsala universitet, Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap; 2017.
 92. Abado L, Durbeej N, Drackner M, Hellner C, Jägerskog M, Angsell M. *Barn som flytt - en riskgrupp för psykisk ohälsa*. 2017.
 93. Betancourt TS, Abdi S, Ito BS, Lilienthal GM, Agalab N, Ellis H. We left one war and came to another: Resource loss, acculturative stress, and caregiver–child relationships in Somali refugee families. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. 2015;21(1):114-125.
 94. Hynie M, Guruge S, Shakya YB. Family Relationships of Afghan, Karen and Sudanese Refugee Youth. *Canadian Ethnic Studies*. 2012;44(3):11-28.
 95. Mangrio E, Carlson E, Zdravkovic S. Newly arrived refugee parents in Sweden and their experience of the resettlement process: A qualitative study. *Scandinavian journal of public health*. 2019;1403494819893535.
 96. Bergnehr D. Omsorg för dagen och fostran för en framtid: Irakiska mödrars strategier för att skapa tillhörighet i Sverige. *Sociologisk forskning*. 2017(1):51.
 97. Bergnehr D. Children's influence on wellbeing and acculturative stress in refugee families. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*. 2018;13(1).
 98. Al-Baldawi R. *Familjen i exil. Flyktfamiljer i en interkulturell och psykosocial kontext*. Lund:Studentlitteratur AB; 2017.
 99. Nyberg E. Familjen med flyktningbakgrund: En globaliserande kraft i det svenska samhället. I: Bäck-Wiklund M, Johansson T, red. *Nätverksfamiljen*. 2 uppl. Stockholm: Natur & Kultur; 2012.
 100. Hedlund D. Barn i migrationsprocess. I: Cederborg A-C, red. *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups Förlag; 2014.
 101. Tingvold L, Middelthon A-L, Allen J, Hauff E. Parents and children only? Acculturation and the influence of extended family members among Vietnamese refugees. *International Journal of Intercultural Relations*. 2012;36(2):260.

102. Björkhagen Turesson A. Barn som hemlösa. I: Björkhagen Turesson A, red. *Hemlösa barns vardagsliv i Malmö*. FoU rapport 2019:4. Malmö universitet & Malmö Stad; 2019.
103. Bak M, Von Brömssen K. Interrogating Childhood and Diaspora Through the Voices of Children in Sweden. *Childhood*. 2010(1):113.
104. Zdravkovic S, Carlzén K, Grahm M, Mangrio E. *Kartläggning av hälsa, levnadsvanor, sociala relationer, arbetsmarknad och boendemiljö bland arabisktalande nyanlända inom etableringen* 2020.
105. Mangrio E, Carlzén K, Grahm M, Zdravkovic S. *KARTLÄGGNING AV NYLIGEN NYANLÄNDAS HÄLSA, LEVNADSVANOR, SOCIALA RELATIONER, ARBETSMARKNAD OCH BOENDEMILJÖ EFTER ETABLERINGEN*. Malmö universitet: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM); 2020.
106. Cheng IH, Wahidi S, Vasi S, Samuel S. Importance of community engagement in primary health care: the case of Afghan refugees. *Australian Journal of Primary Health*. 2015;21(3):262-267.
107. Shannon PJ, Wieling E, Simmelink-McCleary J, Becher E. Beyond Stigma: Barriers to Discussing Mental Health in Refugee Populations. *Journal of Loss & Trauma*. 2015;20(3):281-296.
108. Hadgkiss EJ, Renzaho AMN. The physical health status, service utilisation and barriers to accessing care for asylum seekers residing in the community: a systematic review of the literature. *Australian Health Review*. 2014;38(2):142-159.
109. Eriksson-Sjöo T, Cederberg M, Östman M, Ekblad S. Quality of life and health promotion intervention – a follow up study among newly-arrived Arabic-speaking refugees in Malmö, Sweden. *International Journal of Migration, Health and Social Care*. 2012;8(3):112-126.
110. Björngren Cuadra C, Carlzén K. Inledning MILSA. I: *MILSA - stödplattform för migration och hälsa*. Grunden läggs. Länsstyrelsen Skåne; 2015.
111. Gladoic Håkansson P. *Socialt kapital bland nyanlända barn och ungdomar i Skåne*. 2019.
112. Gladoic Håkansson P. *Riskbeteende och framtidstro bland nyanlända barn och ungdomar i Skåne*. 2019.
113. Moore SE, Norman RE, Suetani S, Thomas HJ, Sly PD, Scott JG. Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*. 2017;7(1):60-76.
114. Pascoe EA, Smart Richman L. Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*. 2009;135(4):531-554.

115. Bjereld Y. *If they only knew: bullying victimization among children and youth in the Nordic countries*. Department of Social Work, University of Gothenburg; 2017.
116. Montgomery E, Foldspang A. Discrimination, mental problems and social adaptation in young refugees. *European Journal of Public Health*. 2008;18(2):156-161.
117. Paradies Y. A systematic review of empirical research on self-reported racism and health. 2006.
118. Pieterse AL, Todd NR, Neville HA, Carter RT. Perceived racism and mental health among Black American adults: A meta-analytic review. *Journal of Counseling Psychology*. 2012;59(1):1-9.
119. Paradies Y, Ben J, Denson N, et al. Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS ONE*. 2015;10(9):1-48.
120. Ben J, Cormack D, Harris R, Paradies Y. Racism and health service utilisation: A systematic review and meta-analysis. *PloS one*. 2017;12(12):e0189900.
121. Bevelander P, Dahlstedt I, Rönqvist S. Sweden. I: Platonova A, Urso G, red. *Migration, employment and labour market integration policies in the European union. Part 2: labour market integration policies in the European union (2000-2009)*. IOM; 2010.
122. Rooth D-O. Etnisk diskriminering och "Sverige-specifik" kunskap – vad kan vi lära från studier av adopterade och andra generationens invandrare? *Ekonomisk Debatt*. 2001;29(8):535-546.
123. Carlsson M, Rooth D-O. Evidence of Ethnic Discrimination in the Swedish Labor Market Using Experimental Data. *Labour Economics*. 2007;14(1):716-729.
124. Bursell M. The Multiple Burdens of Foreign-Named Men—Evidence from a Field Experiment on Gendered Ethnic Hiring Discrimination in Sweden. *European Sociological Review*. 2014;30(3):399.
125. Arai M, Bursell M, Nekby L. The Reverse Gender Gap in Ethnic Discrimination: Employer Stereotypes of Men and Women with Arabic Names. *International Migration Review*. 2016;50(2):385-412.
126. Statens offentliga utredningar. *Hälsa, vård och strukturell diskriminering - Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*. 2006.
127. Socialstyrelsen. *Ojämna villkor för hälsa och vård. Jämlikhetsperspektiv på hälso- och sjukvården*. 2011.
128. IM. *Nio hinder och 150 förslag på lösningar - en kartläggning av integration och inkludering för en aktiv fritid*. 2020.
129. Fader N, Legg E, Ross A. The relation of sense of community in sport on resilience and cultural adjustment for youth refugees. *World Leisure Journal*. 2019;61(4):291-302.

130. Walseth K. Bridging and Bonding Social Capital in Sport--Experiences of Young Women with an Immigrant Background. *Sport, Education and Society*. 2008;13(1):1-17.
131. Socialdepartementet. Ökat stöd till idrotten för fler aktiva och ökad etablering. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/12/okat-stod-till-idrotten-for-fler-aktiva-och-okad-etablering/>. Publicerad 2015. Åtkomst 2019-10-23.
132. Hertting K, Karlefors I. Idrott för alla - Ur nyanlända barns perspektiv. *Svensk Idrottsforskning*. 2012;1:10-13.
133. Wagnsson S, Augustsson C, Kougioumtzis K, Stråhlman O, Patriksson G. *Nyanlända barns och ungdomars uppfattningar om och upplevelser av föreningsidrotten i Sverige* FOU; 2019.
134. Utbildningsdepartementet. *Skollag (2010:800)*. 2010.
135. Lunneblad J. Integration of refugee children and their families in the Swedish preschool: strategies, objectives and standards. *European Early Childhood Education Research Journal*. 2017(3):359.
136. Crul M, Lelie F, Biner Ö, et al. How the different policies and school systems affect the inclusion of Syrian refugee children in Sweden, Germany, Greece, Lebanon and Turkey. *Comparative Migration Studies*. 2019;7(1):1-20.
137. Fazel M, Betancourt TS. Preventive mental health interventions for refugee children and adolescents in high-income settings. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2018;2:121-132.
138. Nilsson JA, Monica. "Welcome to Sweden": Newly Arrived Students' Experiences of Pedagogical and Social Provision in Introductory and Regular Classes. *International Electronic Journal of Elementary Education*. 2013(1):137.
139. Nilsson Folke J. Lived transitions: experiences of learning and inclusion among newly arrived students. Stockholm University. 2017.
140. Ager A, Strang A. Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*. 2008 (Issue 2):166.
141. Borsch AS, de Montgomery CJ, Smith Jervelund S, Gauffin K, Eide K, Heikkilä E. Health, Education and Employment Outcomes in Young Refugees in the Nordic Countries: A Systematic Review. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2018.
142. Skolverket. *Skolverkets lägesbedömning 2017*. 2017.
143. Fuligni AJ, Witkow M, Garcia C. Ethnic Identity and the Academic Adjustment of Adolescents from Mexican, Chinese, and European Backgrounds. *Developmental Psychology*. 2005;41(5):799-811.

144. Hepinstall E, Sethna V, Taylor E. PTSD and depression in refugee children: associations with pre-migration trauma and post-migration stress. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2004;13(6):373-380.
145. Stigendal M, Östergren P-O. *Malmös väg mot en hållbar framtid: hälsa, välfärd och rättvisa*. 2013.
146. Köhler M. Children in Malmö - diverse living conditions provide health inequalities / Barn i Malmö - skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa. *Socialmedicinsk Tidskrift*. 2014;91(5):470.
147. Boverket. *Bostadsmarknadsenkäten 2019 - en sammanställning av de texter som publicerats på boverket.se*. 2019.
148. Björnberg U. I väntan på uppehållstillstånd. I: Bak M, Von Brömssen K, red. *Barndom & migration*. Boréa Bokförlag; 2013.
149. Länsstyrelserna. *Mottagning och etablering av nyanlända 2018. Enkätundersökning riktad till Sveriges samtliga kommuner*. 2018.
150. Elisabeth M, Slobodan Z. Crowded living and its association with mental ill-health among recently-arrived migrants in Sweden: a quantitative study. *BMC Research Notes*. 2018(1):1.
151. Kunskapsguiden. Skottlandsmodellen. <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/samverkan-kring-barn-och-unga/om-tidiga-och-samordnade-insatser/skottlandsmodellen/>. Publicerad 2019. Åtkomst 2020-10-09.
152. Migrationsverket. Sveriges flyktingkvot. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Vart-uppdrag/Sveriges-flyktingkvot.html>. Publicerad 2020. Åtkomst 2020-10-06.
153. Malmö stad. Fakta om hemlöshet i Malmö. <https://malmo.se/Sa-arbetar-vi-mred.../Bostadsbrist-och-hemloshet/Fakta-om-hemloshet-i-Malmo.html>. Publicerad 2020. Åtkomst 2020-10-03.